

מגדולי החסידות

מאת

הרב אברהם יצחק ברומברג

הוצאת בית הלל
ירושלים, תשמ"ב

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

"בית הלל"

לכטנשטיין את הולדר

רח' שטראוס 36

ירושלים, ת.ד. 5093

Lichtenstein & Holder

36 Strauss St. Jerusalem

P.O.B. 5093, Israel

נדפס בארץ-ישראל

Printed in Israel

חפנלי ספרים ליצוא בע"מ

books export enterprises l.t.d.

מגדולי החסידות

האדמו"רים

לבית צאנז

ר' יחזקאל הלברשטם זצ"ל משינאווא
בעל „דברי יחזקאל“

ר' מרדכי דב טברסקי זצ"ל מהורנוסטפול
בעל שו"ת „עמק שאלה“, „חבור לטהרה“ ועוד

ר' דוד הלברשטם זצ"ל מקרשאנוב

ר' אהרן הלברשטם זצ"ל מצאנז

ר' ברוך הלברשטם זצ"ל מגורליץ

ר' שלמה הלברשטם זצ"ל מפופוב

מאת

הרב אברהם יצחק ברומברג

הוצאת בית הלל
ירושלים, תשמ"ב

תוכן הענינים :

עמוד

ה—ח

הקדמת המחבר

האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלברשטם משינאווא :

ט—יז

פרק א : מתולדותיו

יז—לז

פרק ב : נעשה אדמו"ר

לז—מט

פרק ג : עם חסידיו

מט—נו

פרק ד : יחסו לארץ-ישראל

נו—סג

פרק ה : יחסיו עם גדולי דורו. — אחרית ימיו

סג—עד

פרק ו : פוסק ומשיב

עד—פה

פרק ז : מתורותיו

האדמו"ר ר' מרדכי דב טברסקי מהורנוסטפול

פו—צג

פרק א : מוצאו, לידתו ושנות נעוריו

צג—צט

פרק ב : נשואיו

ק—קה

פרק ג : הסבא עובר לטשרקאסי

קה—קיג

פרק ד : ר' מרדכי דב נעשה רבי

קיג—קכו

פרק ה : עם חסידיו

קכו—קלא

פרק ו : הסתלקותו

קלא—קמט

פרק ז : פוסק ומשיב

קמט—קנג

האדמו"ר ר' דוד הלברשטם מקרשאנוב

קנג—קסג

האדמו"ר ר' אהרן הלברשטם מצאנז

קסג—קעה

האדמו"ר ר' ברוך הלברשטם מגורליץ

קעה—קפה

האדמו"ר ר' שלמה הלברשטם מבובוב

קפו—קצב

מכתבים

תמונות (בגוף הספר).

הקדמה

בספרי זה, התשיעי בסדרת „מגדולי החסידות” הנני מנסה לתת תיאור מהדור השני של האדמו"רים לבית צאנז, אשר הקים אבי השושלת הגאון והצדיק ר' חיים הלברשטם מצאנז. שמונה בנים היו לו והם: הבכור ר' יחזקאל שרגא משינאווא, השני ר' דוד מקרשאנוב, השלישי ר' אהרן הרב מצאנז, הרביעי ר' ברוך מגורליץ, החמישי ר' מאיר נתן נפטר בדמי ימיו בן עשרים, הששי ר' לייבוש מת בילדותו, השביעי ר' אליעזר שלום מרצפרד (הונגריה), השמיני ר' ישעיה מטשחויב-קראקא. שני הבנים האחרונים נולדו לו לעת זקנה והיו עדיין ילדים צעירים בפטירת אביהם בשנת תרל"ו. הם היו ופעלו כאדמו"רים עד השואה האחרונה ונהרגו בידי הנאצים, ה' ינקום דמם.

ארבעת הבנים הגדולים, אשר עוד בחיי אביהם התחילו לפעול כאדמו"רים ונפטרו לפני כחמשים שנה ויותר, עליהם ידובר בספר הזה בהרחבה, במדה שהחומר היה לפני. הראש וראשון והארי שבחבורה ר' יחזקאל שרגא משינאווא היה צעיר מאביו רק בעשרים שנה. פעולתו היתה ארוכה ועשירה משל שאר אחיו גם מבחינה ספרותית. הוא השאיר אחריו בחסידות ספר על התורה וגם שו"ת. הוא תפס אחד המקומות המרכזיים בעולם הרבני והחסידים בזמנו, היה עסקן בצרכי הכלל ולטובת ישוב א"י, והצטיין בגודל יראתו וחסידותו ורבה היתה השפעתו על סביבתו. לו מוקדש חלק גדול של ספרנו זה.

מענין כאן להביא לאיזו הערכה זכו ארבעת הבנים הנ"ל
בפי חסידים.

על ארבעת הבנים הנ"ל היו רגילים חסידי צאנז לומר
כך: ארבעה בנים קדושים היו לו לרבי מצאנז. הראשון הרב
משינאווא הוא „הרבי הקדוש“, הרב מקרשאנזוב — הוא „הרב
הקדוש“, הרב ר' אהרן מצאנז „הבעל-בית הקדוש“ ור' ברוך
— „החסיד הקדוש“. התארים הללו מבטאים את האופי
וההתנהגות של ארבעת היורשים הראשונים לבית צאנז.
ומבליטים את הקו היסודי אשר בכל אחד מהם. ואמנם הרב
משינאווא היה „רבי קדוש“ במלא מובן המלה ומנהיגם של
אלפי חסידים, כפי שעלה בידנו להעלות את דמותו במונוגרפיה
הזאת מתוך החומר הרב והעשיר שהיה לפנינו. הרב ר' דוד
מקרשאנזוב עליו העיד אביו שהוא תלמיד חכם גדול וגם אחיו
הרב משינאווא אמר עליו שבו הוא מקיים „עשה לך רב“
והחזיקו לצדיק הדור. הרב ר' אהרן מצאנז לא רצה לנהוג
אדמו"רות ועד שנעשה רבי נהג בפשטות כ„בעל-בית“, ור'
ברוך הצעיר שבארבעתם אשר מילדותו לא זזה ידו מתוך ידו
של אביו ודבק באביו כחסיד נאמן ונלהב, לו נאה התאר „החסיד
הקדוש“.

בין האדמו"רים הללו מהדור השני לבית צאנז הקדשנו
פרק מיוחד גם לאחד מהדור השלישי, מנכדיו של הגאון מצאנז.
הוא האדמו"ר ר' שלמה הלברשטם מבובוב, אשר היה מעמודי
התוך של חסידות גליציה עד מלפני חמשים שנה. הוא היה
אדמו"רם של הנוער החסידי, והוא היחידי בין יוצאי חלציו של
הגאון מצאנז אשר התמסר ביחוד לנוער ויסד ישיבה גדולה,
והרבה רבנים וסתם תלמידי חכמים ויראים הקים בישביתו זו.
בין שבעת חתניו, לוקחי בנותיו של האדמו"ר מצאנז
יש לציין במיוחד את חתנו הגאון והצדיק ר' מרדכי דב טברסקי

האדמו"ר מהורנוסטפול, מגדולי האדמו"רים ברוסיה, וגם אותו צרפנו לדור שני של בית צאנז והקדשנו לו חלק חשוב מן הספר הזה. האדמו"ר מהורנוסטפול הוא אישיות מענינת מצד עצמו וממזג בתוכו ירושה רוחנית של ארבעה אבות ושיטות בחסידות: מצד אביו הוא מיוצאי חלציו של הצדיק ר' זושא מהאניפולי המפורסם בתמימותו ויראתו, מצד אמו הוא בין ונכד לשני בתי אב, בית טשרנוביל ובית לאדי, ובתור חתן לבית צאנז הושפע מחותנו הצדיק, ונהג ביחוד בענין הצדקה, ברחב-לב כמוהו. השאיר אחריו ספרים חשובים בהלכה וגם בדרוש.

בין החמר אשר השתמשתי בו לצרך ספרי זה תופסים הדברים שבעל-פה כמעט מקום בראש, ביחוד בחלק הביוגרפי של האדמו"ר מהורנוסטפול, שרוב החומר עליו לא נדפס בשום מקום עד כה, והוא חדש לגמרי בשביל הצבור הרחב של הקוראים. ובוזה חושבני הצבתי יד ושם לגדול הרוח הזה אשר היתה לו השפעה עצומה על רבבות יהודים. את הדברים שבעל פה וכן דברים שבכתב, כגון המכתבים ופרקי זכרונות, מסרו לי נכדיו ויוצאי חלציו של האדמו"ר מהורנוסטפול הנמצאים בארץ, הרי הם האחים ר' חיים ור' נחום טברסקי נ"י מתל-אביב, הבנים של האדמו"ר ר' יהודה ליב טברסקי, אשר ירש מקום אביו בהורנוסטפול, ביחוד האח הבכור, ר' חיים נ"י, אשר מסר לי בכתב ובע"פ פרטים חשובים מתולדותיו של סבו האדמו"ר, וכן המכתבים אשר נמצאו תחת ידו, ולו אני מביע כאן במיוחד את תודתי. גם מפי ר' אברהם דב טברסקי ז"ל, שנפטר לפני כמה שבועות, בן האדמו"ר ר' ברוך דוד מקלינקוביטש, הבן הצעיר של ר' מרדכי דב, שמעתי דברים חשובים, ויבדל לחיים ר' מנדל שניאורסון נ"י מירושלים, אף הוא מנכדיו של האדמו"ר מהורנוסטפול, מסר לי קיום לדמותו

של סבו הגדול. וכן החסיד הישיש ר' משה ויניארסקי נ"י שעלה לפני שנים אחדות ארצה מארץ הסוביטים ספר לי מזכרונותיו על הרבי מהורנוסטפול. וגם ידידי הרה"ג המפורסם ר' ש"י זווין שליט"א, עורך האנציקלופדיה התלמודית, ספר לי כמה דברים על הרבי מהורנוסטפול.

בחלק הספר המוקדש לאחים הצדיקים לבית הלברשטם השתמשתי בחומר שמצאתי בספרים נדפסים וגם בדברים שבעל פה אשר שמעתי מפי נכדים יוצאי חלציהם של האדמו"רים לבית צאנז ומפי חסידים ישישים, בראש וראשונה מפיו של הגאון המפורסם ר' דב בר וידנפלד שליט"א מטשעביץ, כעת בירושלים, שמלבד גאונותו ובקיאותו המופלגת בהלכה הוא מחונן בזכרון נפלא והוא אוצר יקר מלא וגדוש, כמעין הנובע, של ספורים ומימרות מאדמו"רים שונים. ואחריו חתנו הרה"ג ר' ברוך שמעון שניאורסון שליט"א שהוא נכד האדמו"ר מהורנוסטפול וצאנז גם יחד, שעבר על חלק הכתב יד שלי והעיר לי הערות חשובות. וכן זכור לטוב ידידי הרה"ג החסיד הותיק ר' שמואל מאיר הולנדר שליט"א מטשרנוביץ, כעת בתל-אביב, אשר אינו חוסך עמל מעצמו, וטורח ושולח לי מדי פעם בפעם, על ידי הדאר בכתב ידו את הדברים אשר הוא זוכר. ידידי הרב ר' משה קמלהר העיר את תשומת לבי לדברים אחדים על הרב משינאווא, וכן הרב בנש"ק ר' יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטם מירושלים. פרטים מענינים מסר לי הרב ר' יעקב קלכהיים שעלה ארצה מאמריקה וזכה בצעירותו להיות במחיצתו של הרבי משינאווא, וכן כל מי שהשאל לי מספריו והעיר לי את הערותיו ויעץ את עצתו ואשר שמותיהם לא הזכרתי פה, כלם יעמדו על התודה ועל הברכה.

ירושלים. ר"ח ניסן, תשט"ו.

האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלברשם משינאווא

פרק א

מתולדותיו

ר' יחזקאל שרגא הלברשם נולד בשנת תקע"ג בעיירה רודניק שבגליציה לאביו הרב הגאון ר' חיים הלברשם בעל „דברי חיים“, ולאמו מרת פייגע-רחל בת הגאון ר' ברוך פרנקל מלייפניק, בעל „ברוך טעם“.

ר' יחזקאל היה הבן הבכור והצטיין מילדותו בתור „עלוי“ מובהק. התמדתו וחשקו ללמוד לא היה להם גבול וכן לא היה גבול ליראתו ודבקותו בבוראו, עד שנשכח מלבו עולם ומלואו. מסופר: בהיותו ילד בן שבע היה כל כך שקוע ברעיונותיו, עד שכמעט קפח את חייו. פעם בלכתו ברחוב עלתה עליו מרכבה רתומה לסוסים. הרופא אשר הובהל אל הילד קבע אצלו פגיעה קשה בכבד ואמר שהילד לא יחיה אלא עוד שעות ספורות בלבד. בבית קמה צעקה ובהלה גדולה והאב בראותו את הסכנה המרחפת על ראשו של בנו נתיחד בחדרו והתנפל בבכי ובתחנונים לפני השם לבקש על חיי הילד. תפלת האב נתקבלה ור' יחזקאל נשאר בחיים, וכפי שנראה להלן האריך ימים ושנים.

שלא כאביו, קבל ר' יחזקאל חינוך חסידי משחר ילדותו. עיר מולדתו רודניק היתה חסידית, ורוב אנשיה היו מחסידי רופשיץ. וגם אביו של ר' יחזקאל, שהיה הרב של העיירה, נעשה אף הוא בהשפעת המקום לחסיד רופשיצי. ובכל פעם כאשר נסע אל הרבי ר' נפתלי היה לוקח עמו את בנו וביחוד את הבן הבכור, את ר' יחזקאל. לימים כאשר גדל ר'

יחזקאל היה נוסע גם לבדו אל הרבי. אחרי פטירתו של הרבי ר' נפתלי (תקפ"ז) נעשה אביו אדמו"ר, אבל ר' יחזקאל המשיך לנסוע לרופשיץ אל ר' אשר ישעיה, חתנו וממלא מקומו של הרבי ר' נפתלי. ר' יחזקאל ישב ולמד בבית מדרשו של ר' אשר ישעיה, כפי שאנו שומעים מספורי זכרונותיו. שמו של ה"עילוי", בנו של הרב מרודניק, הלך לפניו. מלבד גאונותו בתורה הצטיין גם בחסידותו ופרישותו. וכשהגיעה העת לדבר בו נכבדות לקחו האדמו"ר מווישניצא, ר' אריה ליבוש ליפשיץ (בעל "אריה דבי עילאי"), לחתן לבתו.

ה"אריה דבי עילאי" היה גאון גדול וצדיק והיה מחסידי ה"חווה" מלובלין. אחרי הסתלקותו של ה"חווה" התחיל לנסע לרופשיץ ונעשה מחסידיו של הרבי ר' נפתלי, אף על פי שהיה גם בעצמו "רבי" בווישניצא. ברופשיץ הכיר את הרב מרודניק ואת בנו ר' יחזקאל ושם בהסכמת הרבי מרופשיץ נתקשר השידוך.

ר' אריה ליבוש היה כידוע חתנו של הגאון והצדיק ר' משה טייטלבוים מאוהעל. דרכו של הצדיק מאוהעל היה לגדל על ברכיו את נכדיו ונכדותיו, יוצאי חלציהם של בנו יחידו, ר' אליעזר ניסן מדרוהביטש, ושל בתו יחידתו שהיתה נשואה לר' אריה ליבוש, אותם ואת חתניהם וכלותיהם לקח אליו, ועל שלחנו אכלו הם וזרעם שנים רבות.

וכאשר ר' אריה ליבוש השיא את אחת מבנותיו לר' יחזקאל, לקח הגאון מאוהעל את החתן נושא נכדתו אליו ועל שלחנו היה סמוך ר' יחזקאל כעשר שנים ויותר.

תקופת שנים זאת היתה תקופת הזהב בחייו של האברך הצעיר, כי לחמו ניתן לו ומימיו נאמנים, והוא ישב ועסק בתורה מתוך שלות נפש. כאן בביתו של חותן-חותנו התחבר אל בן דודו ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים, נכדו של הגאון

מאוהעל שאף הוא אכל על שלחן סבו. שני האברכים הצעירים נעשו ידידים בנפש והיו לומדים ביחד תחת הדרכת סבם המופלא והמופלג.

וכאן מענין יהיה להזכיר כמה דברים על הסב הגאון

הזה :

הבעל „ישמח משה“ היה תחלה „מתנגד“ חריף לחסידות. זימנו לו מן השמים חתן לבתו יחידתו את ר' אריה ליבוש ליפשיץ בעל „אריה דבי עילאי“ שהיה חסיד מופלג ומתלמידי ה„חווה“ מלובלין ואחר-כך תלמידו של ר' נפתלי מרופשיץ ובהשפעת חתנו זה נמשך גם הגאון מאוהעל אחרי אחד מעמודי התוך שבחסידות בדור ההוא „החווה“. לאחר שהגאון מאוהעל בקר אצל החווה הפך לחסיד נלהב ונעשה אחר כך בעצמו „רבי“, והיה מראשוני אדמו"רי הונגריה, מיסד שושלת האדמו"רים לבית טייטלבוים*.

אולם הגאון והצדיק הזה גם לכשנעשה חסיד ואחר כך „רבי“ לא פסק מלדקדק בכל דיני השלחן ערוך כחוט השערה. ביחוד הקפיד שלא לאחר את זמן התפלה, ולא כרבים מצדיקי הדור שנהגו לשהות שעה ארוכה קדם התפלה ועברו על הזמן. וחתנו ר' אריה ליבוש לכשנעשה אדמו"ר בוישניצא היה אף הוא בין העוברים על זמן התפלה וכאשר באו וספרו את זאת לרבי משה טייטלבוים חרה אפו בחתנו וכתב אליו אגרת מוסר והוכיח לו בראיות שכל מי שעובר אפילו על דין אחד מדיני השלחן ערוך סופו יורד לגיהנום. — על דברי אגרת המוסר הזאת השיב חתנו, באגרת שנונה וחריפה במלים אלו: „אמת היא שכבוד חותני, שמתפלל „עם הנץ“, יירש גן עדן, ואני שעובר תמיד על זמן קריאת שמע, ארד לגיהנום, אבל

* ראה „מגדולי החסידות“ ספר ח': האדמו"ד מאוהעל.

יאמר נא לי כבוד חותני, את מי ימצא שם בגן עדן, ואל מי יארח לחבורה? מן הסתם אל אותם האנשים אשר מתפללים כמוהו „עם הנץ“, כגון: ברל קצב, חצקל בעל-עגלה, שמעיה רופא, בנימין מטליא ועוד כמוהם. ואני אודמן בגיהנום עם כל אלה אשר עוברים על זמן קריאת שמע, כמו ה„חווה“ מלובלין, „המגיד“ מקוזניץ, ועם רבי ומורי מרופשיץ. מוטב לי להמצא יחד עם צדיקים כמותם בגיהנום מאשר להיות בגן-עדן עם החברה שלכם...”

ומפיו של ר' אריה ליבוש קבל גם חתנו ר' יחזקאל הרבה מתורותיו בחסידות שאותן מביא בשם חותנו בספרו „דברי יחזקאל“. אולם ביותר הושפע ר' יחזקאל מחותן חותנו, הוא הצדיק מאוהעל, אשר על שלחנו היה סמוך לאחר נשואיו. מהצדיק מאוהעל הושפע ר' יחזקאל להקפיד כמוהו בכל דיני השלחן ערוך בהקפדה יתירה.

במחיצתו של חותנו-זקנו הגאון והצדיק מאוהעל ובהשפעתו התמסר ר' יחזקאל בעיקר לתורת הנגלה ונעשה תלמיד חכם גדול בקי וחרیف. אולם עדיין לא יצא טבעו בעולם, כי היה צנוע מאד ונחבא אל הכלים, רק חותנו וסבו שהיה גם רבו ומורו כפי שר' יחזקאל מכנהו, ידע את גדל ערכו. כעשר שנים עברו על ר' יחזקאל בשלוה ובהשקט בצל קורתו של חותנו-זקנו הצדיק מאוהעל והוא הלך מחיל לחיל בתורה ובחסידות. כאן, על ברכי הצדיק מאוהעל, נולד לו לר' יחזקאל בנו בכורו ר' נפתלי בשנת תקצ"ד. זה היה הבן היחיד לאמו וילד שעשועים לאביו ולסבו.

על לידתו של הבן שעשועים הזה מסופר: הצדיק מאוהעל היה נוהג לקרא שמות לנכדיו הנולדים, הוא לבדו, מבלי לשאול את פיו של אבי הנולד ולהסכמתו. וכאשר נולד לר' יחזקאל בנו בכורו היה בדעתו לקרא לו על שם הרבי ר'

נפתלי מרופשיץ והתפלל לה' שיעלה שם זה גם במחשבתו של חותנו-זקנו. בברית-מילה היה חותנו זקנו הסנדק ור' יחזקאל בעצמו היה המוהל. כאשר הגיע חותנו זקנו אצל „ויקרא שמו בישראל“ הפסיק ושאל את אבי הנולד איזה שם יקרא לבנו? והשיב ר' יחזקאל: „נפתלי“. טפח לו חותנו-זקנו הצדיק מאוהל על כתפו ואמר: „כונת דעתך לדעתי! כי כן היה גם במחשבותי, אולם רציתי לחלוק לך כבוד ולכן שאלתיך, וגם אני התפללתי לה' כי יתן במחשבתך לקרא לו בשם „נפתלי“ על פי הכתוב „נפתלי אילה שלוחה“ (בראשית מט, כא) שתהא נשמתו אילה שלוחה להביא את משיח צדקנו...“ אולם שנות האשר והטובה של ר' יחזקאל נעכרו פתאום במותה של אשת נעוריו, נכדת הצדיק מאוהעל, בהשאירה את הילד נפתלי יתום כבן חמש. הסב הזקן לקח אליו את היתום וגידלו וחנוכו על ברכיו. בהתאבלו על מות נכדתו בדמי ימיה התנחם הצדיק הזקן בבן-השעשועים אשר הניחה אחריה, כי הילד היה מצויין בכשרונות גאוניים כבר בגילו הרך.

אולם יותר משהצטער על מות נכדתו שהשאירה אחריה זרע, דאב לבו של הצדיק על שיצטרך מעתה להפרד מעל בעלה האברך שנתחבב עליו והיה יקר לו כבנו. על כן השתדל לדבר על לבו של האברך האלמן שישא את בת גיסו הרב מהולישין, אף הוא חתנו של „אריה דבי עלאי“ מווישניצא, והבטיח לו שלש שנים מזונות נוספות על שלחנו. ר' יחזקאל, שהיה אף הוא קשור בקשרי הערצה ואהבה אל חותנו-זקנו, נענה לבקשתו והסכים לשידוך. הוא נשא את בת גיסו, היא בת אחות אשתו המנוחה, בשנת תקצ"ט, ונשאר סמוך על שלחן הצדיק מאוהעל לשלש שנים נוספות. אולם לאסונו של ר' יחזקאל נסתלק הצדיק מאוהעל בשנת תר"א. ר' יחזקאל נשאר עתה בלי משען לחם, כי המזונות אשר הובטחו לו נפסקו

באמצע. בנו של הצדיק המנוח מאוהעל, ר' אלעזר ניסן טייטעלבוים אבד"ק דרוהביטש, טען שזכותו של ר' יחזקאל למזונות פקעה על פי דין. אולם ר' יחזקאל טען לעומתו שלא פקעה זכותו, כי הגאון מאוהעל הבטיח לו שלש שנים מזונות ועדיין לא עברו שלש השנים. הענין הובא להכרעתו של הגאון מצאנו שפסק על פי דין לזכותו של ר' יחזקאל (ראה שו"ת דברי חיים ח"א חו"מ סי' א). לא יצאו שנים מועטות ושוב פקד האסון את ר' יחזקאל: גם אשתו השניה מתה עליו לפתע פתאום, בהשאירו לו בן אחד, ר' משה, שהיה אח"כ רבי בשינאווא, ושתי בנות: אחת שנישאה לר' פנחס פרנקל תאומים אבד"ק בוקובסק וצעשינוב, השניה היתה אשת הרב החסיד ר' זנביל מברדיוב.

אחרי שר' יחזקאל נתאלמן מאשתו השניה התחתן בפעם השלישית. אשתו השלישית היתה מרת בריינדיל בתו של הגאון המקובל ר' יהודה צבי אייכנשטיין אבד"ק רוזדול (ראזלא) שאף היא התאלמנה מבעלה הראשון והשני ונישאה לר' יחזקאל בשלישית. היא היתה הבת השלישית מארבע בנותיו של הגאון מרוזדול (בנים לא היו לו), שאת כולן השיא לתלמידי חכמים. אחד מחתניו היה בנו של הגאון ר' אהרן משה טויביש מיאסי, ועוד אחד היה נכדו של הצדיק ר' אייזיק מקאלוב. אולם מכל חתניו התפאר הרב מרוזדול ביותר בר' יחזקאל חתנו, וכה כתב אל ידידו הצדיק הרב ר' פנחס אריה אבד"ק טורקא אשר ממנו בקש ברכה לנשואי בתו האלמנה: „בעת שמחה אזכירנה אשר הגיעני ד' כי אני משיא בתי בעזרתו יתברך לת"ח גדול בן הרה"ג מסאנדז בר"ח כסליו הבע"ל, ואם אמותי אבקשהו לבא הנה לא אעשה בנפשי שקר כי ידעתי כי המרחק רב ובפרט בימי הקור. אך באתי לבקש אשר יעורר רחמים שיהיה למז"ט ולברכה, כי הרבה עבר

עלינו כבר ומעתה ישפות ד' שלום עלינו והחתונה תהיה אי"ה ביום א' פ' ויצא והרב הג' בצוותיו עם הרב הג' מקאמינקא (ר' שלום) גם יחד יהיו בכאן על שבת תולדות הבע"ל. ובזה שלום דברי ידידו באמת הק' יהודה צבי הירש מראדזיל."

לא ידוע באיזו שנה נשא ר' יחזקאל את בת הרב מרוזדול כי במכתב הנ"ל נשמט התאריך.

אחרי הנשואין ישב ר' יחזקאל ברוזדול סמוך על שלחן חותנו ועסק הרבה בתורה וחסידות. בהשפעת חותנו הגאון המקובל למד גם הרבה בספרי קבלה. וכשנפטר חותנו בשנת תר"ח בחרו אנשי הקהלה בר' יחזקאל להיות ממלא מקומו על כסא הרבנות ברוזדול. מכאן החליף שו"ת עם אביו הגאון מצאנז ועם גדולים אחרים, ביניהם עם הגאון ר' אהרן משה טויביש אבד"ק יאסי אבי גיסו. כאן ברוזדול נהל ר' יחזקאל ישיבה והרביץ תורה ברבים. מלבד זאת עסק בהדפסת ספרי חותנו אשר נשארו בכתב יד: בשנת תר"ט, שנה אחר פטירת חותנו, הדפיס ר' יחזקאל את הספר „דעת קדושים" ובראשו הסכמה מאת אביו הגאון מצאנז ובשנת תרי"ג את „עמוד העבודה".

כאשר נעשה ר' יחזקאל רב ברוזדול, רצתה חותנתו הרבנית מרת שרה (היא היתה בתו של האדמו"ר ר' צבי הירש מזדיטשוב) שחתנה ינהל גם את האדמור"ות של בעלה המנוח. לשם כך נסעה עם חתנה ר' יחזקאל אל הצדיק ר' ישראל מרוז'ין, אשר ישב אז בסדיגורה, לבקש את הסכמתו ושישפיע על חסידי בעלה המנוח שימשיכו מעתה לבא לרוזדול אל חתנה. אבל הרבי מרוז'ין לא נתן את הסכמתו ואמר לה כי מעתה יסעו חסידי רוזדול לזדיטשוב אל הצדיק ר' יצחק אייזיק, בן דודה הצדיק ר' יששכר בר אחי אביה.

בגלל מחלוקת שנתעוררה ברוזדול נגדו רצה ר' יחזקאל

להתפטר מן הרבנות, כי אמר בתום לבבו, אולי הצדק עם החולק עליו, ומן השמים אין מרוצים מהוראתו. אז כתב בענין זה אל רבו האדמו"ר ר' שלום מבעלז ושאל בעצתו והרבי מבעלז השיב לו: „לבל יעזוב את כסא הרבנות כי מן השמים משגיחים זה כמה שנים על הוראתו שהוא יורה וידין...". והוא נשאר ברוזדול ושוב פקד אותו האסון: זוגתו הרבנית מתה עליו מבלי להשאיר בן או בת. אז החליט ר' יחזקאל לא לשאת עוד אשה אולם רבו ר' שלום מבעלז מנעו מהחלטתו זאת ויעץ לו לשאת את בת גיסו לאשה. ר' יחזקאל שמר את מצות רבו וכן עשה. היא היתה אשה צנועה וצדיקת גדולה והיתה בתו של הרב ר' צבי הירש אבד"ק לעשנוב, (גיסו, אחי אשתו, של האדמו"ר ר' שלום מבעלז), ובנשואיה הראשונים היתה כלתו של ר' אליעזר בנו של האדמו"ר מבעלז ונתאלמנה מבעלה.

על נשואיו אלה של ר' יחזקאל מסופר מפי חסידים: אחרי פטירת אשתו הרבנית מרוזדול, בא ר' יחזקאל אל רבו מבעלז וגלה לפניו שהחליט לא לשאת עוד אשה. אחרי שנתאלמן כבר שלש פעמים, ושיש בדעתו לנסע לא"י, אמר לו הרבי: והרי כתוב „לא טוב היות האדם לבדו" ואיך יכול להחליט דבר אשר הוא בניגוד לדעת התורה? ועל כן יועץ לו שישא אשה והציע לו את קרובתו האלמנה בת אחותו וגם הבטיח לתת לו קצת נדוניה עבורה. ר' יחזקאל, שלא שינה מעולם מדברי רבו, קבל את דעתו. הדבר היה סמוך לפטירתו של הרבי מבעלז, בשנת תרט"ו. אולם עוד קדם שנשא ר' יחזקאל את האשה, נסתלק הרבי מבעלז, ובנו, ממלא מקומו, הרבי ר' יהושע, טען לפני ר' יחזקאל, שלא נשאר מאביו זצ"ל שום כסף, רק חובות, ואין על כן בידו למלא את ההבטחה שהבטיח אביו לתת נדוניה לאשה על מנת שישא

אותה, אבל אם ר' יחזקאל מסכים לשאתה בלי נדוניה לא יעכב בידו. ואחד מהחסידים בא אל ר' יחזקאל והזהיר אותו לבל ישא את האשה כי מכוורת היא עד למאד. כאשר שמע זאת ר' יחזקאל אמר: „גם עניה שכסף אין לה, וגם מכוורת, אם אני לא אשאנה, מי ישא אותה?“ ונשא אותה לאשה. ולפני מקורביו אמר: „לא נשאתי אשה זו אלא לשם שמים, ובטוחני שמזיווג זה יהיו לי בנים כשרים, כדברי חז"ל „הנושא אשה לשם שמים הוי ליה בנים כשרים“. אחרי נשואיו עמה נעשה אדמו"ר וחי עמה שנים רבות כברכת רבו מבעלז. שלשה בנים ושתי בנות ילדה לו וביניהם ר' אברהם שלום הלברשטם, אבד"ק סטרופקוב, שהיה צדיק גדול. ועליו אמר אביו ר' יחזקאל: „בזכות שנשאתי את אמו ע"ה לשם שמים זכיתי להוליד איש מופת כמותו...“

פרק ב

נעשה אדמו"ר

אחרי פטירתו של הרבי ר' שלום מבעלז בשנת תרט"ז עזב ר' יחזקאל את רוזדול ונתקבל לרב בשינאווא. עוד בהיותו ברוזדול היו לו חסידים, אולם לשינאווא התחילו לבוא אליו הרבה חסידים אשר נהו אחריהם והכתירוהו לאדמו"ר עליהם. חמשים ואחת שנה פעל ר' יחזקאל כרב וארבעים וארבע שנה כאדמו"ר. ברוזדול התחיל, עבר לשינאווא, ואחר כך לסטרופקוב, ושוב חזר לשינאווא. בן שלשים וחמש היה כשנעשה רב ברוזדול (תר"ח). בשינאווא התחיל לנהוג אדמו"ר"ת אחרי פטירת רבו מבעלז (תרט"ו). רוב שנות כהונתו עברו בשינאווא ושם גם מנוחתו כבוד.

בשורת האדמורי"ם מופיע „הרב משינאווא" כאישיות רבת חן. על אף קומתו הבינונית היה כלו אומר כבוד בהופעתו ובנימוסיו ובהליכותיו. הדרת פניו שיוותה לדמותו הוד ותפארת. פניו הפיקו פקחות וענוה. לא הרבה בדבורו. אישיות המוצקה היתה קרוצה מגאונות וחסידות והצטינה בתקיפות והחלטיות. כל פעולתו הן כרב והן כאדמו"ר עוברת תחת סיסמה של שמירה קפדנית על כל אות ותג שבשלחן-ערוך. „כל העובר על דין אחד מדיני השלחן ערוך סופו יורד לגיהנום" כלל זה נקט בידו מזמן היותו סמוך על שלחן הבעל „ישמח משה" מאוהעל, וכלל זה שמר כל ימיו מבלי לסטות מהשלחן ערוך אף כמלוא הנימה. חסידים היו אומרים עליו: „הרב משינאווא יודע את כל השלחן ערוך בעל פה מראשיתו עד סופו כל אות ואות בו, הוא כלו קרוץ מן השלחן ערוך..."

דבקותו בשלחן-ערוך וחומרותיו לא היה להם גבול. הוא לא עבר סף של בית עד שלא מדד את המזווה אם היא קבועה כדת וכדין. אולם מלבד יחסו זה לשלחן ערוך שהיה מקיימו במסירות נפש ממש היה מפורסם גם כאיש אוהב אמת. אהבת האמת היתה תכונת נפשו העיקרית ואותה ציינו בו צדיקי הדור. אביו, הצדיק מצאנז, כתב עליו (שו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' א) בזו הלשון: „שלדעתי אינו משנה הדיבור אפילו יהבי ליה כל חללי דעלמא". וכן האדמו"ר מגור הבעל „שפת אמת" כינה אותו במכתב שכתב אליו בתאר „איש אמת". חסידים ישישים ספרו שהיה רגיל תמיד להתפלל „נחגי בדרך האמת" והיה מאד זהיר בדבורו שלא להוציא מפיו דבר שאינו כן. אף היה מזהיר גם אחרים שאפילו ביחס לקטנים לא יזלזלו ולא יבטיחו הבטחות שוא, כמו שרגילים לפעמים לעשות, ואם הבטיחו יש לקיים את הדבר.

מעשה בחייט שתפר בגד לאחד מנכדיו של ר' יחזקאל, והבגד היה בגד בלי כיסים. הביא החייט את הבגד למדידה. כאשר לבש הילד את הבגד לא רצה בשום אופן לפשוט אותו מעליו. שדלו החייט בדברים והבטיח לו, שאם יפשוט את הבגד, יעשה לו כיסים יפים. לשמע הבטחה זאת נענה הילד ופשט את הבגד. שמע ר' יחזקאל הענין קרא לחייט ואמר לו: „עתה מצוה אני עליך שתעשה הכיסים כאשר הבטחת, כי איני רוצה שהילד יתרגל לדבר שקר“.

אחיו ר' ברוך מרודניק אמר פעם עליו: „ההבדל שביני יבין אחי הרב משינאווא הוא, שאצלו אם רואה אדם שרובו שקר ורק קורטוב אחד של אמת, מקרבו ומכבדו. ואני אם אני פוגש אדם שתשעים ותשעה אחוזים שבו הם אמת ורק אחוז אחד שקר איני יכול לעמוד בד' אמותיו“.

ומסופר שפעם שבת בעיר אחת אצל אחד מחסידיו. והעמיד החסיד לכבודו על השלחן מנורה מוכספת חדשה. אמר הרב משינאווא: „גם שקר וגם גאווה“, ובקש שיסירו את המנורה מן השלחן.

אהבת האמת שלו יצאו לה מוניטין בעולם. היה בוחן ובודק ומבקר את עצמו על כל צעד ושעל אם היו מעשהו וכונתו לשם שמים. בהיותו בעיר אוהעל דרש פעם דרשה בבית הכנסת. כעבור שנים התעורר ספק בלבו אם כיוון בדרשתו ההיא לשם שמים. קם ובא לאוהעל וציוה להכריז שיבואו כלם לבית הכנסת כי רוצה לדרוש לפניהם. ונתאספו כל אנשי העיר לשמוע דרשתו. עלה רבי יחזקאל על הבמה ואמר:

„שמעו רבותי! לפני שנים אמרתי כאן דרשה ולא היתה כונתי לשמים בשלימות וזהו חטא גדול לדרוש בכוונות לא רצויות ופנויות לחוץ. רצוני, איפוא, לחזור בתשובה על זה.“

ואמרו חז"ל (יומא סו:): „היכי דמי בעל תשובה? וכו' באותו פרק ובאותו מקום וכו'". על כן באתי הנה וקראתי לכם כדי שיהא מכוון ממש כמו שהיה אז בשעת הדרשה. והנני מבקש באזני כלכם מהקב"ה שימחול לי..."

ומעשה שהכתיב פעם לגבאי-הסופר שלו תשובה לרב גאון אחד. כאשר עבר עוד פעם על התשובה הכתובה ציוה על הסופר להעתיקה מחדש משום ששכח לכתב בראש המכתב את התאריך „צדיק" והוסיף: „אף על פי שהוא מן ה„מתנגדים", אבל צריך לעשות הכל על פי האמת. על כן צריכים לכתב לו גם „צדיק", כי כן הוא באמת."

חסידותו ופרישותו היתה למופת ולא נשא פנים אף לגדולים אם ראה שמץ דבר בהם.

מסופר שפעם בא אליו רב אחד גדול ור' יחזקאל הוכיח אותו בפני כל הנוכחים על אשר אינו מוחה בבתו שלובשת פאה נכרית ושאר מלבושים לפי האופנה החדשה של הגויים וסיים תוכחתו במאמר הידוע „במקום שיש חילול השם אין חולקים כבוד אפילו לרב".

בלבוש היהודי המקובל ראה לא רק דבר חיצוני גרידא אלא ראה בו את הפנים היהודי האמיתי. הלבוש היהודי נחשב בעיניו כתריס חשוב נגד ההתבוללות. בספרו „דברי יחזקאל" אנו מוצאים כמה רעיונות מענינים בענין זה.

לדוגמא נביא כיצד פירש את הכתוב (שמות ג' כ"ב) „ושאלה אשה משכנתה וגו' ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם". וקשה. מדוע לא אמר הכתוב ולבשתם אתם ובנותיכם? אלא התירוץ הוא שאחד מארבעת הדברים שבגללם נגאלו הוא שלא שינו את מלבושם. והיו צריכים לתפור מחדש את הבגדים ששאלו ממצרים שיהיו כדרך מלבושי ישראל. דרך של מלבוש אם יתפרוהו מחדש מתקטן משהיה קודם. ואינו

ראוי ללבוש אלא לקטנים. ולכן כתוב „ושמתם עד בניכם ועל בנותיכם“.

ושוב באותו ענין בפרשו מקרא אחר הוא מקשה על רש"י שביאר את הכתוב (בראשית ל"ט, ו') „ויהי יוסף יפה תאר“ „כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו וכו'“. שאל האדמו"ר משינאווא: „היתכן? יוסף הצדיק, שידע שאביו שרוי באבל, ילך להתענג ולסלסל בשערו? אלא התירוץ הוא — השיב — שהצדיק בכל מקום שהוא בא צריך לתקן את המקום. כשבא יוסף למצרים ורצה לתקן שם, ראה שהם מתרחקים ממנו, מכיון שהיה לבוש בלבושי יהודים וחשב אם יתלבש כמותם ויסלסל בשערו יכנס לחברתם ויוכל להשפיע עליהם. אבל מיד „ותשא אשת אדוניו את עיניה“ כלומר מחשבות של זנות באו אליו, „ויהי כדברה אליו יום יום“ כשנתרבו מחשבות אלו „ויבא הביתה לעשות מלאכתו“ כמו שמתרגם אונקלוס „למיבדק בכתבי חשבוניו“, לבדוק את עוונותיו, לדעת מאיזה חטא נמשכו אליו מחשבות כאלו: „ותתפסהו בגדו“ ראה שהעוון הוא בזה ששינה את בגדיו „ויעזב בגדו בידה וינס“ עזב את בגדי עכו"ם וינס מן הסיטרא אחרא וחזר ללבושו היהודי“ (דברי יחזקאל).

ומסופר: פעם בנסעו לבקר את גיסו ר' מרדכי דב בהורנוסטפול נתעכב ר' יחזקאל בדרכו בעירה אחת. הרב דמתא שהיה מנכדי המגיד מטשרנובל עשה לכבודו סעודה ובשעת הסעודה ספר שאצל הרבי מסקווירא היו בירושה התפילין של הבעש"ט. פעם נתנם להגיה והסופר אמר שהם פסולים ואי אפשר לתקנם. אז לקח הרבי מסקווירא את התפילין ותקנם בעצמו. כאשר שמע זאת ר' יחזקאל קם ואמר: „שוא ושקר. אין לנו שתי תורות, אלא שהסופר היה בודאי עם הארץ. והרבי ידע שעל פי דין אפשר לתקן את התפילין“.

ולבן גיסו האדמו"ר מהורנוסטופל ר' לייב שהיה באותו מעמד לחש על אזנו: „אני לא הייתי מניח תפלין כאלה...”

מרוב דבקותו בשלחן ערוך היה חולק אפילו על אביו הגאון בכמה ענינים. עם כל יחס הכבוד וההערצה שרחש לאביו לא נטה לקבל את דעתו בענין שטר מכירה של שבת שאביו תקן לשעתה. והמעשה כך היה: הרבה יהודים חוכרי אחוזות בגליציה והונגריה עמדו לפשוט את רגלם בגלל שהיו נאלצים לשבות מעבודה יומים בשבוע: ביום השבת ובראשון בשבת. כשפנו אל הגאון מצאנו בשאלה מה לעשות ובקריאה להצילם מצא הגאון לאפשר לתקן עבורם „שטר-מכירה” של שבת כדוגמת „שטר-מכירה של פסח” ולהתיר להם לעבוד בשבת עם הנועלים הערלים. על ידי כך הציל ממש אלפי נפשות יהודיות מחרפת רעב והתנוונות. כשנודע דבר ההיתר לר' יחזקאל, שהיה אז רב בשינאווא, בא אל אביו לצאנו והתוכח אתו שעל פי דין השלחן ערוך אין להיתר זה כל יסוד. ואף שאביו הראה לו ראיות לדבריו, נשאר עומד על דעתו, וחזר וטען נגד ההיתר. ומסופר שאותה שעה נתרגז עליו אביו מאד ואמר לו: „צא מיד ואל תעיו לעבור עוד את הסף של ביתי.” ר' יחזקאל שהיה איש השלחן ערוך המובהק לא בקש לפיס את אביו בשעת כעסו ובכדי שלא לעבור על מצות כבוד אב קם ויצא דרך החלון. ולא עבר את סף הבית של אביו עד שמחל לו.

ועוד מסופר בענין שטר המכירה שפעם בא ר' יחזקאל אל הגאון ר' חיים אלעזר וואקס, בעל „נפש חיה”, שהיה אז אב"ד בטרנוגרוד, אבל ביתו היה בכפר האממער הסמוך ושם היה חוכר בית חרושת לתעשית ניר והיה עובד עם פועלים ערלים ביום שבת על פי ההיתר של הרב מצאנו, ודבר זה היה כידוע לא לפי רוחו של ר' יחזקאל. ויהי בבואו ביום

חמישי לעת ערב קבלו הבעל „נפש חיה“ בכבוד ובשמחה רבה וכל אותו הלילה ישבו ודברו בדברי תורה ולפנות בקר שכבו קצת לישון. הבעל „נפש חיה“ היה בטוח שר' יחזקאל ישאר אצלו לשבת. ומה נדהם כשקם בבקר וראה שר' יחזקאל הלך ואיננו. לאחר שנים כשנודמן אתו שוב שאלו הבעל „נפש חיה“ מפני מה לא נשאר אז לשבת אצלו? השיב לו ר' יחזקאל: „בכדי לא לשמוע את טרטור מכוונת בית החרשת בשבת...“ ושוב מעשה כשהיה ר' יחזקאל רב בסטרופקוב בא פעם לשבת אחת לעיר בוריסלב. בבוריסלב ישבו הרבה יהודים בגלל מעינות הנפט אשר נתגלו במקום הזה בימים ההם. רוב בעלי המעינות היו יהודים, והם היו עשירים גדולים. בשבת בבקר יצא ר' יחזקאל בדרך בארות הנפט ומצא פקידים יהודיים יושבים ליד הבארות ומשגיחים על הפועלים הנכריים העושים את העבודה בשבת. נצטער מאד על חילול שבת זה, הלך בכאב לב לאכסנייה שלו וסגר את עצמו בחדרו כל היום ולא נתן לשום איש לבא לפניו כי חרה לו מאד על יהודי בוריסלב, אשר היו ביניהם גם הרבה מחסידיו. ומיד במוצאי שבת עזב את העיר ונסע לדרוהביטש הסמוכה ושם בא אל הרב אשר כהונתו היתה פרושה גם על קהילת בוריסלב ודבר עמו קשות על הפרצה שתחת ידו בגלילו. אחרי זה כתב אזהרה חמורה אל חסידיו ואל שאר אנשי בוריסלב שאם יוסיפו לחלל את השבת, אזי כשם שהתפלל עד עתה עליהם שירבה הנפט בבארותיהם, כך יתפלל מעתה שיסכרו מעינות הנפט ושיתמלאו כל הבורות מים. איומו של הרב משינאווא עשה רשם על אנשי בוריסלב והחליטו מאז לא להעסיק עוד את הפועלים בשבתות, ושמרו על אזהרתו כל ימי חייו של הרב משינאווא.

ומעשה שמספר המחבר יהושע ראקער בספרו „דער

סאנדזער צדיק" אשר קרה עמו גופא. המחבר הנ"ל היה בנו של החסיד הידוע ר' פישל גורליצר, ובזכות אביו היה גם הוא מסתופף בחצרותיהם של צדיקים. פעם כאשר שמע שהרב משינאווא נמצא בקרעניצא, מקום מרפא, נסע לשם עם עוד הרבה חסידים להיות בשבת אצל הרבי. כאשר נכנס אל הרב משינאווא למחרת השבת להפרד שאל אותו הרב, כדרכו, במה הוא עוסק, האם בלימוד או במסחר? „בשניהם" — השיב על השאלה. ומהו מסחרך? שאלו שוב הרב. יש לי טחנת-קמח של מים" היתה התשובה. „ומה אתה עושה בשבת?" שאל הרב. „נשארתי עומד נדהם ולא ידעתי את נפשי — מספר המתבר — כי לא הייתי מוכן לשאלה כזאת. אולם כעבור דקה התאוששתי. נזכרתי בשטר-מכירה של שבת אשר לפיו התיר הגאון מצאנז להעסיק נכרים בשבת. וגם ידעתי שהרב משינאווא אינו מסכים לפתרון הזה וחולק על אביו בענין ההיתר הזה. ובכדי להחליץ מן המיצר שנמצאתי השבתי בחפזה: „שטר-מכירה של שבת, רבי!". הרב משינאווא שלח אלי מבט חודר — ממשיך המחבר לספר — הוא שקע במחשבות וגנח מלבו בהוציאו אנחות עמוקות. אחרי זה הושיט לי את ידו ואמר: „יעזור לך השי"ת שתהיה לך פרנסה ממלאכתך במשך כל השבוע, ולא מן השבת".

ולא רק בענין ההיתר חלק על אביו. גם בענין הצדקה לא נהג כאביו לפזר את כל כספו לעניים, אלא נתן רק החומש כדין שלחן ערוך. וסיפר בענין זה שכאשר היה בצעירותו יושב ברופשיץ הוא עם רעו הצדיק רבי פינחס מבריגל, היה כדרך אביו, נוהג לתת כל מה שהיה לו לעניים עד הפרוטה האחרונה, ור' פנחס היה נוהג להתענות ולסגף את עצמו הרבה. פעם בהיותם שניהם בבית המדרש נכנס הרבי ר' אשר ישעיה, חתנו וממלא מקומו של הרבי ר' נפתלי, פנה אליו, אל ר'

יחזקאל, ואמר לו כדברים האלה: שמעתי עליך שאתה מפזר הרבה ואין רצוני שתפזר כל מעותיך, אלא כדי חומש בלבד. אביך, מותר לו לתת, אבל אתה אל תעשה כמוהו". ואל ר' פנחס פנה ואמר: "אין דעתי נוחה מזה שהנך מתענה כל כך הרבה". "אנכי — סיים ר' יחזקאל — שמעתי לעצתו ואיני מתחרט על כך ורבי פנחס לא שמע והוא מתחרט על זה עד היום הזה..."

לאביו, הרב מצאנז, היתה לו שיטה אחרת לגמרי בענין הצדקה. הוא היה אומר: מה שהגמרא (כתובות נ.) אומרת "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש" נאמר רק לגבי אדם המחזר אחר עניים, אבל כאשר העני בא אצלו ומבקש אכל או מלבוש, אזי אף שכבר פזר חומש לעניים מחוייב, בלי ספק, לתת לעני הזה את מבוקשו. וראה מפורשת לכך אנו מוצאים בגמרא גופא (ב"מ ס"ב): "שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים. אם שותים שניהם — מתים, ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב. דרש בן פטירא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה מהם במיתתו של חברו. עד שבא ר' עקיבא ולימד "וחי אחיך עמך" חייך קודמין לחיי חברך". והוסיף הרב מצאנז: אבל בזה כולם מודים שאם יש כדי חלוקה לשניהם צריך לחלק עמו אף שהוא יותר מחומש.

ובאותו ענין היה לו לר' יחזקאל ויכוח עם בן אחיו, עם האדמו"ר ר' שלמה מבובוב. שאל ר' יחזקאל את האדמו"ר מבובוב מדוע מפזר לצדקה יותר מכפי הנאמר (כתובות נ.) "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש"? השיב לו הרב מבובוב, "הלא כבוד דודי יודע את הטעם מדוע אסרו חכמינו לפזר יותר מחומש? "שמא יצטרך לבריות", ואני בין כך וכך נצרך לבריות..."

וכן חלק על אביו בדין מסוים מדיני מילה ועד כדי

כך עד שבא פעם באופן מיוחד עם אחד מבניו לצאנו על מנת להתוכח בנידון הדין הזה עם אביו. אותה שעה שבא ר' יחזקאל אל אביו היו שם הרבה חסידים ואביו אמר לו: „בא מחר בשעה ארבע וחצי בבקר ונדבר“. הלך ר' יחזקאל עם בנו לאכסניה שלו וכל אותו לילה הכינו את עצמם לקראת הויכוח. ר' יחזקאל למד כל הלילה הלכות כבוד אב ביורה דעה ובנו הגיד תהלים ושניהם התפללו שהויכוח יגמר בכי טוב. מתוך שהתעמקו בהכנות הללו אחרו לבא לשעה היעודה להם. כאשר באו היתה כבר השעה שש. אמר הגאון מצאנו אל בנו בתוכחה: „תמהני עליך, שדייקן אתה וזרין תמיד, כשקובעים לבא בשעה ארבע וחצי באים בשש? עתה אין לי פנאי עוד לדבר עמך. נניח את הויכוח עד שמשיח יבא ויפתר את הקושיא שלך...“

ובעוד הרבה ענינים נחלקו האב והבן: דברים שהגאון מצאנו דן לקולא, החמיר בהם ר' יחזקאל.

מסופר: פעם באו אל הגאון מצאנו אורחים חשובים, ביניהם הרבי ר' קהת חתנו של ר' שמעון מירוסלב, ועוד. הדבר היה ביום חמישי בשבוע שחל בו שבת „חזון“ והגאון מצאנו רצה לכבד את אורחיו בסעודה של מאכלי בשר. פנה אל בנו בכורו ר' יחזקאל ואמר: „אתה, הלא הנך „רבי“, לך לעשות הכנות לכבוד השבת, והאורחים ישארו עמי פה“. וכאשר יצא ר' יחזקאל אמר הגאון מצאנו לאורחיו, כי על כן שלח את בנו מן הבית למען יוכל לכבדם בסעודה של בשר, כי ר' יחזקאל מקפיד מאד בדיני „שלחן ערוך“.

ועל אף חילוקי הדעות כבד האדמו"ר מצאנו את בנו בכורו והעריצו על גאונותו ועל מידת האמת שבו. בשו"ת „דברי חיים“ מאת האדמו"ר מצאנו ישנן הרבה תשובות שכתב אל בנו ר' יחזקאל ומן התארים שמכתיר את בנו אפשר

לראות שחלק לו כבוד יותר מלשאר בניו שגם אליהם כתב תשובות. הוא מכנהו „המאה"ג החריק" ובקי החסיד והמפורסם". ואף הבן העריץ מאד את אביו. כשנעשה רבי יחזקאל רב היה פונה בכל ענין קשה אל אביו לשאול עצה מפיו. גם כשהוציא לאור את שני ספרי חותנו מרוודול בקש הסכמה מאביו והדפיסה בראש כל ספר. ואף ששמש מורים רבים ובעיקר את מורו ורבו רבי שלום מבעלז היה אביו נחשב בעיניו לראש כל בני הגולה בדורו.

ומעשה בהיות ר' יחזקאל פעם בצאנו אצל אביו, בא מלמד עני מתושבי העיר צאנו והתאונן לפני הרבי על מצבו הקשה שעומד הוא להשיא את בתו ואין לו אפילו במה לקנות טלית ושטריימל בשביל החתן. ר' יחזקאל שהיה נוכח בשעת שיחה זאת לא התאפק ואמר אל האיש: „איך תוכל לאמר כך, והלא אתמול בעיני ראיתך באחת החנויות קונה טלית ושטריימל?" נתבייש מאד האיש, הוריד ראשו לא ענה דבר, קם והלך לו. מיד כשיצא האיש, אמר האדמו"ר מצאנו אל בנו: „מה זאת עשית?" הלבנת פני יהודי לחנם. אולי רק בקש לראות את הטלית והשטריימל כדי לעמוד על טיבם ולשאול למחירם, ואם גם קנם כדבריו, זקוק הוא לכסף לקנות שמלה חדשה לאשתו לכבוד חתונת הבת. ואתה העלבת פני איש תם וישר. אין לך תקנה אלא אם תפייסו מיד". רץ מיד ר' יחזקאל אחרי האיש השיגו וביקש שימחל לו. לא רצה האיש למחול לו אלא אם יעמוד לדין תורה לפני אביו האדמו"ר. הסכים ר' יחזקאל והאיש חזר עמו. טרם הספיק האיש לפתוח בטענתו אמר לו האדמו"ר כדברים האלה: „אל ימחול כבודו לר' יחזקאל עד אשר יקנה טלית ושטריימל לחתנכם וגם יתן לכל הוצאות החתונה". ר' יחזקאל מלא בשמחה רבה אחר פסק דינו של אביו. הוא הלך מיד עם המלמד וקנה עבור חתנו

טלית ושטריימל וגם נתן לו לכל הוצאות החתונה.

ולא רק שהעריץ וכבד את אביו, אבל גם ירש ממנו את יראת השמים שלו. הצדיק ר' אליעזר מדזיקוב אמר עליו: „הרב משינאווא כל רמ"ח אבריו טבועים ביראה וכל אבר ואבר שלו מזוכך על ידי היראה...”

חותנו הראשון הבעל „אריה דבי עילאי” סיפר כי תיכף אחר החתונה פעם אחת בליל שבת קדש, כאשר הלך חתנו ר' יחזקאל לשכב על מטתו באישון לילה, נתקל באפלה בכלי מים והרטיב את גרביו. ולא רצה לפשוט אותם לבל יבוא לידי איסור סחיטה בשבת וגם ירא לישון בהם כי על ידי שידחק רגלו על הכר יבא גם כן לידי סחיטה. מה עשה? שכב והחזיק את רגלו תלויה באויר מחוץ למטה כל הלילה.

על חסידותו ופרישותו ויראתו יסופר עוד:

כאשר חזר ר' יחזקאל מארץ ישראל בשנת תרכ"ט ובא לצאנו אל אביו, נסע אחר כך אביו עמו ללותו לדרכו לביתו. כאשר הגיעו לעיר הסמוכה והיא „אלט צאנז” (צאנז העתיקה) ציוה הגאון מצאנז לבעל העגלה לעצור על יד ביתו של אחד מחסידיו שהיה עשיר ידוע. כאשר ראה החסיד את העגלה העומדת לפני ביתו ובה יושבים ה„רבי” ובנו, יצא לקראתם ובקשם שיסורו לביתו. אולם הרבי מצאנז לא רצה לרדת מן העגלה והחסיד הוציא אליהם החוצה יי"ש ומגדנות, כמנהג המקום, והגאון מצאנז ברך ואכל ושתה, אבל ר' יחזקאל לא טעם מאומה. בראשונה לא רצה לגלות מפני מה אינו רוצה לטעום, אבל להפצרת אביו אמר שאינו רוצה לברך משום שמהמקום אשר עמדו עם העגלה נראה בית התיפלה עם השתי-וערב. השיב אביו ואמר: „כתוב (ישעיה לג, טו) „ועוצם עיניו מראות ברע” ושוב כתוב (חבקוק א, יג) „טהור עינים מראות רע”. לכאורה סותרים שני הכתובים האלה זה

את זה, כי לפי הכתוב הראשון צריך האדם לעצום את עיניו שלא לראות את הרע והכתוב השני אומר: מי שעיניו טהורות אינו רואה את הרע ממילא. ובאמת שניהם נכונים ואין כל סתירה כי המדובר בשתי מדרגות שונות: בתחלה כשעדיין נמצא האדם במדרגה נמוכה צריך הוא להיות עוצם עיניו מראות ברע, כי אין ביכולתו להתדבק במחשבתו בהשי"ת ולעבוד אותו כראוי בשעה שרואה דבר טמא ורע נגד עיניו, אבל צריך אדם ללחום נגד יצרו ולהתחזק לעלות בסולם השלמות עד שיבא למדרגה גדולה כל כך שלא יעשה עליו שום רושם אם יראה נגד עיניו דבר טמא ורע, היינו כשיהיה במדרגה של טהור עינים מראות רע. (ס' תפארת חיים, גראסווארדיין, תש"א).

הרב משינאווא היה רגיל לספר מעשה ביהודי כפרי פשוט ירא שמים שהיה חרד מאד לקיים מצות סוכה. פעם בערב סכות היה צריך לסכך בשביל הסכה אולם היה עני מאד ולא היה לו במה לקנות סכך. הלך הוא עם אשתו היערה ותלשו מן העצים ענפים לסכך. וכאשר ראה כי נטו כבר צללי ערב וחשש שמא יחלל את החג ח"ו היה תולש בפיו ובשניו את הענפים עד שנעשו לו חבורות ופצעים בפיו ובשפתיו. וכשראו זאת בשמים קם רעש גדול ויצא הפסק למעלה שאברהם אבינו האושפיו של ליל א' יבא הפעם אל סכתו כדי שהעני הזה יראה את פניו. בליל התקדש החג כשחזר הכפרי מבית הכנסת ונכנס לסכה ראה איש עומד בפתח סכתו. חשב: ודאי זהו אורח שבא אליו לחג. הצטער מאד על שאין לו מה לתת לאורח לאכול. אבל האורח הרגיש בצערו, הרגיע אותו ואמר: „בני! הנני אברהם אביך. לא באתי לאכול מלחמך, אלא שלחוני אליך שתראה את פני בשכר שקיימת מצות סכה בכל כך מסירות נפש ויסורים...". ברכו ונעלם.

מרוב יראתו ועניונו היה נמנע ר' יחזקאל מלומר תורה ליד „השלחן”. מסופר כשנתקבל לרב בשינאווא באו כל בני העיר לבית הכנסת לשמוע מפיו דרשה, כפי המנהג, בשבת הראשונה לבואו שמה. אולם לגדל תמהונם לא דרש. בסעודה השלישית כשישב לפניו פני העיר, בקש ממנו אחד מהם, שהיה תלמיד חכם ונשוא פנים וגם גביר מפורסם שיאמר לפניו חידושי תורה. בקש ר' יחזקאל שיביאו לפניו חומש. פתח את הפרשה שקראו בשבת ההיא וגלל את כל הסדרה מראשה עד סופה ואמר: „תורת ה' היא קדש קדשים ואין לי מה להוסיף עליה”. נשק לחומש והחזירו.

מורגל היה בפיו: „זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמר” היינו אותה תורה אשר ציוה ה' לאמר — רק אותה יש לאמר...” בלא פירושים נוספים.

שנים רבות נמנע מלומר תורה. וכשנשאל פעם על ידי רב מפורסם אחד מפני מה מונע טובה מן השומעים השיב: „אמנם היה מן הנכון לומר דברי תורה על השלחן, אבל מי אנכי לומר דברי תורה? והלא כבר אמרו חז”ל „קשוט עצמך ואחר קשוט אחרים”. חזר הרב ושאל: „אם כן לא שבקת חיי לכל בריה, אם רבינו לא יאמר, מי מאתנו יאמר?” חזר והשיב: „אתם הרבנים ודאי תוכלו לומר דרשות. זאת מצוה וחובה עליכם. אך מה אתם דורשים? לשמור שבת כראוי, להניח תפילין כדין ולגדל בנים בני תורה, ובוה הנכם מקושטים. אך כל זה אין צריך לומר ליושבים לפני. והייתי צריך לדרוש במדרגות ובוה בודאי צדקתי שאיני יכול, כי מי אני, „וקשוט עצמך תחילה” נאמר...”

ולא הועילו כל הבקשות וההפצרות שהיו מפצירים בו. פעם כשחזרו ושאלוהו מפני מה אינו אומר תורה כמו שאר האדמורי”ם, והיתה דעתו בדוחה עליו אותה שעה, השיב

להם: „מבקשים אתם לדעת מפני מה איני אומר תורה? אספר לכם מעשה“. עמד וסיפר להם מעשה באברך אחד חשוב שנתפס על ידי המזיקים ולא היה אפשר להצילו מידם עד שהלכו לצדיק גדול לבקש עליו. ועשה הצדיק מה שעשה. אמרו המזיקים: אם חידושי-תורתו של הצדיק הזה נמצאים אצלנו לא נשגיח בדבריו ומעשיו והאברך ישאר אצלנו. אבל אם אינם אצלנו — נוציאו לחפשי. עמדו והוציאו פנקס גדול שבו רשומים חידושי תורה של צדיקים, חפשו ולא מצאו את חידושיו של אותו צדיק והוכרחו להוציא את האברך לחפשי. „אם כן, איפוא, רבותי! — סיים הרבי משינאווה — אם דברי תורה עלולים ליפול בידי המזיקים האם צריכים לומר דברי תורה?...“

ומעשה באיש אחד שהיה נוהג לדרוש בעירו בפרשת השבוע ובדברי הלכה בחריפות והיה מתפאר לפני ר' יחזקאל כי כוחו רב לו בתורה. אמר לו ר' יחזקאל: „אידי דטריד למפלט — לא בלע“, היינו מי שטרוד לפלוט דברי תורה — אינו מכניס לקרבו דברי תורה...“

ופעם אמר בשם חותנו מרודול: כתוב „מי שם פה לאדם ומי ישים אלם“. ופירש הרב מרודול: „מי“ — זהו הצדיק. אם אדם יודע בנפשו שהוא צדיק אזי „שם פה לאדם“ כלומר, יאמר תורה לפני אנשים אחרים. ומי שספק בידו אם הנהו צדיק. יעשה עצמו כאלם ואל יאמר תורה (דברי יחזקאל). פעם בא לעיר אחת והפצירו בו שיאמר תורה. השיב: „כתוב „ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא“ (מלאכי ב, ז). אומרת הגמרא (חגיגה טו, ב) אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו. ולכאורה קשה: מנין נדע אם הרב דומה למלאך אם לאו? אלא ידוע שמלאך כל עצמותו היא להיות שליח וציר ואין בו מדעת

עצמו ולא כלום, כי אם רצון שולחו שולט בו ואף כי מלאך ה'. וזהו כונת חז"ל שאמרו „אם הרב דומה וכו'“ שאינו דורש לכבוד עצמו ולהנאתו כי אם רצון יוצרו, אשר שלחו מדבר מתוך גרונו, יבקשו תורה מפיהו“.

ופעמים הרבה היה רגיל להשיב במאמר אביו: „מי שאינו שומע תורה מן השמים, בל יאמר...“

פעם שאלו את האדמו"ר משינאווא: „מה יעשה אדם אם עלה ברעיונו דבר תורה ואינו יודע אם תורה זו מן השמים היא?“ אם יאמר תורה זו והיא אינה מן השמים הריהו נביא שקר ומיתתו בידי אדם, ואם לא יאמר והיא מן השמים הריהו נמצא כובש נבואתו ומיתתו בידי שמים, כמבואר בסנהדרין פ"ט. — „מוטב שלא יאמר, — השיב האדמו"ר — והטעם הוא כמו שכתוב: נפלה ביד ה' ואל נפול בידי אדם...“

אולם במשך השנים נחה עליו הרוח והתחיל אומר „תורה“ על „שולחנו“. זה היה בשנת תרל"ו אחר פטירת אביו. אז הרגיש כאילו מן השמים הטילו עליו תפקיד זה. וכך פתח באותה שנה בפ' במדבר:

„ — — — ומיום גלות ישראל הקים להם הקב"ה בכל דור ודור צדיקי הדור. — — — וכן קרוב לדורנו — — — הבעש"ט הקדוש ותלמידיו הקדושים הרב ר' בער ותלמידו הרבי ר' אלימלך ותלמידו ר' מנחם מנדל מרימנוב ותלמידיו עד דורנו זה שהיה אבי הקדוש זלה"ה. ועתה בעוונותינו הרבים נשארנו דור יתום ואל מי מקדושים נפנה. ופן יעלה על הדעת שח"ו אבדה עצה מבנים לזה מצינו שהכתוב מרמו לנו „מי יעלה בהר“, היינו, מי הוא שיוכל להעלות נשמות ישראל ולקשרם לעולמות העליונים? „נקי כפים ובר לבב“, היינו צדיק הדור האמיתי אשר השבועה שהשביעו אותו קודם ביאתו לעולם הזה „תהא צדיק ואל תהא רשע“ הוא הראוי

באמת לקבל שפע הקדושה ולהוריד לבני ישראל ולהעלות עם קדוש למקור הקדושה. אך כל זה בהיות צדיק כזה בעולם. אולם כאשר צדיקי הדור האמתיים הלכו למנוחה ואותנו עזבו לאנחה ונשארנו דלים וריקים מי הוא אשר יקשר בני ישראל קדושים לשרשם ומחצבתם. לזה אמר הכתוב: „זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה“ (תהלים כד, ו). והכונה היא שזה שנעשה על ידי הצדיקים הקדושים ברוב קדושתם זהו בעצמו יעשה על ידי דור אשר דורשיו יבקשו פניך יעקב היינו שיצעקו דורשיו במר לבם לפני הקב"ה: רבש"ע! ידעתי שאיני כדאי, אך מה אעשה? שמו בניך ישראל פניהם עלי להיות להם לראש ומנהיג. עוזר נא לי שיושעו על ידי, כאשר הושעתם על ידי הצדיקים הקדושים...“ (דברי יחזקאל פ' במדבר).

היתה זו כעין פתיחה להתחלת אמירת „תורה“ בשעת „עריכת שלחנות“. בחינת התקדשות לתפקיד.

כידוע מסר האדמו"ר מצאנז עוד בחייו את כסא הרבנות שלו לבנו השלישי ר' אהרן. וכששאלוהו מקורביו מפני מה לא מסר לבנו הבכור ר' יחזקאל שהיה מפורסם כבר אז וראוי לאיצטלא, השיב להם האדמו"ר הזקן, כדרכו, במשל:

„מעשה בקבצן סומא שהיה פושט יד ואסף הון כסף. והיו לו כמה בנים, שאחד מהם היה סומא כאביו. כאשר קרבו ימיו של האב למות קרא לבניו הפקחים וחילק להם את כל רכושו ולבן הסומא לא נתן מאומה. התפלאו על כך כל ידידיו ושאלוהו: מדוע עשית כדבר הזה? הלא על פי דרך השכל הפשוט היה צריך לתת הכל לבן הסומא, ואתה עשית ההיפך מזה ונתת הכל לבניך הפקחים? — „הוא הדבר — השיב להם הסומא הזקן — בני הסומא יעסוק באותה מלאכה עצמה שעסקתי אני כל ימי ומובטחני שלא ירעב ללחם, וכמוני יאסף

הון, כי הכל ירחמו עליו ויתנו לו כמו שנתנו לי. אבל לא כן בני הפקחים, להם מחויב אני לדאג..."

וכן היה. כאשר נסתלק הצדיק מצאנו בשנת תרל"ו בשאר בנו ר' אהרן על כסא הרבנות והחסידים רצו שר' יחזקאל יבא לצאנו וינהל את האדמו"רות תחת אביו. בתחלה הסכים והבטיח להם לבא והכינו עבורו דירות. אולם הוא חזר בו ולא בא. וכאשר החסידים באו אליו בטענות איך יכול לחזור מדבורו? השיב להם: "שנוי רצון אינו נחשב לשקר וראיה מן המלאכים בסדום שכתוב (בראשית יט, יב) „ויאמרו לא, כי ברחוב נלין". ומיד לאחר זה: „ויפצר בם מאד ויסורו אליו". אפשר לשאול: כיצד שינו המלאכים הקדושים מדבורם, שהרי אמרו תחלה „לא, כי ברחוב נלין"? אלא הם שינו רצונם. ומכאן ראיה ששנוי רצון אינו שקר..."

גם האחים ציפו שהוא ימלא מקום אביהם באדמו"רות. בשבת הראשונה לפטירת אביהם ישבו כל הבנים מסביב לשלחן ור' יחזקאל בראשם. בתוך הסעודה בשעת אכילת הדגים נתעורר ויכוח קטן ביניהם. הגישו לשלחן שני מיני דגים: מבושלים וחמוצים כמו שרגיל היה בשלחנו של אביהם האדמו"ר בחייו. ר' יחזקאל אכל תחלה מן הדגים המבושלים ואחריהם אכל מן החמוצים. פנה אליו אחיו ר' ברוך שהיה רב בגורליץ ואמר: „כבר בשבת הראשונה משנה אתה ממנהג אבינו הקדוש זצ"ל שהיה נוהג לאכול תחלה הדגים החמוצים ואחר כך המבושלים. הייתכן?" — „צדקת, אחי ר' ברוך — השיב הרב משינאווא — כתוב „והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר ל"ב, כ"ב) אמנם אבינו זצ"ל נהג כאשר אמרת, אבל הידעת את הטעם מדוע? אבינו זצ"ל ראשית רבנותו היתה ברודניק, עירה קטנה, ושם לא היו דגים מצויים כל כך, לכן בראשית השבוע כשנודמנו דגים קנה אותם ושמרם לכבוד

שבת ובכדי שלא יתקלקלו ציוה להחמיצם. אולם כשנודמנו לו שוב בערב שבת דגים טריים קנם ובשלם וממילא כשהיו אצלו שני מיני דגים הקדים לאכול מן החמוצים מטעם שהם „תדיר“ אצלו, ו„תדיר“ קודם. ואחר כך כשנעשה רב בצאנז שכאן הדגים מצויים לא רצה לשנות ממנהגו הקודם והיו מכינים שני מיני דגים. אבל אצלי, מעולם לא היו אצלי דגים חמוצים בבחינת „תדיר“ ולכן בעיני הדגים המבושלים חשובים וחביבים יותר ואני אוכל אותם קודם לחמוצים.

ר' ברוך שהיה ידוע לוכחן חריף ושנון לא הסכים לדעתו של אחיו הבכור שאפשר ליד שלחנו של אבא להתנהג אחרת ממה שהיה הוא נוהג בחייו והויכוח נגמר בזה שר' יחזקאל פנה אל האחים ואמר: „הנה עכשיו רואה אני שכל אחד מכם רוצה להיות רבי בפני עצמו. הלא ידעתם מה שהיה אבינו זצ"ל אומר כי אי־אפשר להיות „רבי“ בלתי אם יודעים שרש נשמתו של כל יהודי אשר יבא לפניו. ועתה הגידו נא אתם את שרש נשמתכם אתם?...“

ועוד מסופר שרבי יחזקאל לא רצה ליטול חלקו בירושת אביו פי שנים כמו שמגיע לבכור, כיון שנשארו מאביו עוד בנים קטנים ורצה שהם יקבלו יותר. אולם אחיו עמדו על כך שיטול כפי המגיע לו.

אחרי פטירת אביו עזב ר' יחזקאל את סטרופקוב, מקום שם שימש ברבנות, וחזר למקום רבנותו הקודם, לשינאווא, ושם נשאר עד סוף ימיו.

הספר „דברי יחזקאל“ מכיל בתוכו מקצת „תורותיו“ שנרשמו מפיו על ידי אחד מחסידיו שישב אצלו שנה תמימה בשנת תרל"ו. תורותיו ואמרותיו מצטיינות בבהירותן וגם באקטואליותן.

מתוך צרוף של רעיונותיו המפוזרים בתורותיו אחד

לאחד נוכל לעמוד על השקפתו הברורה על היהדות החסידית ומהותה ובמה היא נבדלת מיהדות „שולחן-ערוך“ סתם. כי אמנם היהדות המקובלת בכללה משתתת על אדני השלחן הערוך, אולם היהדות החסידית מחמירה על עצמה גם בדברים שהשלחן ערוך אינו אוסר במפורש. ובוה יתרונה של היהדות החסידית לגבי יהדות סתם, שהיא עושה יותר משהשלחן ערוך מצוה לעשות, ובוה היא עומדת על המשמר ונלחמת על קיומה של היהדות כולה. באופן בולט אנו מוצאים את השקפתו בקטע הבא :

„ — — — ישנם בני אדם שאינם עוסקים בעניני חסידות ואומרים שאינם מן החסידים רק מקיימים מה שהוא על פי דין בשולחן ערוך ולא הדברים שהם לפנים משורת הדין. כמו למשל: בשבת קודש אחר תפלת מנחה בשעה שהיראים יושבים בשלש סעודות ומזמרים שירות ותשבחות בצותא, הולכים הם אז לטייל בחוצות עם נשותיהם ואומרים שהם מתנהגים על פי דין, שאין חיוב על פי שלחן ערוך לומר אז שירות ותשבחות וגם אין מבואר בשלחן ערוך שאסור אז לטייל עם אשתו בחוצות ואדרבא זהו עונג שבת שלו. ואי אפשר להם להביא ראיה מן התורה שדרך זו ומנהגם אסור על פי הדין. אמנם באמת נראה תכלית הדבר סוף מעשה במחשבה תחלה. כי ההולכים לטייל בחוצות מתחברים עם אנשים שאינם מהוגנים. כי מי הם אז המטיילים בחוצות? על פי רוב אנשים שאינם מהיראים, ועבירה גוררת עבירה, שהטיוול הזה סופו ותכליתו מביא על פי רוב לדברים לא טובים כידוע. נמצא איפוא, אף שאינו מבואר בתורה התנהגות משתי כתות הנ"ל, עם כל זה ניכר ומובן למי שרוצה לדעת ולהבין כי דרך כת המטיילים הנ"ל אינה לרצונו של הכורא ית"ש. ודרך כת היראים היא רצון וכבוד שמים ונחת

רוח להבורא והיא תפארת לעושיהם וכבוד שמים מתרבה ומתפאר על ידם..." (דברי יחזקאל, ג' תבא).

פרק ג

עם חסידיו

הרב משינאווא היה מפורסם לא רק כגאון וצדיק. שמו הלך לפניו גם כחכם גדול במילי דעלמא ומקצות ארץ פולין, גליציה והונגריה היו באים אליו חסידים לשאול עצה בנוגע לעסקיהם ולהליכות חייהם בכלל.

מעשה באיש אחד שבא לשאול אותו בענין קנין בית. היות ונמצא למכירה בית שדורשים בעדו י"ב מאות ר"כ ויש לו סכום הזה, אבל רוצה לשאול עצה מפי הרבי, היקנה את הבית אם לא. שאלו ר' יחזקאל: היש לך כסף עוד מלבד הי"ב מאות? השיב: לא. אמר לו: אם כן אל לך לקנות את הבית, הרי משנה מפורשת היא (שבת פ"א, מ"א) „בעל הבית בפנים" נאמר, אבל „עני בפנים" — לא נאמר. אם תקנה את הבית בעד כל כסף תהיה עני בפנים, חס ושלום..."

ומעשה באחד שבא לשאול עצה בעניני שידוכין. היות וארס את בתו לפני שנה לבחור אחד ועתה דורשת בתו לבטל את האירוסין, כי היא ממאנת בחתן. „ולפני שנה היא רצתה בו?" שאלו ר' יחזקאל. „גם לפני שנה לא רצתה" — היתה תשובת האב, אבל חשבתי... „— מה חשבת? — הפסיקו הרב — וגער בו — כלום כופין בת ישראל להנשא לאיש שהיא ממאנת בו?" הנשמע כדבר הזה? הלא נאמר אצל בנות צלפחד שהיו לבני דודיהן לנשים רק בגלל הנחלה, אבל סתם לכוף בת ישראל? — „אבל מה אעשה רבינו! — טען האב

הנבוכ — הלא אהיה מוכרח לשלם קנס לאבי החתן אם אתק את השידוך. ומניין אקח כסף לשלם?" השיב לו: „הלא ממך לא ידרש את הכסף, כי אתה מסכים לשידוך, אלא מבתך ידרש, והיא אין לה כסף..."

ושוב מעשה בחסיד אחד שבא אל הרב משינאווא והתאונן לפניו שאין שלום בית בין בתו ובעלה, והוסיף שמלכתחילה לא רצתה הבת בשידוך זה, אלא שבהשפעתו נתרצתה ונישאה. אמר לו הרב: „לפי דעתי יש לסדר מיד גט, ומקובלני מרבתי שענין „הבאת שלום בין איש לאשתו" הוא רק כשהבעל אינו מרוצה מאשתו ולכן אנו אומרים שמפני חבת הביאה יבא לידי שלום. אבל אם האשה איננה מרוצה מבעלה מצוה לגרש, כי אי אפשר שיהיו חיים טובים ומאושרים באופן כזה..."

מעשה בחסיד מעיר ירוסלב שהיה סוחר-פירות. פעם בא אל הרב משינאווא והתאונן שבחרף הוא מחוסר פרנסה, כי אין בחרף פירות למכור. אמר לו הרב משינאווא: „והלא ישנם פירות מארצות החמות? יש לי חסיד בעיר טריעסט, אשר באיטליה, סוחר-פירות, הנה אכתב אליו שישלח אליך פירות". וכן היה. הסוחר מטריעסט שלח לו קרונות-קרונות של פירות לירוסלב על פי מצות הרבי, מבלי לדרוש את פרעונם לאלתר, במשך כל החרף. בפורים, כאשר נסע הסוחר מטריעסט לשינאווא אל הרבי ר' יחזקאל, קבל את הכסף המגיע לו.

ושוב מעשה באחד מחסידיו, שהיה ספק-תבואה לצבא, נאשם במעילה ועמד לפני משפט פלילי. בא אל הרב משינאווא לבקש שיתפלל עליו, כי יצא זכאי מן המשפט. אמר לו הרב: „ולמה באת אלי? גנבת מהממשלה ועוד אתה רוצה לצאת זכאי? שכחת שדינא דמלכותא דינא וגזל גוי אסור, ועוד

חילול השם בדבר! — „רבי! — הצטדק החסיד — לא גנבתי מן הממשלה, רק אנוס הייתי לספק את התבואה למועד הקבוע ולא היתה לי המכסה שנתחייבתי, על כן הפחתתי משקל החבילות, כדי שיהא מספר החבילות כדרוש, והיה בדעתי לאחר זמן למלא את החסר...” — „אם אמת בפך — אמר לו — יהי לך כן” וברך את האיש שיצא זכאי. פעם בראש השנה לפני התקיעות נגש אליו חסיד אחד מעיר דוקלא חשוך בנים ובקש ממנו שיבטיח לו בן זכו. השיב לו הרב: „כלום בידי הדבר, שאוכל להבטיח לך?”. אולם החסיד לא הרפה ממנו וטען: „ואני יודע שהרבי יכול להבטיח, כי אביכם הרב מצאנו בהיותו פעם בדוקלא אמר: בני ר' יחזקאל יש לו דעה בשמים, ער איז א הימל יוד”. „אם הדבר כן — נענה לו הרב משינאווא — הריני מבטיחך”.

הוא זכר את כל אחד מחסידיו ואת צרכיו. כחדש ימים לפני הפסח בא אליו חסיד לשאול את מי לקחת לכהן ל„פדיון הבן”. יעץ לו לקחת רב אחד מהונגריה מעירה רחוקה ונדחת שהוא תלמיד חכם גדול ועני. „פדיון הבן” היה יומים לפני חג הפסח ולאותו רב לא היה עדיין אפילו יין ל„ארבע כוסות”, וכשהוזמן ל„פדיון הבן” היתה לו הישועה, והיו לו כל צרכי החג, ולא ידע כי כל זה בא לו ע”י הרב משינאווא.

הוא היה מפורסם כבורר בדברי ריב ומחלקת וכמביא שלום בין איש לחברו ועל כן היו מזמינים אותו לקהלות שונות לישיב שם חילוקי דעות ומחלוקת שהיו דבר רגיל בעירות הקטנות. פעם הוזמן לאחת העירות לישיב מחלקת בענין „המקוה”. החסידים שבאותה עירה רצו להקים „מקוה” אולם היו כולם עניים מרודים ולא היה להם הכסף הדרוש לכך, והעשירים טענו שאין להם צרך במקוה ולא רצו לתת מכספם למטרה זאת. קרא הרב משינאווא לעשירים ואמר

אליהם: „הגמרא (בשבת לג:) אומרת על יעקב אבינו, ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם וכו' ורבי יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם". ולפי דעתי אין כל מחלוקת כאן, כי אם רוצים לתקן מרחצאות בעיר מוכרחים לתקן מטבע, כי בלי מטבע אי אפשר לבנות את המרחצאות..." וכך השפיע על העשירים להשתתף בכספם בבנין „המקוה".

היה מקפיד מאד עם חסידיו שלא יזלזלו באיסור השגת גבול איש מרעהו. ולא נשא פנים ל„תקיפים". מעשה בחסיד אחד שהוציא מידי חברו את „הפרופינאציה" * שלו. הדבר נודע לרב משינאווא. וכאשר בא אליו אותו חסיד „תקיף" לקבל שלום לא הושיט לו הרב את ידו ולא רצה לדבר עמו. עד שהחסיד הבטיח שהוא מוכן ללכת לדין תורה עם חברו.

הוא לא רצה ליהנות מכספם של חסידיו ולא רצה לקבל „פדיון נפש", ואם קבל היה כאביו מחלק את הכסף לעניים. ביחוד הקפיד לא לקבל מאלה אשר באו לבקש על חולה, כי היה אומר שצריכים מקדם לדעת אם הכסף הוא של האיש, ושמא הוא בעל חוב גדול בגלל מחלתו. ואם הבטיחוהו שלא כן הדבר קבל את הכסף וחילק לעניי אותה העיר וקדם כל לקרוביו של האיש החולה אשר בשמו נתנו את הכסף.

ומעשה באשה אחת שהיתה שולחת לו מדי פעם בפעם על ידי חסיד אחד סכום ניכר ל„פדיון נפש" בלי ידיעת בעלה. לימים גסע בעלה בעצמו אל הרב משינאווא. כאשר בא לשם ציוה ר' יחזקאל לגבאי שלו להביא את צרור הכסף הטמון עמו. נתן אותו לבעל האשה באמרו: „כסף שנשלח אלי בלי

* „פרופינאציה", בפולנית, הזכות להחזיק בית משרפות

ידיעתך ושלא ברצונך קחתו לך". ואף שלא רצה החסיד לקחת את הכסף הכריחתו הרבי לקחתו.

גם בקבלת ה"פתקאות" היה שונה מאדמו"רים אחרים. אצל כל אדמו"רים היה נהוג שהיו מקבלים ה"פתקאות" מידי חסידיהם ואחר כך מתפללים בעדם. אבל ר' יחזקאל לאחר שקרא את ה"פתקה" היה מיד מתפלל בעד המבקש.

דעתו לא סבלה שיכנוהו בתארים. מעשה באחד מחסידיו שהיה בעל דפוס ועמד להוציא ספר ובקש הסכמה מאת רבו. נתן לו הרב משינאווא הסכמה, והחסיד הדפיס אותה בראש הספר ונתן לה את הכותרת: "הסכמת רבינו הקדוש, שר התורה, ר' יחזקאל שרגא שליט"א משינאווא". כאשר הביא החסיד את הספר הנדפס אל הרב משינאווא כעס עליו מאד הרב על שכינהו בתאר "רבינו הקדוש" ואמר: "היתכן לכתב עלי התאר אשר כתבו על רבינו הקדוש?".

וכן לא סבל כאשר ספרו ממנו מופתים.

מעשה ביהודי כפרי שבא והתאונן לפני הרב משינאווא ש"הפריץ הכהו מכות רצח וגם על בשרה הערום של אשתו הצליף ה"פריץ" בשוטו. כאשר שמע זאת ר' יחזקאל רתח לבו בו על מעשה ה"פריץ" האכזר ועל יסוריו של האיש וביחוד על עלבונה של האשה. קלל את הפריץ שימות מיתה משונה. ואמנם לא הוציא הפריץ את שנתו ומת במיתה משונה. ויהי הדבר למופת בעיני חסידיו ולשיחה בפי הבריות. פעם כאשר ישבו אצלו החסידים בסעודת "מלוה מלכה" נכנס הרבי אל השלחן ושאל: "במה מדברים? — השיבו לו: "במופת של הרבי". אמר להם בתמיהה: "וכי גם לזאת יקרא מופת? כאשר שומע אני שפריץ הכה אשה יהודית על בשרה כלום יכול אני שלא לקללו?"

באצילות רוחו ועדינות נפשו ובדאגתו לאין גבול

לחולה, לעני ולמקופח יכול הרב משינאווא לשמש כאיש למופת ולדוגמא. הוא היה מכניס לביתו כל חולה ועני שאחרים לא רצו להכניסם. מסופר שפעם ראו חסידים, אשר באו אליו, משהו מתנועע במטתו של הרב מתחת לשמיכה. התפלאו מאד ונגשו לראות מיהו מתחת לשמיכה. והנה נגלה לעיניהם איש חולה, מוכה שחין וצרעת מכף רגלו עד ראשו. הם הכירו את האיש שהיה מסתובב בעיר ואיש לא הכניסו לביתו בגלל פצעיו, עד שבא אל בית הרב וציוה הרב לגבאי שלו להכניס את האורת, לרחוץ אותו, להאכילו ולהשכיבו במטתו, כי לא היה מקום אחר.

דאגה מיוחדת היה דואג לתלמידי חכמים שלא יתבזו בעיני הבריות. הוא היה אומר: הגמרא (שבת לג:) אומרת על הכתוב ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם. מי הם „פני העיר“? הלא אלה הם תלמידי חכמים, ויעקב אבינו תיקן להם מטבע, היינו השתדל שיהיה להם מטבע...

גדול ויקר היה בעיניו כבודם של הבריות ואפילו של האדם הפשוט ביותר, ומעשה שפעם שהה הרב משינאווא בעיר אחת קטנה. ביום החמישי בשבוע באו אנשי אותה עיר לשאל אותו אם ישבות אצלם שבת קדש, למען ידעו לעשות הכנות לכבודו כראוי. אמר להם: „מאי נפקא מינה לכם אם אהיה כאן שבת קדש או לא? איזו הכנה צריכים אתם לעשות לכבודי?“ ויותר מזה לא אמר להם. ולא ידעו אם ישאר לשבות בעיר או לא. אך כאשר ראו ביום הששי בבקר כי עדיין לא נסע מעירם הבינו כי ישאר אצלם לשבות. והכינו לכבודו הכל כנהוג. ויהי בשבת בבקר קדם התפלה שאל היכן ביתו של חייט פלוני אשר בנו עומד להתחתן והיום הוא עולה לתורה? נשתוממו לשאלתי והראו לו את דירתו של החייט. הלך לשם עם מנין אנשים ועם ספר תורה להתפלל בביתו של החייט. וכשגמרו קריאת

התורה והחתן עלה למפטיר הכה הרב בידו על השלחן ועשה רעש עד שגמר החתן את ההפטרה עם הברכות. ולא הבינו האנשים וחשבו שהרב מכין כונות מיוחדות על ידי דפיקותיו. ובאמת היה הדבר כך: קדם השבת בא החתן אל הרב וספר לו שלא למד מעודו ואינו יודע לומר את ההפטרה כמו שצריך חתן לדעת ואימת הצבור עליו כשיקראוהו לעלות למפטיר ולכן בא לבקש עצה מהרב מה יעשה. השיב לו הרב שביום השבת יתן לו העצה. וזאת היתה העצה שהרב נשאר לשבות בעירה למען הבחור הזה, ובכדי שלא יתבייש לפני שאר המתפללים הלך הרב להתפלל בביתו של החתן ודפק על השלחן בשעה שהחתן עלה למפטיר למען לא ישמעו את קריאתו ולא ילעגו לו.

עם היותו מסור לחסידיו בלב ונפש היו זמנים אשר בקש שיניחווהו לנפשו ולא יבואו להטרידו. פעם לראש השנה בא „עולם“ גדול לשינאווא להסתופף בצלו של רבם הצדיק בימים הנוראים. במוצאי החג נכנס אל בית המדרש אשר שם היו כל החסידים ואמר בקול רם: „הנני מבקש מן העולם לא להטרידני בבקשות. גם אצלי עשרת ימי תשובה...“

ולחסיד אחד אשר בא מעירה הסמוכה בערב חג הסוכות אליו ורצה להשאר לחג, אמר: „היום זמן שמחתנו וכל אחד מחויב לשמוח בביתו עם אשתו ובניו“ ושלחו מעל פניו לשוב לביתו ולמקומו.

גם בגלל עניוותו לא רצה שחסידים יטריחו את עצמם לבא אליו. כאשר באו אליו אחרי פטירת אביו (תרל"ו) מגדולי החסידים של צאנז אמר אליהם בענוותנותו: „למה הטרחתם עצמכם לבא אלי? בשלמא אל אבי היה כדאי לנסע, כי אצלו ראו גדולות ונצורות. אבל מה תראו אצלי?“. אבל יחד עם זאת היה שמח לעת זקנותו שבאים אליו אנשים גדולי תורה

ויראה והתנצל לפניהם על שאינו יכול עוד מחמת זקנותו וחולשתו לנסע אליהם וכה אמר פעם:

„מאד אני נהנה מבואכם הנה כי באמת מצוה וחובה לנסע אל יראי ה' שבדור, אך אין לי כח לנסוע, על כן מה טוב כאשר אותם יראי ה' בעצמם באים אלי והנני מקבל פניהם.“
אף הוא היה אומר: „אצל כל „רבי“ נמצאים בין חסידיו הנוסעים אליו, אנשים שהם יותר בעלי יראה מרבים, אלא שהם עצמם אינם יודעים מזה...”

אחד מגדולי חסידיו של אביו היה הרב הגאון המפורסם ר' שמואל אנגל מרדומישל. אחרי פטירת הרבי מצאנו נעשה מחסידיו של ר' יחזקאל ובא אליו לשינאווא. הגאון הזה נהג להתפלל כל התפלה מתוך הסדור. זה היה אחד הדברים שקבל מרבו מצאנו. וכאשר בא לשינאווא אמר לו ר' יחזקאל שבענין זה ישנו רמז בספרים על הכתוב במגלת אסתר „עם הספר ישוב מחשבתו הרעה“, כי מי שמקפיד להתפלל מתוך הסדור לא יבלבלוהו מחשבות רעות...”

לפעמים היה משמיע דברי תוכחת לחסידיו תוך אמירת „תורה“ בשלחנו ומשלבם בתוך הפסוק. בחתונת בנו הרב מצעשניב עם בתו של הרבי ר' יהושע מבעלו, בשעת „שבע הברכות“ בסעודת ליל שבת נדחקו החסידים אל השלחן ומרוב הדוחק כבה נר אחד מנרות השבת. אמר ר' יחזקאל: „כתוב אצל יעקב אבינו“, „ויעשו לו בניו כן כאשר ציום“ (בראשית נ, יב). כתוב זה מהו בא ללמדנו? אם אדם עושה מעשה ואינו יודע אם עשה מצוה או עבר עבירה יקח לו לסימן את תוצאת מעשהו. אם התוצאה היא מצוה, סימן שהיה מעשהו טוב, כי מצוה גוררת מצוה, אבל עבירה גוררת עבירה. וזהו מובנו של הכתוב „ויעשו לו בניו כן“, וכי מנין להם ש„עשו כן“? אלא מתוך שעשו „כאשר ציום“. אם עשו מלכתחלה כמצות

אביהם היתה התוצאה „כן.“ וכך הדבר גם עמנו פה היום. חסידים שנדחקים ומכבים הנר סוף מעשה מוכיח על תחלתו. אלמלא נדחקו לא היה הנר כבה. סימן הוא שהדחיקה היא שגרמה, כי אסור לדחוק איש את רעהו, והראיה שהתוצאה היתה כבוי הנר.

פעם בסעודת שבת אמר על הפסוק „הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ“ (בראשית ד' ז'): „ישנם אנשים הבאים אלי ורוצים שירימו אותם וילחיבום לעבודת לבורא, בלי שיתעוררו הם בעצמם. אין זאת בידי שיקבלו ממני ההתעוררות, אלא כמו שנאמר: „אם תיטיב — שאת“, אם תיטיב בעצמך, היינו שתבוא לך ההתעוררות מעצמך — אזי „שאת“, אני אסייע לך להתנשאות ולהתרומם, אבל אם לא תיטיב מעצמך — „לפתח חטאת רובץ“ אזי האשמה בדך עצמך ואני אינני יכול לתת לך ההתנשאות.“ וכיון שהיו הדברים האלה לא מענינא דיומא, כי לא היתה השבת ההיא שבת בראשית לא הבינו האנשים למה כיון הרב בדבריו אלה. האדמו"ר מאוזרוב שהיה אז בין המסובין פירש אחר כך שהרב משינאווא כיון אליו, כי הוא טרח ויגע הרבה עד שעבר הגבול מרוסיה. בכדי להגיע לשינאווא וסבל יסורים רבים בדרך וחשב בלבו שכל טרחתו תהא כדאית אם יקבל מה „רבי“ התעוררות לעבודת השי"ת, אבל אם לא יקבל את ההתעוררות למה לו היגיעה הרבה הזאת. ועל כך באה תשובתו של ה „רבי“ על ידי הכתוב הנ"ל. (אהל קדושים, פ' בראשית).

מתוך הנהגותיו של הרב משינאווא אפשר ללמוד שרק אדם שמקפיד לשמור על כל כללי ה „שלחן ערוך“ מסוגל להזהר שלא יכשל בשום מקום ובשום זמן בהתנהגותו. מעשה בהיותו במרחצאות פראנצזעסבאד בא לקבל את פניו אחד מחסידיו מהונגריה והביא לו יין טוב לקידוש לכבוד

שבת. בתוך סעודת ליל שבת ציוה הרבי לזמר את הזמר „כל מקדש שביעי“, אולם לאחר ששרו הבית הראשון ציוה להפסיק את הזמרה ואמר: „מסופק אני אם מותר לזמר פה עכשיו, שמא ישנם אנשים חלשים אורחי המרחץ בשכנותנו ואפשר שהם כבר עלו על משכבם ואנו מפריעים את שנתם“. כמה רגעים ישב תפוס במחשבות ואחר כך אמר: „אכן על פי דין אין לנו רשות עתה לזמר וכן נעשה“. ולא זמרו. למחרתו בשעת הסעודה השמיע דברי תורה ובין השאר אמר: „ישנם אנשים החושבים כי המצוה „כבד את אביך ואת אמך“ הכתובה בתורתנו הקדושה מתיחסת אל „אבא עילאה ואמא עילאה“. אבל הם שוגים בדבר, כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו וכוונת המצוה האמתית היא „כבד את אביך“ אב ממש, „ואת אמך“ אם ממש... כל המסובין ישבו משתוממים לשמע הדברים האלה אשר יצאו מפי רבם ולא ידעו למי התכוין. אולם אותו חסיד אשר הביא לו את היין הבין שאליו מתכוין הרבי בדבריו אלה, כי קדם נסיעתו היו לו ריב ודברים עם הוריו בעניני ממון.

הוא היה ממעט בשינה והיה רגיל לומר: „הכנעתי את השינה לרצוני: כשהנני רוצה לישון הריני ישן. ובכל רגע שהנני רוצה הנני שוב ער“. והיו מספרים חסידיו שהרבה פעמים היה באמצע קבלת אנשים אומר שרוצה לישון ואז היו הכל יוצאים מחדרו וכעבור רבע שעה כבר היה ער וחזר לקבלם, והיתה זו רק כעין הפסקה קלה באמצע.

מסופר שבהיותו פעם בטארנא ובאו שם הרבה חסידים אליו עם בקשותיהם פתאום חש חולשה בשעת קבלת החסידים בקש שיתנו לו מעט קפה להשיב נפשו. תוך כך ספר מעשה על „החוזה“ מלובלין אשר נחלש פעם בשעת קבלת הפתקאות ובקש שיתנו לו דבר מה להחיות נפשו, ולאחר שטעם ממה שהביאו לפניו אמר: עתה שוב אורו עיני. בשעה שאני לוקח

את ה"פתקאות" מידי החסידים וקורא בהן על מנת להשיב לכל אחד על שאלתו ובקשתו, רואה אני תמיד את שם הוי"ה לפני עיני, אולם בשעה שאני נחלש, שוב איני רואה את השם הקדוש..."

פעם נודמן הרב משינאווא לעיר קאלושיץ. אשת הרב של העיר היתה בתו של הרבי ר' אשר מרופשיץ. שלח ר' יחזקאל לקרא לה וספר שבליל בואו לעיר נראה אליו המשמש של אביה מעולם האמת והתאונן שאין לו מנוחה בקבר מפני שהרבנית מקלושיץ אינה מוחלת לו על עון אחד. שאל ר' יחזקאל את הרבנית מה חטא כנגדה המשמש שאינה מוחלת לו? ספרה לו: בהיותה ילדה קטנה למדה אצל המשמש של אביה אלף בית, ופעם אחת סטר לה על לחיה. רצה אל אביה וספרה לו. אמר לה אביה: "לעולם לא תמחלי לו". אמר לה הרב משינאווא: "אביכן זצ"ל התכוין רק לעולם הזה, אבל לאחר שהמשמש כבר נפטר מן העולם הזה, מן הדין למחול לו". הרב משינאווא היה נוהג לומר בכל יום תחנון אפילו ב"יום הילולא" לזכר צדיקים והיה מקפיד עם חסידיו אשר לא אמרו תחנון. אולם יש שהיה נכנע לחסידיו מתוך הכרה כי מה שישראל קדושים נוהגים לעשות הריהו מקודש והם הרבים והוא יחיד. מעשה שנודמן פעם לקהלת מעליץ, עירה בגליציה, והיו שם הרבה מחסידי שינאווא. באותו יום שבא הרבי עשו החסידים חג לכבודו ולא אמרו תחנון. אחרי התפלה נגש הרב משינאווא אל הרב של המקום והתנצל במלים אלו: "מילא החסידים שלי לא אמרו תחנון מפני שהם מאמינים שאני "רבי" ולכן עשו חג להם בגללי. אבל אני בעצמי, שיודע אני בנפשי שאינני "רבי", מדוע לא אמרתי תחנון? אלא שחז"ל אומרים אצל קידוש החודש "אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו טועין". היינו, אפילו טעה בית הדין

בקביעת זמן ראש החודש מכל מקום החודש „מקודש“ על פי מה שקבע. וכן גם עתה: אם יהודים קובעים ואומרים על מישחו שהוא „מקודש“, ואפילו הם טועים בו, — הריהו „מקודש“...

הרב משינאווא היה מפורסם כבעל מופת ברפוי חולי רוח ונפש. עשרות חולים היו מביאים אליו. את החולים האלה היו מכניסים בשבת ובמועד לעזרת נשים למען ישמעו משם את ה„קידוש“ של הרבי. ומעשה שהיה שנתיים לפני פטירתו של ר' יחזקאל, באו אליו לשבת פרשת שקלים הרב ר' מנדיל מדעש והרבי מדאלינא ועוד מגדולי הדור, שהיו משכימים לפתחו. כאשר נכנס ר' יחזקאל לבית המדרש ל„קדש“ על היין התחילו החולים שבעזרת נשים להשתולל ולצעוק. גער בהם ר' יחזקאל ונשתתקו ושמעו את הקידוש. ואחרי הקידוש דרש ר' יחזקאל את המדרש תנחומא לפרשת „כי תשא“ והביא תחלה את לשון המדרש: „וכן משה למד תורה לישראל והדריכן למצות ונתן להם סדרי תורה ופרשיות שקוראים בהם בכל שבת ובכל חדש וחדש ובכל מועד והם מזכירים אותו בכל פרשה ופרשה ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע משאני מת אין אני נזכר? אמר לו הקב"ה: חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשך כך בכל שנה ושנה שקוראים אותה לפני כאלו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך“ ואחרי זה הוסיף ר' יחזקאל ואמר: „פעמיים ראיתי אצל אבי זצ"ל שהיה זוקף ראשם של ישראל — כמו במתן תורה על ידי משה רבינו: פעם אחת בשבת פ' שקלים ופעם אחרת בחג השבועות. ואנכי כמה פעמים עשיתי הכנות לכך ולא זכיתי. אולם את זאת אי אפשר לראות בעיני בשר“.

אמרות ושיחות אלו שהבאנו הן רק מקצת מן המקצת

שנשאר לנו בכתב ובעל פה מן הרב הצדיק והחכם הזה. אולם גם מן המעט הזה אפשר לראות את השפעתו על חסידינו ועל כל אלה שבאו עמו במגע.

פרק ד

יחסו לארץ ישראל

. עוד בשבת ר' יחזקאל בימי עלומיו אצל חתנו-זקנו, הגאון והצדיק מאוהעל, הושפע ממנו השפעה חזקה כמו בשאר דברים כן גם ביחסו לא"י. כידוע היה מפורסם הצדיק מאוהעל בצפייתו למשיח בכל יום ויום. עליו העידו צדיקי הדור שיש לו נשמת ירמיה הנביא, כי תמיד בכה והתאבל על חרבן ירושלים וכל ימיו היה מצפה לגואל, מבלי שהסיע דעתו מזה אף רגע. הוא לא עלה על משכבו בטרם יניח את בגדי ה"יום-טוב" שלו ומקלו סמוכים למטתו שלא יהא מן המאחרים לקבל פני המבשר וגם ציוה על אנשי ביתו שאם יקדימוהו לשמע שופרו של משיח יעירוהו מיד. אם שמע קול רעש בחוץ מיד היה שואל: „רעש זה מהו? אפשר מבשר בא לעיר?". הוא היה אומר: „תמה אני על רבותי הצדיקים הקדושים ז"ל ששותקים שם ואינם מרעישים עולמות להביא לימות המשיח. אפשר משום שהושיבום בעולם התענוג הגדול והם נהנים מזיו השכינה עד שנשכח מלבם כל הנעשה בעולם השפל שלנו ודומה עליהם שמשיח כבר בא. ואני, אילו היו מבקשים לעשות אתי כך, לא הייתי נותן את עצמי להטעותני...“ כל ימיו היה גר הצדיק מאוהעל בבית ישן ורעוע. ורצו חסידינו לקנות לו בית חדש. באו אליו ואמרו: „רבינו! בית יש לקנות סמוך

לבית הכנסת בזול. למה ידור רבינו בדירה רעועה? השיב בתמיהה: „למה לי בית חדש פה בחוץ לארץ? הלא במהרה יבא משיח צדקנו ושם יהיה לי בית לגור בו. למה אפסיד ממון ישראל כאן? ולא אעבר על מה שאמרו חז"ל (עבודה זרה ט:), „אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד, לא תקח" ורש"י שם מבאר „שהוא קץ הגאולה ותקבץ להר הקדש לנחלת אבותיך ולמה תפסיד הדינר?"

כל ימיו התאמץ הצדיק מאוהעל להשפיע על בני דורו להיטיב את מעשיהם כדי לקרב את ביאת המשיח. כמעט בכל אחת מתורותיו ודרשותיו אנו רואים את מאמציו אלה להכשיר את הדור. אחת מהתורות האלו מביא גם ר' יחזקאל בשם חותנו־זקנו ואשר שמע מפיו פירוש נפלא על מאמר חז"ל (בסנהדרין צח), „אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס". „פרוטה" — הסביר הצדיק האוהעל — מלשון פרטיות. אנכיות. אין בן דוד בא עד שתעקר האנכיות מכיס הלב של כל פרט, כלומר כשיעזבו את צרכי עצמם ויבקשו בעד כלל ישראל וגלות השכינה אז יבא משיח בן דוד. וגילה לר' יחזקאל שאת הפירוש הזה קבל מפי אליהו הנביא. (דברי יחזקאל). בחבה יתירה ובדביקות והתלהבות היה מגשים הצדיק מאוהעל את יחסו לא"י על ידי התמיכה והעידוד שהיה נותן ליהודים היושבים בארץ הקדש. מאז בואו לאוהעל (תקסח) נטל על עצמו את התפקיד הקדוש לאסוף כסף למען ארץ ישראל וביחד עם הגאון ה"חתם סופר" היו דנים בכל הענינים הנוגעים לשד"רים מארץ ישראל ולכספים הנאספים על ידם. בשנת תקצ"ז כאשר הגיעה אל הצדיק מאוהעל השמועה הרעה על הקרבנות של ה"רעש" בצפת ועל הסבל הרב של אלה שנשארו בחיים החיש עזרה לשם. בשנים ההן היה עדיין ר' יחזקאל אברך צעיר סמוך על שלחן חותנו־זקנו באוהעל

וממעשי חותנו זקנו הצדיק למד וכן עשה גם הוא כשנעשה צומד ברשות עצמו. אולם שלא כחותנו־זקנו, אור כגבר חלציו ועלה לא"י. הדבר היה בשנת תרכ"ט, שנת פרוץ המחלוקת הגדולה בין אביו הגאון מצאנז לבין חסידי סדיגורה. הימים שבהם בקר ר' יחזקאל בארץ הקדש היו ימי סער, חרמות ונידויים. בירושלים הכריזו חסידי סדיגורה, עם ר' ניסן בק בראש, „חרם גדול" על הצדיק מצאנז. וכן עשו גם בצפת וטבריה. ר' יחזקאל כפי הנראה לא תמך באביו במחלקת זאת אולם כאשר המחלקת התלקחה בכל תקפה נסע לארץ הקדש, אשר משם יצא החרם, על מנת לשכך את האש. ולא ידוע אם נסע לשם על דעת עצמו או על פי שליחות אביו. אין אנו שומעים גם מה פעל שם בענין המחלקת הזאת וגם לאחר שחזר משם אין אנו שומעים שום דבר בענין הכאוב ההוא. מסופר שאביו ערך לכבודו סעודה אחרי שובו מא"י. בפגישה שהיתה בינו לבין אביו אחרי שובו מא"י אין אנו שומעים שום דברים מאותו ענין. השאלה היחידה ששאלו אביו בפגישה ההיא היתה: מה ראה בארץ הקדש? — „את אחד מן הלוי צדיקים" היתה תשובת הבן. ומחשש שליטת עין הרע בבנו מעיר האב הגאון קצרות: „טעה טעית!" ותו לא. ר' יחזקאל לא דבר מענין המחלקת כלל וכלל ולא ניכר שום רשם אצלו מכל אותו הענין בשום מקום. אין זאת שגזר שתיקה שלא להזכיר את כל הפרשה ההיא.

על מסעו לא"י ועל בקורו שם ישנם כמה ספורים, אשר הולמים את אישיותו ואופיוניים לו. מסופר כאשר עמד לנסע לארץ הקדש נתן לו אחד מחסידיו, שהיה תומך בו, שטר על כמה אלפים ואמר: „ודאי יחסר לרבינו כסף ויוכל על שטר זה לקבל בקונסטנטינופול בבנק כמה שנחוץ יהיה לו". כשהגיע ר' יחזקאל לקונסטנטינופול הרגיש שאינו יכול להתפלל כראוי

ותלה את הקולר בשטר שמבלבל אותו. מה עשה? עמד וקרע את השטר שנתן לו החסיד למען לא ישים עוד מבטחו באדם. אחרי זה יכול היה להתפלל כדרכו.

ועוד מסופר שבספינה נתודע אליו יהודי עשיר אחד. הוא רצה לעזור לר' יחזקאל ונתן לו כרטיס-בקורים שלו ורשם לו כתבות של שרים גדולים אנשי מעלה בארץ ישראל שיוכל להעזר על ידם בענינים שונים בבואו לשם. והנה לאחר שלקח מידי האיש הזה את הכרטיס הרגיש שיש לו בלבול הדעת ולא יכול היה לכוין כראוי את רעיונותיו כל זמן שהכרטיס הזה היה בכיסו. הלך והשליך את הכרטיס הימה.

הימים ששהה בארץ הקדש היו ימי ה"ספירה" ובל"ג בעמר רצה ללכת על קבר רשב"י במירון. אולם מששמע שמעבירים באש המדורה בגדים יקרים היה קשה עליו לראות זאת. בקש ללכת על קבר ר' מאיר בעל הגס בטבריה ושמע ששם הולכים על הקבר זכרים ונקבות ביחד ונמנע מלכת שמה. אלא קם והלך על קברו של ר' יונתן בן עוזיאל שגם יום הזכרון שלו חל בל"ג בעמר. ומסופר שביום ההילולא של רשב"י ארבו לו ערבים להרגו בדרך מצפת למירון וכיון שלא הלך למירון — ניצל.

הוא שב מן הארץ מלא אהבה עם מחשבות לשוב ולהשתקע בארץ הקדש. אולם המסבות השונות מנעוהו מלהוציא מחשבתו זו אל הפועל. אחרי שובו אמר על שלחנו לפני חסידיו: „מי שאוהב את ארץ ישראל — נעשית ארץ ישראל לו לאוהב וידיד הטוב ביותר...”

הוא היה מסור מאד לענינים הקשורים בארץ ישראל ועשה למען היושבים שם, וגם זרז אחרים לעשות. אחרי פטירת הגאון מהרי"א איטינגא מלבוב (תרנ"א) שהיה נשיא כולל אוסטריה, הוטל על שני גדולי הדור: האדמו"ר ר' יהושע

מבעלו ועל האדמו"ר ר' יחזקאל משינאווא שהם יבחרו בנשיא הכולל תחת הנשיא שנפטר. באסיפה הגדולה שנתקיימה בלבוב השתתפו שניהם, והרב משינאווא פנה אל ר' יהושע מבעלו — שהיה, אגב, מחותנו (בנו של ר' יחזקאל, הרב מצעשנוב, היה חתנו של האדמו"ר מבעלו) בדברים אלה: „מחותן! נכריז בפומבי שאנו שנינו מסתלקים מלהבחר לנשיאות הכולל למען ידעו הנאספים שלא את כבוד עצמנו אנו דורשים, אלא את טובת ארצנו הקדושה“.

משנת תרנ"א ואילך עד יום פטירתו שקד ללא ליאות על עניני ארץ ישראל. כל עניני הכולל, בחירת הממונים והשד"רים, והסכסוכים שבין הממונים לבין אנשי הכולל, היו מתישבים על פיו. ממרחקים השגיח בעין פקוחה על כל הנעשה שם, וככל אשר גזר כן היה, ולא היה דבר גדול או קטן אשר נעשה בלי ידיעתו. נשאר ממנו מכתב משנת תרנ"ח, שנה אחת לפני פטירתו, אשר כתב אל האב"ד של צפת, ר' אברהם יהושע העשיל רובין, בדבר אחד מאנשי הכולל אשר ביזה את הממונה ר' ברוך דוד כהנא (הוא אביו של השד"ר הנודע נחמן כהנא) מחמת שהתקנא בהתמנותו, והממונה הנ"ל רצה בגלל זה להתפטר מתפקידו, על כן כותב הרב משינאווא אל האב"ד בית-דין הנ"ל וזו לשונו:

„...מוטל עליו להושיב בית-דין ולגבות עדות ולדון על פי דין תורה ולקנוס את המבזה כדין תורה כמבואר בש"ך שהמבזה ממוני הקהל יש לו דין מבזה תלמידי-חכמים ובפרט שהרב ר' ברוך דוד כהנא נ"י הוא מופלג בתורה ויראה והוא עוסק בצרכי צבור באמונה אל תחרשו על בזיונו ולא תניחו אותו להסתלק מהמשרה שעל שכמו וכו' ולא ישים לבו לדברי ריק, וגדול מאד שכר פרנסי ישראל כמבואר בדברי חז"ל על כן אל יסור מהזכות שזיכו לו מן השמים...“

ומאיך דרש מהממונים לא לזלזל בכבודם של אנשי הכולל. יקר היה בעיניו כל יהודי היושב בארץ הקדש וביחוד היהודים הפשוטים והעניים אשר חיו חיי צער וקיימו תורתם מעוני. מסופר כאשר חזר הרב משינאווא מארץ ישראל בא אליו אחד מחסידיו תלמיד-חכם ועשיר לשאול בעצתו אם לנסע לא"י. הוא יעץ לו שיסע ובשעת הפרידה ברכו ואמר: „מאחר שהנך תלמיד חכם וגם עשיר בודאי תהיה שם אחד הממונים על הכולל. הנני מזהירך מאד מאד לבל תהא מזלזל באנשים הפשוטים שבכולל, כי בארץ ישראל אפילו האיש הפשוט ביותר שאין לו כל חשיבות בעיני הבריות חשוב הוא וגדול בשמים יותר מאותם האנשים שחשיבותם גדולה בעיני הבריות, וכל הנוגע בו עלול לאבד את שני העולמות...”

בין השו"ת שבסוף דברי יחזקאל נמצאת גם תשובתו משנת תרנ"ז בענין ישוב א"י ועל שאלה שנשאל „למה אין מכניסים עצמם צדיקים בחברת השולחים אנשים לעבוד שדות בארץ ישראל" הוא משיב שהיו אצלו אנשים נאמנים וספרו לו שהחברה הנ"ל השתמשה במכתביהם של רבנים ידועים אשר המליצו על קניות אתרוגים מא"י, ופרסמה את המכתבים הללו לשם תעמולה לטובתה ומטעה בזאת את האנשים. ולהלן כותב הוא: „ודבר אחד ראיתי בספריהם (של החברה) שהוא ראיה על מעשיהם שכתב שם, שמי שדר בא"י אעפ"י שאינו מקיים התורה אין בו עון, שרוצים להטעות את הבריות שיסעו לא"י וילכו בשרירות לבם כמו שכן עושים בעלי הקאלאניע מחללין שבת בפרהסיא, על כן מיעץ שלא להתחבר לחברות הללו ומסיים: „רק לראות לחזק ישוב הארץ בהרבות לשלוח שקלי קדש ליושבים על התורה ועל העבודה, עד ירים ה' קרננו וישיב שבותנו במהרה בימינו”.

הוא היה מיואש מן החברות של חובבי ציון לישוב

א"י והחליט להתרכז רק בעזרה לאלה היושבים על התורה ועל העבודה.

ומסופר כאשר בקר אצלו השד"ר הידוע מירושלים ר' נחמן כהנא בחנכה בשנת תרנ"ט, כשבוע לפני הסתלקותו. שאל אותו ר' יחזקאל אחרי הדלקת הנרות: „נחמן! מה אתה עושה כאן? הלא עוסק אתה בדבר מצוה, ובפרט מצוה שיש בה פקוח נפשות, כי העניים בארצנו הקדושה סובלים רעב, אני מצוה עליך מיד לחזור לעבודתך". השד"ר התנצל שרוצה להסתופף בימי החנכה בצל הרבי, אבל הרב משינאווא דרש ממנו שיסע עוד באותו לילה לעיר ידועה לאסוף שם כסף בשביל עניי א"י, „אבל בארץ ישראל אינני רגיל לקור כזה — התחנן לפניו השד"ר — ואין לי אדרת-פרוה להתעטף ואין אסע בכפור הזה ובשלג?" קרא הרב משינאווא לאחד מבניו וציוה להשיג פרוה עבור השד"ר וגם שלח אחרי אחד מחסידי האמידים וציוהו שיביא את השד"ר בעגלתו לתחנת הרכבת באמצע הלילה, כדי להחיש את נסיעתו לטובת העניים בארץ הקדש.

וכך עד יומו האחרון לא פסק מלדאוג לעניי ארץ ישראל אף הוא היה מחכה כל ימיו למשיח צדקנו. בשנת תרנ"ח, שנה אחת קדם פטירתו, בשעת כתיבת התנאים של נכדתו, בת בנו ר' אברהם שלום הרב מסטרופקוב, דרש אביו של החתן להכניס בכתב התנאים עשר שנים מזונות, עד שנת תרס"ה. התנאים נתקיימו בשינאווא בנוכחתו של ר' יחזקאל. כאשר שמע את דרישת המחיתן העיר: „מצאנו רמז בוזהר הקדוש על הכתוב, „ותסר בגדי אלמנותה" (בראשית לח, יד) ובספר „אור החמה" מבואר שהרמז הוא שמשיח צדקנו יבא בשנת תרס"ו. וכן מרומז בזמר לשבת „אזמר בשבחין" לאר"י הקדוש בחרוז „בווין תתקטר", היינו בשנת תרס"ו תבא

הגאולה. ועל כן אין לכתב בתנאים אלא עד שנת תרס"ו, שאז ממילא נעלה כלנו לארצנו הקדושה..."

ובחג הסוכות של שנת תרנ"ט אמר אצל השלחן: „ברוך ה' שהחיינו ואני נכנס לשבוע שבן דוד בא בו. בקשו עלי רחמים שאחיה ותהיה איה"ש הגאולה שלמה", כי כך עלה בחשבוננו שמשיח יבא בשנת תרס"ו, כפי שמבואר לעיל.

כשנלקח נכדו לצבא באו בניו ושאלוהו: „אבא בשביל כל העולם אתה מתפלל ובשביל בניך לא?" השיב להם: בני זוכרני כשהייתי פעם אצל הצדיק ר' מאיר מפרמישלאן והזמינני לסעוד אתו סעודת הערב והיתה השעה כבר מאוחרת בלילה, דפקו פתאום על הדלת. יצא המשמש לראות מי הדופק. חזר המשמש ואמר: „חיל יהודי, שעבר את העיר עם פלוגתו רוצה שהרבי יברכהו". צוה הרבי ר' מאיר להכניסו וברכו, וכשיצא החיל פנה הרבי מפרמישלאן אלי במלים אלו: „משיח לא יבא לא בזכותי ולא בזכותך, אלא בזכותם של החיילים היהודיים". „ואם כן" — סיים ר' יחזקאל — „גם נכדי בתוכם..." בשובו מא"י בשנת תרכ"ט הביא עמו משם כתבי יד בקבלה והדפיסם: את ספר הגלגולים להאר"י ז"ל הדפיס בשנת תרל"ה, את „זהרי חמה" והוא פירוש על ס' הזהר מאת ר' אברהם גאלאנטי הדפיס בתרמ"א על בראשית, ובתרמ"ב על שמות. ובהקדמה מביא ר' יחזקאל את דברי האר"י ז"ל שאמר על המחבר: „מעיד אני עלי שמים וארץ שלא ראיתי אחר זולתו שאפי' חטא אין בו". הוא מצא שם גם כתב יד של הספר „אור החמה" על הזהר ועשה חוזה עם הרב ר' יצחק מקראלי להדפיסו בירושלים. ובסוף ימיו חזר והדפיס ספר „אור החמה" יחד עם „זהרי חמה" על במדבר ודברים, אשר לא נדפסו בפעם הראשונה.

פרק ה

יחסיו עם גדולי דורו — אחרית ימיו.

כידוע היה הרב משינאווא מרבה לכתת רגליו אל אדמו"רים שונים ואמרו עליו יודעי חן שנשמתו היא מן האותיות „ויהי בנסע הארון“.

כבר מילדותו היה רגיל להסתופף בחצרות צדיקים. אביו הרב מצאנז היה לוקחו עמו אל גדולי צדיקי הדור: אל רבי נפתלי מרופשיץ וחתנו ר' אשר, אל הרבי ר' צבי הירש משרת מרומנוב, אל רבי מאיר מפרמישלאן, אל הצדיק ר' ישראל מרוז'ין, אל רבי יצחק אייזיק מזדיטשוב, אל הרבי ר' שלום מבעלז ועוד. ולכשגדל ר' יחזקאל התחיל נוסע לבדו אל צדיקי הדור, ובקר אצל רבי מנדל מוויזניץ, אצל רבי דוד משה מטשורטקוב, אצל ר' אהרן מטשרנובל ועוד רבים.

את הרבי ר' הירש משרת מרומנוב, מזכיר הרבה פעמים בספרו „דברי יחזקאל“ ומביא תורות בשמו אשר שמען בעצמו מפיו וכן הוא כותב: „אשר שמעתי מפה קדוש וכו'“. רגיל היה להזכיר בשם הצדיק אליעזר מדזיקוב, שאמר: „כדאי לנסע אל הרבי ר' הירש מרומנוב לראות כיצד צועד אחורה אחר תפלת שמונה-עשרה, לראות כיצד יהודי יש לו בושע בפני בורא העולמים...“

על בקוריו אצל הרבי ר' מנחם מנדל מוויזניץ מסופר: כאשר בא לשם בפעם הראשונה לא רצה שידעו מי הוא. נכנס לבית המדרש וישב מאחורי התנור, מקום שם יושבים עוברי אורח עניים, כרגיל. אבל הרבי ר' מנחם מנדל אמר למקורביו שמרגיש הוא חמימות בתפלה מאיזה איש הנמצא בבית המדרש. חקרו ודרשו ומצאו את ר' יחזקאל יושב מאחורי התנור ולא יכול היה עוד להסתיר את עצמו ואז נודע כי הוא

הרב משינאווא והאדמו"ר מויזניץ כבדו כבוד רב. ואחר כך בקר עוד כמה פעמים בוויזניץ.

גם אצל הצדיק ר' דוד משה מטשורטקוב בקר „אינקוגניטו" ולא רצה לגלות מי הוא. בליל שבת כאשר ראה ר' יחזקאל שהגבאי אומר לגוי שישים את הנרות נגש אליו ואמר לו: „דבר זה הוא נגד הדין אמירה לעכו"ם שבות". למחרתו בשעת קריאת התורה כאשר נקרא „לעלות" ושאלו דשמו אמר להם: יחזקאל בן חיים, ואז נתגלה מי הוא. והצדיק מטשורטקוב כבדהו מאד.

גם גאוני הדור העריכוהו מאד. מסופר שבאותו פרק זמן כשר' יחזקאל ישב עוד באוהעל בא אל חותנו־זקנו עלם מן העיר פרשבורג שבהונגריה והוא ר' שמעון סופר, בנו של חגאון הידוע ה„חתם סופר". הוא בא על פי מצות אביו לקבל לפני נשואיו את ברכת הצדיק מאוהעל. וגם „פלפול" היה מובן בפיו לומר לפניו. הצדיק ברך אותו ואמר: „ואת „הפלפול" שלך תאמר לפני חתן־חתני". לקח את ר' שמעון והביאו אל ר' יחזקאל ואמר אל ר' יחזקאל: „בני, באתי לבקש ממך דבר ואל תשיב פני ריקם. הנה האברך העומד כאן הוא בנו של חגאון המפורסם ה„חתם סופר" ואביו שלחו אלי למען אברכהו לפני חתונתו וגם ברכתיו, ורצוני שגם אתה תברכהו". והוכרח ר' יחזקאל לברכו למרות רצונו. מאז עברו ימים רבים — מספר ר' שמעון סופר — ואנכי נתמניתי לאבד"ק קראקא והרב ר' יחזקאל נעשה אבד"ק שינאווא ונתפרסם בעולם כגאון וצדיק ובמשך הזמן ההוא לא ראינו איש את אחיו. רק כאשר היתה האספה הגדולה בלבוב אודות התיסדות „חברת מחזיקי הדת" ובא גם הרב משינאווא לעיר לבוב והלכתי לבקר אותו וכאשר באתי לפניו אמרתי לו: „כבודו ודאי יכירני, כי ברכני לפני חתונתי. אנכי בנו של ה„חתם סופר". השיב לי אז הרב

משינאווא: „הנה כבודו הזכירני שאנכי ברכתיו ואנכי אזכירהו את הפלפול אשר אמר אז“, וחזר לפני ר' שמעון על כל הדרוש שלו.

גם אצל צדיקי רוסיה בקר ר' יחזקאל, ואחד מהם הרבי ר' יעקב ישראל מטשרקאסי היה ממחותניו (בנו ר' נפתלי היה בעל נכדתו של הצדיק מטשרקאסי) וכאשר נסע ר' יחזקאל לבקר את בנו שישב בטשרקאסי סמוך על שלחן חותנו, עבר דרך טשרנובל ונשאר לשבות שם אצל הצדיק ר' אהרן מטשרנובל. הוא לא גילה לאיש מי הוא ובליל שבת קדש בא לתפלה לבית המדרש וקבל ברכת שלום מאת הצדיק בתוך כל הבאים. אולם הצדיק מיד הרגיש בו וציוה למשמשו לכבד את האורח הזה ולתת לו חדר מיוחד. ולמחרתו כאשר קראוהו לעלות לתורה ושאלו לשמו השיב: יחזקאל בן חיים. אז נודע מי הוא, והצדיק מטשרנובל פנה אליו ואמר: „בשלמא על כבודכם יכולים אתם למחול אמנם, אבל כבוד אביכם?“ התנצל ר' יחזקאל על שהסתיר את עצמו כי לא רצה שיתפרסם הדבר שהיה כאן קדם שיהיה בטשרקאסי אצל מחותנו.

אולם מכל האדמו"רים שהכיר נמשך ר' יחזקאל ביחוד אחרי הרבי ר' שלום מבעלז ונעשה אחד מתלמידיו וחסידיו המובהקים, ובו בחר להיות רבו ומדריכו ולא נטה מכל אשר אמר כמלא הנימה עד אחרית ימיו, וכל דרכי התנהגותו בחסידות אשר קבל מרבו לא שינה מהם. ואף בבואו לבקר בבית אביו הגאון מצאנז היה ר' יחזקאל נוהג כרבו ואף על פי שאביו נהג אחרת לא מנע מבנו להתנהג כרבו מבעלז. גם בשו"ת שנדפסו בסוף הספר „דברי יחזקאל“ מזכיר הרבה פעמים את רבו מבעלז. וגם הרב העריך והוקיר את תלמידו והיה מקרבו מאד. מסופר שדרכו של הרבי מבעלז היה ללוות את בניהם ונכדיהם של הצדיקים, אשר באו לבקרו, רק עד

הפתח, אבל את ר' יחזקאל היה מלוה החוצה עד העגלה ועוד היה נשאר בחוץ וממתין עד שהעגלה, שבה ישב ר' יחזקאל, נעלמה מעיניו. שאלה אותו פעם זוגתו הרבנית מדוע נוהג עם אברך זה כל כך בכבוד יותר מאשר עם שאר בני הצדיקים, השיב לה: „דעי לך, כשמניחים בעולם בן כזה, אפשר לישון במנוחה נעימה...”

וגם לאחר היותו בעצמו אדמו"ר המשיך לנסע אל צדיקי הדור וכך נהג עד זקנה ושיבה. אולם לעת זקנותו לא יכול היה עוד לנסוע והיו באים אליו לא רק חסידים אלא גם אדמורי"ם.

בין הצדיקים שנסעו אליו היה גם האדמו"ר ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצי. ר' מאיר יחיאל, עד שנעשה „רבי“, היה מחסידי גרודזיסק. אחרי פטירת הרבי ר' אלימלך מגרודזיסק (תרנ"ב) הכתירוהו חסידיו ל„רבי“. אולם עם היותו „רבי“ היה נוסע אל הרב משינאווא. מסופר כשבא ר' מאיר יחיאל לשינאווא בפעם הראשונה שאל את הרב משינאווא: „למדנו רבינו, מדוע פסקו חז"ל לעברייני ל"ט מלקות ולא מ' כמו שכתוב „ארבעים יכנו“? „הדבר פשוט מאד — השיב הרב משינאווא — שאם היהודי יקבל את כל ארבעים המלקות יחשוב שכבר יצא ידי חובתו. אבל אם יקבל רק שלשים ותשע, ידע וירגיש שעדיין לא גפרעו ממנו ויחשוב על מה שצפוי לו...” הרב מאוסטרובצי נתפעל מאד מהרב משינאווא ונעשה מאז לחסידו והעריכו כאחד הגדולים שבדור.

פעם היה האדמו"ר מאוסטרובצי משובתי שבת אצל הרב משינאווא, ואז היתה מחלוקת בין גאוני גליציה בענין גט „בעל כרחו“, אלה מתירים ואלה פוסלים. ר' יחזקאל משינאווא היה בין המתירים. כשנכנס ר' מאיר יחיאל לקחת את ברכת הפרידה, שאלו ר' יחזקאל מה דעתו בענין הגט הזה,

אם גם הוא מן המסכימים להיתר. „לא“ — השיב ר' מאיר יחיאל — „כי האיסור והחרם של רבינו גרשם „מאור הגולה“ חמור מאוד“. וקבל ברכת פרידה והלך לדרכו לנסע. אך יצא מן הבית נקפו לבו על אשר חזה את דעתו בנגוד לדעת רבו הגאון והצדיק משינאווא. חזר ונכנס עוד הפעם וקבל שלום, התנצל לפניו וכך אמר: „כל ימי קשה היה לי להבין מדוע נקרא רבי גרשם בשם „מאור הגולה“ ולא זכה לשם זה שום אחד מהגאונים שבכל הדורות. וחשבתי שאין זאת אלא בגלל שתקן שאסור לישא אשה על אשתו ולא לגרשה בעל כרחו. ראה ראה רבי גרשם ברוח הקדש כי נצטרך לתקנה זאת כדי שלא גירא פן יחליף אותנו הקב"ה באומה אחרת ויגרש אותנו בעל כרחנו ובזה האיר את עיני בני הגולה לנחמם שלא יתיאשו בגלותם המרה. ואם כן נחוצה תקנה זו רק לאנשים חטאים כמונו שיראים פן, חס ושלום, יחליפנו ויגרשנו מעל פניו ועל כן מחוייבים אנו להחזיק בתקנתו של רבינו גרשם „מאור הגולה“, המאיר את גלותנו, אבל הרב משינאווא ועמו הרבנים הגאונים אשר אין בהם שום חטא ועון, כי המה צדיקים גדולים, אינם צריכים לתקון ולהתחזקות של „מאור הגולה“, לכן יכולים הם להתיר כפי חות דעתם הגדולה על פי התורה...“ ובדברים אלה נפרד ר' מאיר יחיאל ויצא מלפני הרב משינאווא.

הרב משינאווא הסתפק במועט והתפרנס בצמצום, אולם מעולם לא יצא אדם רעב מביתו. העיירה שינאווא היתה קטנה וכשהיו באים לשבת או לחג כמה אלפים חסידים היו ישנים בבית המדרש ומקבלים כל אחד חלת לחם ו„מרק תפוחים“ מבית הרב. וגם החסידים היו מסתפקים במועט. כל ימיו היה לוחם בעד חזוק הדת. ודבריו היו נשמעים מעל במות רבות והצטינו בברק המחשבה. מסופר שבאחת

האספות של רבנים בקשר עם דרישת הממשלה מהרבנים שילמדו שפת המדינה, קם הרב משינאווא ואמר:

„מורי ורבותי חכמינו ז"ל אמרו: אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו. ולכאורה מוקשה הדבר. וכי מי ראה מלאך שיוכל לדעת אם רבו דומה למלאך צבאות אם לאו? אלא ידוע מדברי חז"ל שהמלאכים אינם יודעים אלא שפה אחת, והיא לשון הקדש. ועל כן אם הרב דומה למלאך, כלומר שיודע רק לה"ק ילמדו תורה ממנו, ואם יודע הרבה שפות לא..”

ימיו הלכו והתקרבו לקצם. הוא חלה את מחלתו אשר ממנה לא קם עוד.

בימיו האחרונים באו לבקרו הגאון בעל „דרכי תשובה” ממונקאטש עם בנו. לפני פטירתו הכירו בפניו כי מחפש ומבקש איזה דבר. העומדים על יד מטתו חשבו שהוא מבקש משהו לשתות והביאו לפניו חלב ותה. אולם בתנועת ראשו הראה שאין זה מבוקשו. אז נגש אל מטתו הבעל „דרכי תשובה” והושיט לו את הסידור של האריז"ל. נטל בידיו את הסדור ופתח את הדף אשר בו „קריאת שמע על המטה” ועיין בכונת הפסוק „בדרך אפקיד רוחי” על פי האר"י.

הוא נפטר בששי לטבת שנת תרנ"ט. לפני סתימת הגולל הספידו אחיו הרב ר' אהרן מצאנז במלים קצרות וכה אמר: „אומרים שהרב משינאווא נפטר ממחלת השיתוק. (געליימט געווארן). ואני אומר שהעולם אחוז מחלת שיתוק (געליימט געווארן) עם פטירתו של הרב משינאווא...”

חסידים מספרים שהיה רגיל לבאר את הפזמון לשבת: „הוא אשר דבר לעם סגולתו שמור לקדשו מבואו ועד צאתו” באופן זה: „מי הוא שיכול להיות הדבר והמנהיג לישראל שהוא עם סגולה? רק מי ששמור בקדושה מיום בואו לעולם

ועד יום צאתו כלומר מלידתו ועד פטירתו".
 באישיותו של האדמו"ר משינאווא נתגשמה דמות של
 מנהיג קדוש וטהור מלידה ועד פטירתו.
 כבן פ"ו שנה היה בפטירתו ונספד כהלכה בתפוצות
 ישראל. הגאון ר' שלום מרדכי שבדרון מברעזאן פרסם הספד
 עליו בקונטרס "עת ספוד".

פרק ו

פוסק ומשיב

הרב משינאווא היה מפורסם לא רק כאדמו"ר ו"רבי" של חסידים, אלא גם בהוראה תפס עמדה חשובה כפוסק ומשיב. הוא החליף שו"ת עם גדולי דורו. קהלות ויחידים פנו אליו בשאלותיהם. אמנם לא נקבצו השו"ת שלו בספר מיוחד ורק מקצתן נדפסו בסוף "דברי יחזקאל" (כעשרים תשובות) ורובן מפוזרות בספרי האחרונים בני דורו, כמו בשו"ת "דברי חיים" לאביו הגאון מצאנז, בשו"ת "תועפות ראם" לר' אהרן משה טויביש מיאסי, בשו"ת "אבני צדק" לבעל "ייטב לב" מסיגט, שו"ת מהר"ש לר' שמואל אנגל מרדומישל, ועוד. אמנם אין השו"ת שלפנינו משקפות את כל גודל גאוניותו של הרב משינאווא, אולם הן עוזרות לנו לעצב את דמותו הרוחנית ואת עמדתו ביחס לשאלות השונות בחיי היהודים בתקופה ההיא.

מענינות הן ביחוד השו"ת אשר החליף עם אביו הגאון מצאנז, ומענינית העמדה של כל אחד מהם ביחס לשאלות הנידונות, חילופי הדעות וחלוקי הדעות שביניהם. בכמה שאלות היתה לרב משינאווא גישה שונה לחלוטין מזו של אביו

כמו שרואים מהויכוחים שהיו מנהלים ביניהם.

וכן מענינים היחסים ששררו בין האב והבן כפי שהם משתקפים בתוך מכתביהם. מתוך תארי הכבוד שאביו מכנהו אפשר לראות כמה העריץ את בנו הגאון. כך, למשל, בתשובה אחת משנת תרט"ז כותב אליו אביו: „שלום לבני יקירי הרב המאור הגדול החריף ובקי החסיד המפורסם כש"ת מ' יחזקאל נ"י אבד"ק שינאווא" (דברי חיים ח"א יו"ד א). כידוע נעשה ר' יחזקאל „רבי" עוד בחיי אביו. ובתשובה משנת תרכ"א כותב אליו אביו ומכנהו בתאר „צדיק מפורסם". באותה תשובה מסביר הרב מצאנו לבנו את גישתו לשיטת הראשונים ואלה דבריו: „ותמיד אין דרכי בזה לפלפל איזו שיטה מהם היא הנכונה עפ"י פלפול כי דבר זה הוא רק גסות רוח ודבר הבלים כי מי אני להכריע בין גדולי הראשונים ורק כל אחד צריך לפי כחו לתרץ את כל אחת מהשיטות. אך לא להכריע, כי מה יודעים אנו אשר לא ידעו המה ואלו ואלו דברי אלקים חיים, ולכן אכתב בקצרה דעות הראשונים". ובסוף מסיים: „והנה לא כתבתי כל זה, רק להודיעך קושט דברי אמת כאב את בנו ירצה, אבל ידעתי כי שועלים קטנים המה חכמים מחוכמים בעיניהם וילעגו על דברי — — — ואני את דעתי גליתי כפי מה שקבלתי מרבותי הגאונים נוחי נפש ויעשו הטוב בעיניהם ואנחנו נפשותינו הצלנו... (דברי חיים ח"ב יו"ד ק"ז). ובתשובה אחרת כותב הגאון מצאנו: „ודע לך אהובי בני כי לפי מה שהזהיר הקנה ז"ל בספרו שלא לישוב אצל סידור בגט מחמת שכמה עולמות תלוין בכתיבת השם וא"כ היה לנו לפרוש כלל מסידור גט לפי מיעוט ידיעותינו אולם קלקלתו תקנתו דאם חס ושלום לא ישב בגט בעל יראה וחכם, בודאי חס ושלום יבואו כמה מכשולים ולכן חיוב עלינו לדון בדיני שמות כפי שכלנו אשר חנן השם אותנו" (דברי חיים

האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלבפשטם זצ"ל משינאווא
בן האדמו"ר בעל "דברי חיים" זצ"ל מצאנז

ח"ב אהע"ז קכט).

השאלות ותשובות שכתב ר' יחזקאל אל אביו ואל שאר הגדולים לא נשמרו אצלו כי לא נהג להשאיר אצלו העתקה. ורק במקרים יוצאים מן הכלל כששינה מה שהוא בשאלתו או תשובתו היה מעתיקה ורק אלו נשארו בעזבונו.

גם בשו"ת שלו הוא הולך לשיטתו חדור חסידות מופלגת יחד עם מסירות קפדנית לשלחן ערוך, ללא פשרות. בתור איש שלחן ערוך מובהק היה ר' יחזקאל רגיש מאד כאשר חשדו בו שנוהג על פי חסידות בענינים מסוימים בניגוד לדין המפורש. בין השו"ת שלו שנדפסו בסוף „דברי יחזקאל“ נמצאת ממנו תשובה משנת תרמ"ג אל הרב ר' אברהם יצחק אבד"ק קליינווארדיין (הונגריה), אשר בה מכחיש שני דברים אשר בדה מלבו איש אחד על אביו הגאון מצאנו ועליו. על אביו — שהוא כאילו מאחר זמן תקיעת שופר בראש השנה ותוקע כשכבר לילה ועל כך כותב ר' יחזקאל „שמעתי שהיה אחד לפני כ"ת ואמר שאא"מ הגאון ז"ל תקע שופר בר"ה בלילה. ח"ו שקר בימינו, וכל העולם שהיו שם יודעים שאחר גמר כל התפלה בר"ה היו עוד העם מקדשים ואוכלין קידוש במקום סעודה. רק סעודת היום לא היה פנאי לאכל ביחד עם האירחים“. ואשר בדה האיש עליו כי מאחר קריאת התורה במנחה של שבת, הוא כותב להלן: „ואשר אמר עלי שקריתי במנחה של שבת לאור הנר. ח"ו ידוע לכל שבביתי וכל הסרים למשמעתי אין מדליקין נר במוצש"ק עד יותר משעה ורבע אחר שקיעת החמה, כי כן קבלתי מכבוד אדמו"ר הרב הק' מבעלזא דאין אנו בקיאים בכוכבים איזו גדולים ואיזו בינונים בשטחן ברקיע וגו'. לזאת ידע שלא יאמין לדבר שוא ושקר ומי שאינו נוהג עפ"י התורה אין מלמדין עליו זכות“. (דברי יחזקאל, בסוף).

בשנת תרמ"ו הוא כותב לקהלת קלאסני: „לכבוד הנגידים והנדיבים קהל עדת ישורון בק"ק קלאסני. הנה שמעתי כי איזה אנשים בעירכם רוצים לעשות בית ועד להיות מושב קריאת „גזעטין" [עתונים] וכדומה דגריר ליבא מדרך ה'. לזאת אודיעכם כי מוטל על האנשים המחזיקים בתורת ה' וחפצים להיות הם וזרעם, וזרע זרעם, זרע קדש עם ה', לא יניחו לבניהם והנלוים אליהם ללכת לבית הועד ההוא כי לא ישיגו ארחות חיים בקריאת דברי הבל והוא נגד התורה — ואם תוכלו למנוע שלא יהיה בעירכם הועד הנ"ל תהיו בכלל מזכי הרבים — וגם פה קדם בואי לכאן התחילו במעשה זה וב"ה נתבטל וראו בעצמם כי הוא הבל, אך יעסקו בתורה ובמו"מ כאמרם ז"ל טוב תורה עם דרך ארץ..."

לא היה כמעט ענין גדול או קטן בחיי הקהלות בגליציה וגם בהונגריה אשר לא שאלו את פי הרב משינאווא כי היה מקובל לגאון וחכם גדול ואיש אמת. וכאשר פרצה בשנת תרמ"ח בקהלת סיגט אשר בהונגריה המחלקת הידועה בין ה„אורטודוקסים", אשר בראשם עמד הבעל „קדושת יום-טוב", ר' חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים בנו של ה„ייטב לב", לבין אגודת חסידים שקראו לעצמם „זעלבסשטענדיגע ספרדים" (ספרדים עצמאיים) בגלל שהאחרונים רצו להפרד מעל ה„אורטודוקסים" וליסד להם קהלה לעצמם עם רב וש״ב משלהם. המחלקה הזאת שיצאה מסיגט הרעישה אז את כל העולם היהודי ועברה אל מעבר לגבולות מדינת הונגריה וגדולי הרבנים בגליציה והונגריה נכנסו בעובי הקורה לדון בין הצדדים. רבני הונגריה תמכו ב„אורטודוקסים" ורבני גליציה, כמו הגאון ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון מבערזאן, בתחלה תמכו ב„הספרדים העצמאיים". גם הרב משינאווא נתבקש לחוות את דעתו ומתוך מכתבו אל שנים מידידיו אשר

פנו אליה, רואים אנו את עמדתו לענין ההוא. בדברים חוצבים להבות אש כותב הוא תשובתו לשאלתם: "... אם להתחבר עם שומרי הדת הנקראים ארטאדקסען או חס ושלום לכשנגדם, ידוע שכל איש יהודי צריך למסור נפשו להגיד שהוא יהודי והוא מוכן ומזומן לקיים כל התורה שבכתב ושבעל פה". ושוב הוא כותב אל ידידיו וחסידיהו שנמצאו בין מצדדי הפירוד ופונה אליהם בלשון תוכחה רכה ותקיפה כאחת ורצה לשכנע אותם לא להתבדל: "ידידי! — פותח הוא — הנה רואה אנכי כי בעוונותינו הרבים נתהווה חלול השם כי מעבירין שמועה לא טובה שאתם חולקין על חיזוק הדת. וגם אנכי מסכים עמכם כי אין הכל יודעים שכלנו חפצים לקיים התורה, רק באיזה פרטי השטאטוטען נעשה ויכות ביניכם, ועתה או תסלקו עצמכם מהצד המתנגד להשטאטוטען או יהיה הדין-תורה על פי רבני אונגארן למען לא יהיה חלול השם חס ושלום, כי היא עבירה גדולה שאין תשובה ויום הכפורים ויסורין ממרקין, על כן בטלו דעתכם ורצונכם מפני קידוש השם ונא להשיב אותי בשורה טובה כי תקנת הדבר שלא יהיה חלול השם וידעו הכל כי גם בתחלה לא רציתם חלילה מה שהוא נגד הדין-תורה, רק כוונתכם היתה עפ"י התורה, ועתה כי שמעתם כי יש חלול השם בדבר אתם מבטלים רצונכם מפני רצונו לקדש שמו יתברך".

כשליש בדין-תורה הזה נבחר אחיו, הרב ר' ברוך מגורליץ, ולאחר שהוצא פסק הדין שלחוהו לרב משינאווא למען יראה ויחזה דעתו. הרב משינאווא אישר את הפסק והנה מה שכותב: "לשם יחוד קב"ה ושכינתיה בשם כל ישראל הנני לקיים מצות עשה, "והייתם נקיים מה' ומישראל" ולקיים מצות לא תעשה שלא לשתוק מללמד חוב על המסית. ועתה אודיע לאחינו בני ישראל בענין המחלקת שנתהוותה בעוונותינו

הרבים בעיר סיגוט אשר דימו קצת אנשים עלי שאני מחזיק ביד החולקים חבורה שומרי הדת הנקראים ארטאדאקסים והרע לי מאד, כי יראתי שלא אכשל חס ושלום בענין חלול השם החמור מכל עבירות שבתורה. והגם שאני ידעתי באמת שחף אנכי מזה אבל הלא אמרו חכמינו ז"ל, "אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם וכו' לכן אני מבקש ומזהיר בכח התורה ובכח הצדיקים אשר מימיהם שתייתי ועל פיהם אני חי שלא תאכלו משחיטת שום שוחט בלי רשות הרב דקהלתכם יצ"ו כי שחיטתם אסורה עפ"י התורה וכו', ואיזה רב שיתן מעתה היתר, עתיד ליתן את הדין כי הוא חוטא ומחטיא את הרבים". ושוב במכתב אחר ששלח אל אחד מידידיו בסיגעט הוא כותב: "...כי אין כוונתי לעשות שלום בין ה"סטאטוס" קווא" ובין הארטאדאקסים במדינתכם, כי על זה נאמר, "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט" (תהלים קלט, כא). רק בזאת דברתי לעשות שלום עם הרב הג' מו"ה יודלי וגיסו הגביר מו"ה קלונמוס קלמן נ"י. עם הרב הגאון דקהלתכם והצד שלו, כי ע"י המחלוקת נתפסו הכשרים ברשת המתנגדים לאמונתנו ונתחברו להם והוא בעוונותינו הרבים חלול השם. וזאת היא מצוה גדולה שיתחברו מין במינו ושאינו מינו יהיה בטל ע"ז הייתי רוצה לעשות בכל כחי אפילו ליסע לשם. ועל אופן אחר איני רוצה להכניס עצמי כלל, כי כבר כתבתי שהוא לאו בתורה שלא ללמד זכות על המסית, כי צד המתנגדים במדינתכם לתקנות שעשו הרבנים הכשרים, הם מהרסי הדת ורוצים להדיח את ישראל חלילה וחס. על כן אם רוצים להביא רב ושו"ב לא תבא נפשכם בסודם ובקהלם, לא יחולל כבודכם כי גם הרב גם השו"ב שיבא ירדו שאולה, כי הוא נגד התורה הקדושה ונא סורו מאהלי האנשים הרשעים האלה כי כל החולקין על מנהגי ישראל ותורה שבעל פה במדינת אונגארן

הם מתחברין לקהל ספרדים דקהלתכם כאשר הדפיסו הם החדשים שבק"ק אוהעלי לחלוק על הרבנים שאסרו את השו"ב המסיג גבול כי הם מעדתם. ואתם, מאמינים בני מאמינים, אל פתח ביתם אל תקרבו והיו לאחד עם הארטאדאקסען. ואשר עבר מחלוקת בין הרב ובין ר' יודלי מצוה לעשות שלום..." המכתבים הללו נדפסו יחד עם כל החומר על המחלוקת בספר מיוחד, "מלחמת מצוה" בשנת תרמ"ט.

הוא עמד על משמרתו בקדש בעוז ואומץ ולא נרתע מלאסור בקהלתו וגם בקהלות אחרות דברים אשר הטו את הלב מאחר ה'.

ואף שהיה מיראי הוראה, היה לפעמים מראה כחא דהיתרא ולא השגיח במה שאמרו אחרים. בשו"ת, "אבני צדק" (יו"ד סי' ח') ישנה תשובה מה, "ייטב לב" מסיגט אל הרב משינאווא וכך כותב הגאון מסיגט: "ואתפלא על מעלת כבוד תורתו אשר ידעתיו שהוא מיראי הוראה ובדין זה נסה להקל בסברה קלה נגד דעת גדולי חקרי לב שאסרו ובתוכם כבוד אביו הגאון הקדוש זלה"ה".

ויש שרואים בתשובותיו את חסידותו ודאגתו לאיש החוטא לבל ידח ממנו נדח. ומעשה שהיה בעיר טארנא באיש אחד שחרף וגדף כלפי מעלה בפומבי בהיותו יושב במושב מרעיו וכאשר שמעו חרופיו פרשו ממנו חבריו, וכל בני העיר נדוהו ולא רצו לתת לו להתפלל עמהם. וגם הגויים שבעיר פסקו מלבוא עמו במשא ומתן כאשר עד כה ואף את ילדיו שלחו המורים, שלא מבני ברית, מבית הספר הממשלתי. וכאשר ראה האיש שכלתה אליו הרעה בא עם אשתו וילדיו אל הרב דמתא, נפל לפניו ארצה ובכה ובקש להחזירו בתשובה. הרב פנה בשאלה אל הגאון משינאווא כדין מה לעשות באיש. והנה התשובה אשר השיב למו"ץ ר' פסח יהודה כץ בטארנא:

....ולאנשי המנין ששאלו איך להתנהג בהאיש שבעוונותינו הרבים העז והתחצף וגדף כלפי מעלה ועתה הוא בא למקום שהיה מתפלל קדם שהרשיע, ואחינו בני ישראל בורחים ממנו ועל ידי זה נתבלבלה התפלה של צבור. הנה אמרו חכמינו ז"ל (קידושין כ:) אל תפיל אבן אחרי הנופל ואם לא יניחו אותו לבא בקהל — ירשיע יותר. רק צריך לעשות דבר של פרסום נגד החילול השם שעשה היינו שילך יחף עד הביהמ"ד ברחוב ויתן קנס סך עצום היינו שאיתא בש"ע המבייש זקן תלמיד חכם צריך ליתן ליטרא דדהבא וקל"וחמר לשכינה שני ליטרות, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנידון וצריך ליתן מאה ר"כ לחלק לצרך תלמוד תורה ועניים כפי ראות עיני הבי"ד, לא למלמדי הזמן שנקראים לערערס, רק לחיזוק בני עניים שמהם תצא תורה ולעניים בני תורה. ואם דל הוא יוכלו הבי"ד לפי ראות עיניהם להגיד כמה נחשב אצלו ליטרא דדהבא ובפעם ראשונה שיבא לבית התפלה יתוודה ויבכה ויזעק ויתחרט על רשעתו ויקבל על עצמו שיהיה זהיר מהיום והלאה בכבוד הבורא ית"ש והתורה ות"ח. ואם כן יעשה ראוי שלא להרחיקו עוד, למען לא ידח ממנו נדח. דברי הדו"ש ומצפה לבשורות טובות בתוך כל ישראל הק' יחזקאל שרגא הלבשרשטאם (דברי יחזקאל, תשובה ח', שנת תרמ"ו).

גם אנשים חפשיים היו פונים אל הרב משינאווא בשאלותיהם והיה משיב להם. במכתבו לאחד מהם חתם: והנני דו"ש מאהבה. תמהו על כך אנשי שלומו. ענה להם: ר"ת של מ' א' ה' ב' ה' הם: „מחניפים את הרשעים בעולם הזה” כמאמר חז"ל (סוטה מ"א ע"ב): „מותר להחניף לרשעים בעולם הזה שנאמר (ישעיה ל"ב, ה) „לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע” מכלל דבעולם הזה שרי”.

פעמים רבות שיתף בתשובותיו את בניו ונכדיו. בתשובה

לשאלה בענין עגונה הוא כותב בשנת תרנ"ג: „יקרת מכתבו הגיעני שביקש לצרף דעתי בהיתר העגונה — — — והנה לאשר רבים טרדותי אשר אי אפשר להשיב פניהם ריקם אין ביכלתי לירד לעומקא של הלכה כי שמעתתא בעי צלותא ולא טרדותא אבל ב"ה כי ברכני בבנים ובני בנים לומדי תורה לאמתה של הלכה נתתי להם דברי ההיתר של כ"ת ואמרו כי דברי כ"ת כנים ואמתים להלכה למעשה ועתה אחרי דבריהם גם אנכי קריתי כל דברי מכתב כ"ת וגם בעיני ישרו הדברים — — — ולדעתינו יכול כ"ת להתיר העגונה בלי שום פקפוק..." (אהל קדושים).

ישנן גם תשובות אשר ענינן הוא לאו דוקא דין הלכה, אלא מנהגים מסוימים אשר נשאל עליהם. וכאן הוא מופיע כחסיד ותלמיד נאמן של רבו האדמו"ר ר' שלום מבעלז. והנה מה שמשיב בשנת תרנ"ה: „...ומה ששאל בעצה לשם הילד שמעתי בשם אדמו"ר הרה"ק מבעלזא זצללה"ה שטוב לאריכות ימים לקרא על שם המשפחה של אב או אם, והמנהג הוא לקרוא ילד הראשון על שם משפחת האם והשני על שם משפחת האב וכן כל הילדים קוראין כסדר, אחד על שם משפחתה ואחד על שם משפחתו..."

יחסו לגזירת תענית צבור רואים מהתשובה שהשיב בשנת תרמ"ד לשאלה שבקהלה אחת הקברנים לא העמיקו את קברו של נפל אחד וכתוצאה מזה נגררו העצמות משם ורב העיר רצה לגזור תענית צבור ופנה אל הרב משינאווא בשאלה אם לגזור תענית צבור על המקרה הזה. והנה התשובה: „...מכתבו הגיעני ונראה לי לפי עניות דעתי אין לגזור תענית בדור חלוש הזה ודי בעצבונינו מענינו ומלחצנו בעוונותינו הרבים, אך זאת ראוי לגבות פדיון נפשות ולחלקם לעניי העיר והשי"ת יציל אתכם בתוך כלל ישראל..."

לנכדו, אבד"ק קלאסני, אשר שאל אם מותר לחזור לדירה אשר עקר ממנה הוא משיב בשנת תרמ"ז: "...אם עדיין לא מלאה שנה תמימה אין חשש כלל כי כן מקובל שבתוך שנה מותר לחזור לדירה שעקר דירתו ממנה וידע כי דבר זה אינו מכתבי האר"י ז"ל בספר הגלגולים הישן שלא היה להם רק ל"ה פרקים עשו פרק ל"ו מלקוטים ואין ידוע בבירור ממי הם, אך מסתמא הם מגדולי ישראל. אבל אם יראה שהוא צרך גדול לסמוך על מה שאומרים שמניחי יתדות בכתל יוכל להתיר כי אין איסור השוה לכל ואפשר בעלי הלקוטים לא אמרו רק ליחידי סגולה כי יש דברים שאינו מזיק להמון, ולבעלי נפש נאמרו ואינו דבר המוזכר בשלחן ערוך לכל ישראל, לכן בשעת הדחק תוכלו להתיר."

ובענין כתיבת שמות הקדושים במכתבים לרב גאון אחד הוא משיב: "... ראה ראיתי גודל המכשלה בזה כי בהרבה מכתבים הבאים אף מבני תורה ותלמידי חכמים יבאו שמות הקדושים שאינם נמחקים ואף כי דרכי לקדור אותם ולגונזם בתוך איזה ספר עוד לבי נוקפי, כי כאשר יפתח איש את הספר ונפל לארץ בבלי דעת ונמצא מוטל בבזיון. ולגנוז כל המכתבים אין המקום אשר יכילם כי ירביון, וגם ידעתי כי הרבה אנשים אינם נותנים לב לזה, לכן דעתי לאדפוס אדרא להודיע לאחינו בני ישראל ולהזהירם על ככה שלא יוסיפו לעשות כן. על כן אמרתי שלא לכסות מכבודו את אשר ראיתי להשיב על דבריו טרם אבצע את מעשה ההדפסה בעזרת השי"ת.

ובענין הדין אם מותר לכהנים ללכת על קברי צדיקים הוא משיב: "...לאשר נצטוינו בתורתנו הקדושה להזהיר כהנים שלא יטמאו מצאתי את עצמי מחוייב בדבר בדור הזה להודיע לעם ה' כי מה שיש מקילין ואומרים שמותר לכהנים לילך על קברי צדיקים הוא טעות, ואין להם על מה לסמוך להקל

באיסור דאורייתא חס ושלום — — — — — ומה שכתוב בזהר (פ' וישלח דף קסח) דגראה משם דקברי צדיקים אינם מטמאין, הלא בספר זהרי חמה מבעל המחבר ספר חסד לאברהם והוא גובע מהקדוש מו"ה אברהם גלאנטי זצוקלה"ה כתב דמשבשתא האי מימרא והביא ראיה דאינו דברי ר' אלעזר — — — — — וכתב דבספרים ישנים לא גרסינן ל', וכן הוא מוסגר בספרי הזהר שבידנו — — — — — "ומסיים: „וכל מי שיודה על האמת יראה שהדברים כנים ואמתים ויזהר מלעבור על מצות התורה הקדושה".

מלבד תשובותיו בכתב ובעל פה נמסרו הרבה מהנהגותיו של הרב משינאווא על ידי חסידים מפה אל פה. מסופר: כאשר בא לאיזו קהלה אשר לא הכיר את השו"ב ולא ידע מה טיבו, היה אוכל במקום ההוא רק מבשר בהמה ולא מבשר עוף והטעם שאמר: „מפני שרבים בודאי אינם נכשלים". (1)

עוד מסופר על התנהגותו בחסידות מופלגת: בחתונות של נכדיו לא היה מרקד עם הכלה, אפילו לא על ידי מטפחת, כנהוג אצל אדמו"רים אחרים, והטעם שאמר: „אין זה מנהג כשר, כי חז"ל אמרו „כיצד מרקדין לפני הכלה" ולא עט הכלה".

והיה זהיר מאד שלא לכתב שמות שיש בהם אותיות שם הויה. וגם כשקבל פתקאות מחסידים והיו בהן שמות כגון „יהודה", ישעיה"ה וכד', קרא לגבאי וציוה לגנוז את הפתקאות הללו כדי שלא יבואו השמות לידי בזיון. והיו אצלו קדרות

(1) עיין בטורי זהב או"ח ס' רל"ה ס"ק ג' בענין זמן קריאת שמע „וחס ושלום שיהא חשש לומר על הצבור שחייבים מיתה במה שהם עושים בכל יום".

חרס מיוחדות לגניזת ה"שמות".

הוא היה זהיר שלא לשנות יין אלא מכרם ישראל. בהיותו פעם בכפר אצל אחד מחסידיו והלה כבדו בכוס יין ולא היה ידוע אם הוא מכרם ישראלי, עצם הרב את עיניו בדביקות ושהה כך זמן מה ואחר כך אמר: „מקובלני מרבתי כי בדבר שהוא רק חומרא בעלמא יכולים לסמוך על רוח הקודש". ונטל הכוס וברך.

פרק ז

מתורותיו של ר' יחזקאל משינאווא

לקוטים מתוך ספרו „דברי יחזקאל".

בראשית טז, ח: אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי ברחת". המלאך שאל אותה שתי שאלות: „אי מזה באת ואנה תלכי" ומדוע ענתה רק על שאלה אחת? אלא מי שבורח מחמת שמוכרח לברח איננו יודע לעולם לאן הוא בורח ולכן התשובה „מפני שרי גברתי אנכי ברחת" כוללת תשובה גם על השאלה „ואנה תלכי". (מביא בשם חותנו „אריה דבי עילאי").

בראשית יח, טז: „ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם וברש"י „כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ (דברים כו) „השקיפה ממעון קדשך" שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים". פירוש, בכל דבר מצוה לכשתעמיק ותחדור לתוך תוכם של הדברים תוכל למצא בה רעה, כשנעשתה המצוה בפניות שונות. אבל מצות צדקה גם אם נעשית ע"י פניות שונות מכל מקום היא טובה, כי בין כך וכך העושה את

הצדקה מחיה את העני.

בראשית יח, לג: „וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו“. אף שלא פעל אברהם בתפלתו בעד אנשי סדום וה' המטיר עליהם אש וגפרית מכל מקום לא ירד אברהם ממדרגתו בעבודת ה', כי ידע שהקב"ה כל דרכיו משפט ואין עול, ו"שב למקומו" היינו, שב לעבוד את ה' בשמחה ובאהבה כמקדם.

בראשית כב, ו: „ויקח אברהם את עצי העולה וגו' וילכו שניהם יחדו וגו' ויאמר אברהם אלהים יראה לו השם לעולה בני וילכו שניהם יחדו“. פעמיים חוזר הכתוב „וילכו שניהם יחדו“ כדי להדגיש את שמחתם של שניהם, של אברהם ויצחק בנו, כאחד, בלכתם לעקדה. הכתוב הראשון מדגיש את שמחתו של אברהם שהיתה כשל יצחק אשר הלך לתומו ולא ידע שהוא השם לעולה. כדברי רש"י „אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו, היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר“, ובפעם השניה „וילכו שניהם יחדו“ מדגיש הכתוב את שמחתו של יצחק לאחר שידע כבר כי הוא הקרבן ושמח בשמחת אביו, כאביו ממש, למלא מצות ה'.

בראשית כה, כז: „ויעקב איש תם ישב אהלים“. פירש רש"י „תם אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמאות קרוי תם“. תמיהני! והלא יעקב היה חריף לרמות רשעים, שרימה את עשיו בבכורה ובברכות וכן אצל לבן. אולם יש להבין כך: „איש“ נקרא מי שמושל על דבר, כמו איש מלחמה. וכן יעקב נקרא איש תם שהיה מושל על התמימות וידע להשתמש בה בעתה. ובאמת השתמש תמיד בתמימות „כלבו כן פיו“. אבל כשאנוס היה, השתמש גם ברמאות ככתוב „עם נבר תתנבר ועם עקש תתפתל“. ועתה מובן פירושו של רש"י

„מי שאינו חריף לרמאות קרוי תם“. אבל יעקב נקרא „איש תם“.

בראשית כו ז : „וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני“ ולהלן לשאלתו של אבימלך השיב יצחק „כי אמרתי פן אמות עליה“. שני דברים תמוהים כאן וצריכים הבנה. האחד : כאשר הכתוב מספר את טעמו של יצחק שאמר „אחותי היא כי ירא לאמר אשתי“ היה צריך לומר „פן יהרגוהו“ ולמה נאמר „פן יהרגוני“? ושנית : בתשובת יצחק לאבימלך „כי אמרתי פן אמות עליה“ היה עליו לומר „כי חשבתי וגו‘“. וגם טענתו של אבימלך להלן „מה זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך וגו‘“ אין לה שחר לאחר שכבר שמע מפיו של יצחק את הטעם שאנוס היה לאמר „אחותי היא“ פן ימות עליה. ונראה לי הענין כך : יצחק אבינו לא אמר „אחותי היא“ אלא להמון עם הפלשתים בלבד השטופים בזמה, ולטובים שבהם אמר את האמת שאשתו היא והוסיף להם הטעם מדוע להמון העם אמר „אחותי היא פן יהרגוני“ ואז לשון הכתוב מדויקת. וכן גם בתשובתו של יצחק לאבימלך מדייק הכתוב „כי אמרתי פן אמות עליה“. ועתה גם טענתו של אבימלך „כמעט שכב אחד העם וגו‘“ במקומה היא ואין „אחד העם“ אלא „המיוחד בעם“ והוא המלך כדברי רש"י. היינו, טענת אבימלך היא : אתה אמרת את האמת רק לטובים אבל להמון העם אמרת „אחותי היא“, ובאה אלי השמועה מהמון העם, וכמעט והבאת עלינו אשם.

בראשית לד, כה : „ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים“. וכבר הקשו המפרשים : למה עשו כן להמתין דוקא עד יום השלישי להרגם, הלא להרג אנשים חולים זה מעשה ערמה מצד בני יעקב? אולם באמת אין זו קושיא כלל, כי לא היה כאן שום מעשה ערמה, אלא שרצו בני יעקב לבחון את בני

שכם אם באמת ובתמים מלו את עצמם, או רק למראית עין בלבד, כדי לזכות בדינה בת יעקב, ואחר זמן ישובו לנהוג כחוקותיהם. על כן המתינו בני יעקב עד היום השלישי כדי להוכח בדבר, אם אין הם מתחרטים על המילה. וזהו שכתוב „ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים“ פירושו מתחרטים על שמלו את עצמם, כי חרטה היא כאב לב. וכן מצינו גם בספר הישר שהיו בני שכם מתחרטים ואז — ויקחו שמעון ולוי איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר.

שמות ה. ג: „ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו“. מפני מה נקראו בני ישראל עברים? למען ידעו שהעולם הזה אינו אלא דרך מעבר לעולם הבא, כאדם העובר ממקום למקום.

שמות כ. י: „לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך“. ידעתי גר צדק אחד אשר היה מיצר ודואג על כך שהגר נזכר כאן אחר הבהמה וכמשמע לו שהתורה מחשיבה את הבהמה יותר מן הגר. אבל האמת היא שאין הדבר כן. המצוה הזאת של שבות ממלאכה כוללת את כל אלה אשר שביתתם מוטלת עליך כמו בנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך. אבל הגר אין שביתתו עליך אלא על עצמו, ולכן מנה הכתוב תחלה את כל אלה ששביתתם עליך מן הבן עד הבהמה והזכיר לחוד את הגר בסוף כאילו כתוב „לא תעשה כל מלאכה אתה וגרך אשר בשעריך“.

שמות ל. יב: „ונתנו איש כופר נפשו לה“. היצר הרע, כשרואה אדם רוצה לתת צדקה, בא ומתחיל להשיאו שלא יתן על ידי שטוען לפניו: ראה, כמה יגיעות יגעת וכמה סכנות עברו עליך עד שבא הכסף לידך ולמה תפזר מעותיך לאחרים בחנם. וכדומה טענות. ומה יש לאדם לטעון כנגדו? „ונתנו איש כופר נפשו לה“, היינו שע"י הצדקה הוא פודה נפשו מחטאיו אשר חטא כמו שכתוב (דניאל ד), „וחטאך בצדקה

פרוק". ומעשה באיש אחד אשר האדמו"ר ר' מנדל מרומנוב ברכו בעושר. ונעשה אותו איש עשיר מופלג. שאל ר' נפתלי מרופשיץ את ר' מנדל מרומנוב: „מה ראה כבודו לתת לאיש אחד כל כך הרבה עשירות?" השיב לו: „אני ברכתי את האיש הזה סתם בעושר, אבל האיש הזה הוא בעל צדקה גדול. וכידוע מדברי „בעל הטורים" שהתיבה „ונתנו" נקראת גם למפרע „ונתנו" (כלומר מסופה של התיבה אל ראשה). לומר לך שכל מה שאדם נותן לצדקה יוחזר אליו ולא יחסר לו מאומה. וזה הדבר אשר עם האיש הזה: כשם שהוא נדבן גדול בלי גבול, כן נותנים לו מן השמים מדה כנגד מדה, עושר בלי גבול.

ויקרא יט, ב: „קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם". לכאורה היה עליו לומר „קדושים היו" בלשון צווי ולמה נאמר בלשון עתיד „תהיו"? אלא דייק הכתוב כי זאת היא הבטחה מאת הקב"ה לעתיד שבני ישראל יהיו קדושים. וכן מצינו ברמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ה „וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך וגו'.

ויקרא יט, יז: „לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך". ואם לאחר שהוכחת אותו לא שמע לתוכחתך והלך בדרך עקלתון ונפל ברע ח"ו, אף על פי כן „לא תקום ולא תטור" על שלא שמע לעצתך ולא תשמח במפלתו אלא „ואהבת לרעך כמוך", היינו, תתיחס אליו גם אז כמו אל עצמך וגופך, שאם אתה ח"ו תכשל הרי לא תהיה לך נקמה בעצמך, כמו כן אל תראה נקמה ברעך בשעה שהוא נכשל.

במדבר ו, כד: „יברכך ה' וישמרך". אומר רש"י: יברכך שיתברכו נכסיו וישמרך שלא יבואו עליך שודדים ליטול

ממונך. ובאמת היה צריך להקדים „ישמרך“ ל„יברכך“ שתהיה לו הצלחה בעסקיו. אלא הכונה היא כך: ישנו עושר השמור לבעליו לרעתו לפיכך נאמר יברכך ה' בממון וישמרך מן המזיקים, היינו שלא תזיק לך העשירות.

במדבר ט, ח: ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. וברש"י „עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה“. תמיהני, כיצד משה רבינו העניו מכל האדם יאמר כך ויתפאר שהוא מובטח לשמע בכל עת? אלא האנשים הטמאים באו במרת נפשם לפני משה ואמרו „למה נגרע“ בתוך כלל ישראל. וכאשר ראה משה את שפלות רוחם היה מובטח שיבוא אליו הדבור בזכותם כמו שכתוב (תהלים נא, יט) „לב נשבר ונדכה ה' לא תבזה“ ולכן אמר „מה יצוה ה' לכם“, „לכם“ דוקא, בשבילם יבא הדבור אליו.

במדבר כה, יג: „תחת אשר קנא לאלהיו“. מדוע „לאלקיו“ ולא „לאלקים“? אלא פנחס קנא לה' לפי השגתו שהשיג הוא בעצמו את אלקים, ולא לפי השגתם של אחרים.

דברים י, טז: „ומלתם את ערלת לבבכם“. האפיקורסים טוענים נגד מצות מילה בתינוק, כיון שהתינוק אינו בבחינת בר דעת והוא נימול ע"י אחרים בעל כרחו ואין בזה קיום מצוה, אלא אם יהיה נימול כשיגדל מרצונו ויהיה בעל הכרה. ויש להשיב על טענתם כי באמת מלמדת אותנו התורה שעיקר מצות מילה היא שימול כל אחד את ערלת לבבו לכשיגדל דוקא, אבל את „בשר הערלה“ מצוה התורה לימול בקטנותו. **דברים יג, ב:** „כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת“. המחשבות העולות בלבו של אדם נקראות „נביא או חולם חלום“. נמצאו אנשים אשר חשבו אם יחניפו לרשעים באיזה ענין, דהיינו אם יתנו להם לדרוש בבית הכנסת

בלשון עכו"ם אשר אסרו חז"ל, אזי על ידי חנופתם יטו את לבבם לדבר טוב לתקן בעיר דברים נחוצים לצרכי צבור וזהו "ונתן אליך אות או מופת" ואחר כך, "ובא האות והמופת" זאת אומרת הכל יראו שאמנם הטו לבם לטובה ופעלו דברים טובים, על זה מזהיר הכתוב לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. אנו אין לנו אלא דברי חז"ל ולא להתחכם ולעשות תחבולות במה שאסרו חז"ל והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת והדברים הטובים ההם לא יהיה להם שום קיום וחיווק כלל, אלא שאנחנו נלך בעקבות אבותינו הקדושים ואז לא יעזבונו ה' ולא יטשנו.

דברים טו, ח: "כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו". הרבי מרופשיץ אמר, "די מחסורו אשר יחסר לו" סופי תיבות בגימטריה, "כתב" לרמז אשר אם יוכל לעזור לחברו ע"י כתב שיכתב מליצה עבורו מחויב לכתב לו". ואני אומר: לכן לא נרמז בפירוש בפסוק בראשי תבות או בסופן, "כתב" שהעיקר הוא שיעזור לחברו תחלה בכל יכלתו בנתינת המעות משלו ואחר כן יתן לו גם כתב.

דברים כה, ג: "ארבעים יכנו לא יוסיף". וחז"ל (מכות כב.) שיערו ל"ט מלקות ואם כן למה כתוב בתורה ארבעים? וכן תמוהה בחז"ל (תמורה ב) הלשון, "סופג את הארבעים", הלא הם בעצמם שיערו רק ל"ט? אלא שכל ענין המלקות הוא בעיקר למען ישוב ויתחרט על עווננו בלב נשבר ונדכה ותמיד יהיה החטא לנגד עיניו ואל יחשב האדם שעל ידי שלקוהו כבר סר עווננו ולכן רמזה התורה, "ארבעים יכנו", אבל בית דין לא ילקוהו אלא ל"ט בלבד. וכשיתבונן האדם שבתורה כתוב, "ארבעים יכנו" והוא לא נלקה אלא ל"ט יבין שלא יצא עדיין ידי חובתו על ידי המלקות ושעליו עוד להתחרט ולהתחנן לפני הבורא. וזהו פירושו של הכתוב, "ארבעים יכנו לא יוסיף",

העיקר של המלקות הוא „לא יוסיף“, היינו שלא יוסיף לחטא. ועל כן דייקו חז"ל בלשונם „סופג את הארבעים“, כלומר שואב לתוכו את הארבעים, לומר לך שהמלקות אינן למשא עליו כאילו כפוהו הבית דין להיות נלקה ל"ט מלקות אלא ברצונו יקבל עליו להיות נלקה עוד.

דברים כו, ג: „ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך וגו' והניחו לפני מזבח ה' אלהיך“. לכאורה צריך היה להיות „הגדתי היום לה' אלהי“ ומדוע כתוב „לה' אלהיך“? וכן לגבי הכהן מדוע לא נאמר „ומניחו לפני מזבח ה' אלהיו“? אלא רמז יש בדבר שכל יהודי צריך להיות נכלל בצדיק הדור וצריך הוא גם לדעת שכל מה שזכה לעשות מצוות ומעשים טובים הכל הוא ע"י עבודת הצדיק. ומאידך גם הצדיק צריך לדעת שכל כחו אינו אלא מישראל, כמו שאמרו חז"ל (ברכות לב.), „כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל“ וזה שהכתוב מדגיש „ובאת אל הכהן“ הוא הצדיק „ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך“ מה שזכיתי להבאת בכורים הרי זה בזכותך. „והניחו לפני ה' אלהיך“, הצדיק צריך להחזיר זאת כי כל מה שזכה למדרגות בעבודת השם הוא בשביל ישראל, בזכותם וקדושתם.

דברים לב, כ: „אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם“. אם הקב"ה מסתיר פנים יכולים ח"ו לבא לידי כליה! מבטיח להם הקב"ה „אראה מה אחריתם“, היינו, לא תהיה ח"ו הסתרת פנים גמורה, זה רק „לפנים“, אבל באמת אראה ואדאג לאחריתם.

ירמיה ג, ד: „הלא מעתה קראת לי אבי אלוף נעורי אתה“. שמעתי מעשה ברבי ר' אלימלך שאמר פעם „מי שמכיר את הרבי ר' פנחס מקוריץ הריהו מסוגל ליראת שמים“. כששמע זאת ר' אלעזר בנו מפי אביו קם ונסע לקוריץ ובעת שישב

ליד „השלחן“ הוציא מפיו את הקריאה: „אבא!“ ענה ואמר הרבי ר' פנחס: ודילמא לאו אביו הוא? כשחזר ר' אלעזר לביתו ספר לאביו את מה ששמע אצל הרבי מקוריץ. ענה ואמר לו אביו: „אם כך סומכין על הכתוב „שאל אביך, מען ליהט זיך א טאטען. וכן צריך להבין את הכתוב „קראת לי אבי“. הגם שאין אנו במדרגה כזאת לקרא „אבי“ להקב"ה, מכל מקום כשנתחזק לקרא לו אבי בזאת נפעל שהקב"ה יעזר לנו להגיע למדרגה שנוכל לומר לו „אלוף נעורי אתה“.

מלאכי א. ב: „הלא אח עשיו ליעקב נאום ה' ואהב את יעקב ואת עשיו שנאתי“. מה רבותא יש בכך? אם יש לו לאיש שני בנים אחד צדיק והשני רשע, מובן מאליו שיאהב את הצדיק ולא את הרשע. אלא הכונה היא שאפילו שניהם עושים אותו דבר כמו אכילה ושתיה וכד', אבל בכל זאת אני אוהב את יעקב שהוא עושה הכל לשם שמים.

תהלים לד, א: „יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליריאו כפירים רשו ורעבו דורשי ה' לא יחסרו כל טוב“. בשם אדוני אבי הגאון זלה"ה וכן בשם האלשיך: הכתוב הזה מלמדנו שלא כדברי עמי-הארץ שאומרים כי יראי ה' המה מחוסרי פרנסה, לכן בא הכתוב ומדגיש „כי אין מחסור ליריאו“, והראיה „כפירים רשו ורעבו“ אבל „דורשי ה' לא יחסרו כל טוב“.

תהלים קלט, כד: „וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם“. לפעמים אדם חושב מחשבות איך לבא לידי מדרגות בעצבות השם יתברך ועל ידי זה הוא נופל חס ושלום בעצבות ר"ל וזהו שדוד המלך מתפלל „וראה אם דרך עצב בי“ אזי אין כדאי כל הדבר, „ונחני בדרך עולם“ היינו מוטב שתנחני בדרך כל העולם בלי מדרגות גבוהות כדי שלא אבא לידי עצבות חס ושלום. (בשם הרבי ר' צבי הירש מזדיטשוב).

מגלת אסתר ה, ח: „כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום

בטבעת המלך אין להשיב". אמנם כן כשמצפים לנס, שלא בדרך הטבע, צריך זכות גדולה ולא כל אדם זוכה, אבל אם מבקשים מאת השי"ת ישועה שהיא על פי דרך הטבע, דבר זה לא קשה לפעול אצלו. וזהו שאומר הכתוב, "כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך — היינו בדרך הטבע — אין להשיב" זאת אומרת בקשה כזאת לא תשוב ריקם.

אבות פ"ד: „שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח"*. ולכאורה קשה! הלא הוא מקרא מפורש (משלי כד, יז) ומה חידש בזה שמואל הקטן? אלא למה נקרא שמואל „הקטן"? שהיה קטן בעיניו ושפל רוח כדברי התוספות יום טוב. ודרך העולם שלא לנהוג כבוד במי שהוא שפל רוח וקטן בעיני עצמו. והיה שמואל הקטן ירא פן יענשו מן השמים למי שלא נהג בו כבוד כראוי לו, לכן היה מורגל בפיו הפסוק הזה „בנפול אויבך אל תשמח" כלומר איננו חפץ במפלתם של שונאיו חס ושלום.

ברכות לב: „שערי דמעות לא ננעלו". בשם הרבי ר' ברוך ממזיבז: „אם שערי דמעות לא ננעלו למה צריכים בכלל את השערים? אלא השערים דרושים לשם כך, שאם אחד בוכה כשוטה אזי סוגרים את השערים".

סנהדרין צח: „אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס". שמעתי מפי חותני-זקני הבעל „ישמח משה" מאוהעל שפירש כך: אין בן דוד בא עד שתכלה הפרטיות מן כיס הלב של כל ישראל, כלומר שיעזבו את צרכי עצמם ויהיו מיצרים רק בעד

* עיין ברבינו יונה אבות שם שהקשה: „ומה בא להשמיענו שמואל הקטן בזה והלא פסוק שלם הוא ושלמה אמרו".

כלל ישראל וגלות השכינה, אז יבא משיח בן דוד, וזאת —
אמר — שקבל מפי אליהו הנביא.

בראשית רבא פ"ט: „אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים“. לכאורה המדרש הזה סותר את עצמו בפרשו „אשר שם ה' מבטחו“ זה יוסף, ובו בזמן מביא שיוסף בקש משר המשקים להזכירו לפני פרעה ועל כך נענש ונתוספו לו שתי שנים מאסר. אלא שיש לישב את הסתירה. מעשה בבעש"ט הקדוש שלא היה לו לצרכי השבת והלך בערב שבת לפנות בקר ודפק על חלונו של איזה יהודי ואמר: „אני צריך לשבת“, והלך לו. והיהודי שמע את הקול קם ממטתו ויצא מפתח ביתו לראות מיהו המדבר. הוא לא ידע שזה הבעש"ט הקדוש וחשבו לסתם יהודי. רץ אחריו השיגו ושאלו: „ר' יהודי, אם צריך אתה לשבת מדוע ברחת ולא המתנת עד שאקום ואתן לך?“ ענהו הבעש"ט: „מקובלני שכל אדם בשעה שנולד, נולדה עמו גם פרנסתו, ורק החטא גורם שיצטרך לעמול בשביל פרנסתו, וכל אחד עמל לפי ערך חטאו. יש שפרנסתו בביתו, ויש שצריך לבקש ממרחק לחמו. אני איני צריך לעמול הרבה, רק לעשות איזו עשיה קלה. וכיון שעשיתי מה שהיה עלי לעשות בטוח אני שהקב"ה ישלח לי את פרנסתי ואין לו שום נפקא מינה אם אתה תתן או לא“. וכן הדבר עם יוסף. יוסף הצדיק לפי ערך קדושתו היה צריך לבטוח בה' שיעזרהו בלי שום סבה, ורק מחמת עניוות חשב שצריך לאיזו סבה לעזרתו. וכך מתישב המדרש: יוסף הצדיק היה אמנם צריך לשים בה' מבטחו בלי שום סבה, אבל כיון שחפש סבה ובקש משר המשקים לזכרו לפני פרעה, פגם בזה לפי ערכו, ועל כן נתוספו לו שתי השנים. (פ' וישב)

ויקרא רבא כו: „ובמקום אחר עקם שתיים שלש תיבות

בתורה כדי שלא להוציא דבר של טומאה מתוך פיו הה"ד ומן הבהמה אשר לא טהורה. אשר טמאה היא אינו אומר, אלא אשר לא טהורה היא". תמיהני! היכן יש כאן עיקום שתיים ושלש תיבות? הלא רק תיבה אחת שינה, "לא טהורה" במקום "טמאה". אלא הענין הוא שבטמאה לא היה צריך לכל כך הרבה תיבות, רק תיבת, "הטמאה" בלבד, היינו היה עליו לומר "ומן הבהמה הטמאה". אבל כדי שלא להוציא דבר של טומאה מפיו הוצרך לשתי התיבות, "אשר לא" ותיבה שלישית, "היא" שאחר "טהורה".

שלחן ערוך או"ח סי' א': "יתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו". והרמ"א הוסיף: ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב". הקשה ר' מאיר מפרמישלאן: ה"שלחן ערוך" מדבר מענין עמידה בא הרמ"א ומדבר מענין שכיבה. הא כיצד? אלא שהיה כנראה קשה לרמ"א לקבל דברי ה"שלחן ערוך" שכתב, "יתגבר כארי לעמוד", שאם שכב לישון כסוס האם יוכל לעמוד ולהתגבר כארי? מי ששוכב כסוס גם יעמוד כסוס. לכן כתב הרמ"א בהגהותיו לשלחן ערוך, "ובשכבו על משכבו ידע לפני מי שוכב", כי רק אז יוכל להתגבר כארי לעמוד לעבודת הבורא.

זמירות של שבת. על כן אכבס בו לבי כבורית". "בבורית" לא נאמר, אלא "כבורית" ללמדך שיהודי צריך כל כך לכבס לבו ולטהרו ביום שבת קדש עד שתהיה בו בעצמו תכונת הבורית שיוכל לכבס אחרים ולטהר לבם לעבודתו יתברך. (בשם הרבי ר' הירש מרומנוב. פ' דברים)

האדמו"ר ר' מרדכי דב טברסקי מהורנוסטפול

(ת"ר—תרס"ג)

פרק א

מוצאו, לידתו ושנות נעוריו

האדמו"ר ר' מרדכי דב על פי מוצאו נמנה על שלשה בתי אב חסידיים מפורסמים. מצד אביו הוא דור ששי, בן אחר בן, מיוצאי חלציו של הצדיק ר' זושא מהאניפולי, ומצד אמו הוא נין ונכד לבית טברסקי מטשרנוביל אשר את שמם הוא נושא, ולבית שניאורסון מלאדי.

ר' מרדכי דב נולד ה' חנוכה שנת ת"ר בעיירה הורנוסטפול, פלך קיוב, לאביו ר' משולם זושא ולאמו מרת שטערנע רחל, בתו של האדמו"ר ר' יעקב ישראל טברסקי. אביו, ר' משולם זושא, הוא בנו של הרבי ר' מיכל אוירבוך מדונאיעבצי, פלך פודול, הידוע באחרונה בשם הצדיק ר' מיכל'ה מקורימא שבהונגריה, אשר לשם ברח על פי אגס מרוסיה. הוא היה נכדו של הצדיק ר' זושא מהאניפולי.

אותה שנה שבה נולד בהורנוסטפול הנכד ר' מרדכי דב מצאה צרה גדולה את הסב ר' מיכל'ה. הוא נאסר על פי "מסירה" יחד עם הצדיק מרוז'ין ואחרי התענותו במשך שנתים בכלא בדונאיעבצי נדון לגירוש לסיביר. אולם יהודים אמיצי לב הצילו את הרבי הישיש מן הגירוש והבריחו אותו אל מעבר לגבול רוסיה*. וכך מספרים את דבר הצלתו:

* ראה מגדולי החסידות ספר ו' על האדמו"ר מרוז'ין.

אל הצדיק ר' זושא מהאניפולי בא פעם אחד מתלמידיו.
 בחור עני מרוד, ובקש את ברכתו לפני חתונתו. ברכו ר' זושא
 וכה אמר אליו: „אתה תהיה פעם עשיר גדול ויבוא יום שאחד
 מצאצאי יהיה נתון בצרה גדולה ואתה תוכל להושיעו". ואמנם
 דברי ר' זושא באו ונתקיימו. החסיד הצליח במעשי ידיו ונעשה
 לאחד מעשירי העיר ברוד, ונכדו של הצדיק ר' זושא, הרב
 ר' מיכל נפל בצרה גדולה, הוא נאסר ונדון לגירוש לסיביר.
 כאשר נודע דבר מאסרו וגזרת גירושו לחסיד מברוד, שכר
 אנשים מבין המבריחים את הגבולות להציל את נכדו של
 הצדיק ר' זושא. הדבר היה בשנת ת"ר, ארבעים שנה לאחר
 פטירתו של ר' זושא. כאשר הובילו את הרב ר' מיכל'ה כבול
 באזיקים יחד עם עוד אסירים הופיעה פתאם מן היער חבורת
 יהודים מזוינים ובשעה שאחדים מהם כפתו את הז'נדרמים,
 שחררו האחרים את הרב מכליו, הושיבוהו בעגלת אכרים
 ומלטו אותו אל היער אשר על גבול רוסה—אוסטריה. הם
 הביאוהו לעבי היער ואמרו אליו: „עד כאן הבאנו את הרבי.
 ועתה, אם אתם רבי, עליכם להושיע לעצמכם" ונסתלקו ואותו
 עזבו שם לבדו. שלשה ימים ושלשה לילות שכב ביער ללא
 אכל וללא מים וציפה לעזרת השמים. גדוד ז'נדרמים פשט
 ביער לחפש אחרי הרב האסיר שנמלט והרבה פעמים עברו
 על פניו ולא ראוהו. כעבור שלשה ימים שבו המבריחים אליו
 וציוו עליו ללכת אחריהם. הפעם העבירוהו את הגבול והביאוהו
 אל העבר השני לאוסטריה לעיר רימנוב אל הצדיק ר' הירש.
 בביתו של הצדיק ר' הירש ישב ר' מיכל ימים רבים. והנה
 הגיע לרימנוב בנו של ה"מסור", אשר בגללו באה כל הצרה
 על ר' מיכל, לחפש אחרי הרב שמלט. הוא הכיר את ר' מיכל
 ודרש לאסרו ולהחזירו לרוסיה, אולם אנשי העיר העידו שר'
 מיכל הוא יליד רימנוב שבגבול אוסטריה ואינו האיש אשר

מחפש אחריו על כן אין לאסרו ולמסרו לממשלת רוסיה. וכך ניצל ר' מיכל בשניה מידי רודפיו. אולם גם להשאר באוסטריה לא יכול עוד, ומרימנוב העבירוהו, על פי תעודות מסע מזויפות שהכינו בשבילו חסידיו, להונגריה. וכאשר שאלוהו הפקידים שעל הגבול לשמו, קרא ר' מיכל בשם שלא כרשום בתעודת המסע שלו. שאלו הגבאי אשר ליווהו מפני מה אמר שם אחר? השיב: "שקר צריך להיות שקר מלא". פקיד הגבול קבלו מתן ביד ונתנו לו לעבור. וכך הגיע לקורימא ושם נשאר לגור עד סוף ימיו ושם גם מנוחתו כבוד. ועל שם העירה ההונגרית הזאת נודע בשם הצדיק ר' מיכל'ה מקורימא.

זהו הספור על אבי-אביו של ר' מרדכי דב טברסקי. את הספור הזה מוסרים נכדי הרבי מהורנוסטפול, אשר שמעוהו מפי סבם בילדותם. הרבי ר' מרדכי דב היה נוהג לספר מעשי צדיקים, וביניהם על סבו ר' מיכל'ה מקורימא ועל אבי-אביו של סבו, הצדיק ר' זושא מהאניפולי, כפי שנראה עוד להלן. אביו של ר' מרדכי דב, ר' משולם זושא נשאר אצל חותנו בהורנוסטפול בשעה שאביו ברח אל מעבר לגבול רוסיה. לאחר עשר שנים כשנפטרה אשת נעוריו נשא ר' משולם זושא בת אחרת של הרבי מטשרקאס. אולם גם היא נפטרה בדמי ימיה. אז נשא ר' משולם זושא אשה בשלישית את בתו של הרבי ר' חיים מקוסוב ועבר לגור לגליציה. משם היה בא לבקר מדי שנה בשנה את בנו האדמו"ר בהורנוסטפול. ר' מרדכי דב נהג כבוד רב באביו והחזיקו לצדיק וכשהיה שוהה אצלו היה שולח אליו את חסידיו למען יתפלל עליהם.

ר' משולם זושא נפטר בשנת תרמ"ב כמה שבועות אחרי הצדיק ר' דוד מטאלנא וקדם השרפה הגדולה, ובנו האדמו"ר הספידו יחד עם דודו מטאלנא במלים אלו:
 "...ואחרי עבור איזה שבועות נלקח מאתי עטרת ראשי מר

אבי הרה"ח המפורסם הכ"מ איש שהכל בו..."

אולם ר' מרדכי דב היה קשור כל ימיו בעיקר אל סבו ר' יעקב ישראל, שעל ברכיו גדל והתחנך משחר ילדותו. ואף שהיו לר' יעקב ישראל עוד נכדים מבנותיו היה חרד לנער מרדכי דב ביותר, כי אותו אהב מכולם, וכאשר גדל ר' מרדכי בר הוריש לו סבו עוד בחייו את מקומו בהורנוסטפול ובעצמו עבר לטשרקאסי.

כבר בילדותו היתה לו לר' מרדכי דב נטיה לדברים שבמסתורין. בבית סבו מצא הרבה ספרי קבלה ואף שאסר עליו סבו לעיין בספרים האלה לא עצר הילד ברוחו והיה באין רואים מתעמק בהם. מספרים מעשה שאירע בו בהיותו כבן שמונה. באחד הימים נעלם מעיניהם של אנשי הבית ולא ידעו איהו. המשמשים הפשוהו בבית המדרש ובחצר הגדולה ולא מצאוהו. בהלה גדולה קמה, כי היה הילד בן יחיד להוריו. סבו של הילד, האדמו"ר ר' יעקב ישראל, יצא מתדרו לדעת על מה ולמה קול הרעש והבהלה, וכאשר נודע לו שנכדו האהוב מרדכי ברלה נעלם הלך בעצמו לחפשו בלוית משמשו. ושוב חפשוהו חפש מחופש בכל החזורים ובכל הסדקים והילד איננו. ובעברם ליד מדרגות בית המדרש ציוה הרבי למשמשו להסתכל מאחורי המדרגות שמא ימצאהו שם. ואמנם לגדל תמהונו מצאו המשמש שם רכון על ספר קבלה שבידו וכולו שקוע בו עד שלא הרגיש ולא שמע כאשר קראו בשמו. באפלה מאחורי המדרגות מצא לו מקום סתר להתעמק בספרים האסורים, בסתרי התורה. וכשהוציאו המשמש ממקום מחבואו נטל סבו את הספר מידו ואמר אליו בנחת: לא, בני! עדיין לא הגיעה שעתך לעסוק בספרים אלה. כבר אמרתי לך והנני חוזר ואומר לך כשיגיע הזמן אלמדך אני בעצמי בהם..."

אסון פקד את הילד בגיל רך מאד. בן תשע נתינתו מאמו

אשר מתה בדמי ימיה בהשאירה את בנה זה ושתי בנות:
שרה-באשע וחנה-חיסע הרבנית מסאלאחוב אשת הרב ר'
מרדכי מסאלאחוב. היתומים נתחנכו וגדלו אצל הסבא
האדמו"ר ר' יעקב ישראל. הסבתא היתה בתו של האדמו"ר
האמצעי מלאדי הרבי ר' דב בר. בבית הסבא וסבתא קלט
ר' מרדכי דב, אשר נשא את שמותיהם של אבי-סבו (ר'
מרדכי מטשרנוביל) ושל אבי-סבתו (ר' דב בר מלובביטש),
את הרוח של שתי השושלות המפורסמות מחסידות, של
טשרנוביל ושל ליובביטש (חב"ד) גם יחד, עם הכרעה לצד
טשרנוביל, כי היה נתון להשפעתו של סבו בעיקר אשר
הדריכו וחינכו ולימדו.

בגיל עשר כבר גמר ר' מרדכי דב כמעט את הש"ס
כולו וזכר הכל בעל פה ולא נמצא עבורו עוד מלמד בעירו.
אז הביא סבו עבורו ועבור שאר נכדיו מלמד מופלג ממרחקים.
זה היה רב גדול בתורה ומפורסם ר' שניאור זלמן מעיר
טריליס עירה על יד פאסטוב פלך קיוב. אולם גם למורהו הזה
לא נודקק זמן רב, ומעשה שהיה כך היה: בהגיע "יום השנה"
הראשון לפטירת אמו רצה הנער היתום לעשות "סיום" מסכת
לזכרה. לא יצאו שני ימים תמימים והנער הודיע לרבו שכבר
סיים את המסכת כולה. היתה זו מסכת סוכה. התפלא רבו ר'
שניאור זלמן שכל כך מהר גמר וחשש שמא עבר על המסכת
בלא עיון מספיק. הנער הרגיש את עצמו נעלב ואמר: "כיון
שרבי חושש שלא למדתי בעיון יכול הוא לבחון אותי". שאל
אותו רבו: "אם כן אמור לי כמה פעמים נזכר רבא במסכת?"
עקע הנער בתוך עצמו וכעבור דקות מספר השיב: "חמשים
ושתיים פעמים". התשובה המהירה והמדויקת הזאת של התלמיד
הדהימה את המורה. הלך אל סבו של הנער והודיע לו שאין
הוא דרוש עוד לנכדו ה"עילוי".

אחרי שגם המלמד הזה לא מצא מה ללמד את תלמידו ציוה הסב למצוא עבור נכדו חבר ללימוד ושגם ישגיח עליו בעניני בריאות וכדומה כי היה ר' מרדכי דב נער חלוש. חבר כזה נמצא והוא היה קשיש ממרדכי דב בשנים אחדות. השניים למדו ביחד וגם ישנו בחדר אחד. לילה אחד התעורר החבר באמצע הלילה וראה את ר' מרדכי דב יושב על הארץ ועורך „תקון חצות“. הדבר ארך כמה שעות ונחלי דמעות שפך הנער בתפלותיו ורק לפנות בקר עלה על משכבו. רפאל — זה שמו של החבר — הזהירו לבל יעשה עוד כדבר הזה להדיר שנה מעיניו מפני הנזק שנגרם לגופו החלש, אולם מרדכי דב לא שמע לעצותיו ואזהרותיו וכן עשה מדי לילה בלילה. עד אשר איים עליו רפאל שיספר לסבו. לא רצה מרדכי דב שהדבר יודע לסבו ואמר לחברו: שאל ממני את אשר תשאל בקש אשר תבקש ממני ובלבד שלא תספר לאיש את אשר אתה רואה. אמר החבר: אם תבטיח לי שתקחני ל„גבאי“ לכשתהיה „רבי“ אזי אשמור על סודך. אמר לו: הקשית לשאול, וכי זו מנין לך שאהיה „רבי“? השיב לו: רואה אני. הבטיח לו ר' מרדכי דב: אם אהיה „רבי“ תהיה אתה ה„גבאי“. וכך תקעו כף זה לזה על תנאי. ואמנם קיימו שניהם את הבטחתם זה לזה כשנעשה ר' מרדכי דב רבי לקח את רפאל לגבאי ורפאל שמר את הבטחתו ולא גילה דבר לאיש כל ימי חייו של ר' מרדכי דב ורק לאחר פטירתו נודע מפיו של ה„גבאי“ רפאל על „תקון חצות“ שהרבי היה עורך בהיותו נער בן עשר.

ועוד עובדה מספרים מימי נעוריו. בהיותו בן שנים עשרה אנה המקרה לידו לנהוג מעשה „רבי“ ממש. הדבר קרה בהעדרו של סבו מן הבית. בא יהודי כפרי אחד, חוכר, אל הרבי ר' יעקב ישראל לבכות לפניו ולבקש ישועה מפני

ה"פריץ" הנוגש בו יען כי אין לו לשלם את דמי החכירה. וכבר הוציא ה"פריץ" את הזוגיות מחלונות ביתו והקור והשלג חודרים פנימה. ואין לו לאן ללכת עם אשתו וילדיו. כיון שהרבי לא היה אותו יום בביתו שפך היהודי את כל לבו לפני הרבנית שהיתה מפורסמת לאשה חכמה וצדקנית. כששמעה את צרת נפשו של היהודי אמרה לו: "שמע נא בקולי והכנס אל נכדנו ר' מרדכי דב והוא יכול להושיעך". נכנס היהודי לחדרו של ר' מרדכי דב אשר ישב כדרכו שקוע בלימודו. חזר לפניו היהודי על כל המעשה מתחלתו ועד סופו. שמע ר' מרדכי דב את הספור הקורע לב נאנח ואמר: "אילו היה סבי בבית בודאי היה מושיעך". — "והלא גם אתם יכולים להושיעני — התחנן לפניו הכפרי, והוסיף: סבתכם הרבנית שלחתני אליכם".

"טועים אתם בי — אמר העלם בענוה — לא אוכל לעשות דבר קטן וגדול, זולת סבי. רק הוא יכול להושיעכם." קם היהודי ואמר מתוך יאוש: "אם באמת אינכם יכולים להושיע לי, אזי אין לי שום טענות עליכם. אבל אם יש בידכם להצילני ואינכם עושים זאת איני מוחל לכם על זאת לא בזה ולא בבא". וככלותו לדבר דבריו אלה פרץ היהודי בבכי מר. רגע נשאר ר' מרדכי דב יושב נדהם ונבהל. לפניו עמד היהודי האומלל אשר כל גורל חייו היה נתון עתה בידיו. לפתע חש את כל גודל צרתו וצערו של היהודי. "לא לבכות — קרא פתאום כמו בקול מצוה — הדליקו את הפנס ונלך אל המקוה".

הדבר היה אחר חצות הלילה.

כאשר נכנסו לבית הטבילה נשאר היהודי עם הפנס למעלה ור' מרדכי דב ירד לטבול. עבר זמן רב ור' מרדכי דב טרם עלה חזרה. המתין הכפרי בקוצר רוח ותמה מדוע

מתמהמה כל כך העלם לצאת מן המים. מחשבות ממחשבות שונות הבהילוהו ובלב דופק ירד לראות מה קרה. והנה הלבינה לעיניו דמותו של מרדכי דב מתחת למים. נבהל מאד הכפרי כי חשב שבעטיו קרה חלילה מקרה רע עם נכד הרבי. רוצה הוא לרדת לתוך המקוה כדי להוציאו מתחת למים אבל איזו יד נעלמת מחזיקתו ואינה נותנת לו לזוז ממקומו. בינתיים עוברת שעה אחר שעה. הכפרי כמעט ודעתו נטרפה עליו מרוב פחד ואימה. ומסביב דממת מות. אך הנה הוא שומע תנועה בתוך המים. „הרבי הצעיר“ מופיע על פני המים ואומר אליו: סעו לביתכם ואל תיראו, הפריץ לא יעשה לכם כל רע. נרגע היהודי וגסע לביתו. עם בקר הגיע לכפר. והנה בא הפריץ לקראתו ובקש ממנו מחילה על הצער שגרם לו וסיפר שכל הלילה לא יכול היה לעצום עין ומישהו החזיק בגרונו וחנקו. אז העלה בדעתו שכל זה בא לו על אשר התעלל בחוכר היהודי בהפקירו אותו ואת ילדיו לקור ולשלג וציוה מיד להחזיר את הזוגיות לחלונות ולא לתבוע עוד ממנו את דמי החכירה. ורק לאחר שעשה כל אלה הניחה היד המסתורית מלחנקו. כך סיפר הפריץ עצמו. ויהי הדבר למופת בפי כל בכל הסביבה. מאותו יום ואילך לא יסף עוד הפריץ להתעלל בחוכר היהודי וחי אתו בשלום ובאהבה.

וכאשר חזר הסבא האדמו"ר ר' יעקב ישראל לביתו וספרו לו את המופת של נכדו אמר: „יותר מדי מוקדם הוא מתחיל לסכן את נפשו...“

פרק ב

נשואיו. קשריו עם חותנו האדמו"ר מצאנז.

בין כה וכה הגיע ר' מרדכי דב לגיל שלש עשרה. עוד במלאות לו שנים עשרה התחיל להניח תפלין כדין יתום ומאז התחיל לדקדק מאד במצות קלה כחמורה ונהג בכל הליכותיו בכובד ראש כאיש גדול לכל דבר, ושמו הלך לפניו כעילוי עצום. אז התחילו לדבר בו נכבדות. והגאון המפורסם מצאנז בחר בו לחתן לבתו הבכירה מרת רייצה, וביום הברית מצוה שלו נכתבו התנאים. החתונה נקבעה לאחר זמן של שנים לכשיהיו החתן והכלה בני חמש עשרה שנה.

על השידוך הזה עם בת הרב מצאנז מסופר:

מתחלה עמד הגאון מצאנז לקחת עבור בתו את הנער העילוי ר' אברהם בורנשטיין שהיה מפורסם בעולם התורני כילד פלא וגאון עצום כבר בילדותו ואח"כ נעשה האדמו"ר מסוכטשוב. אלא שהשידוך לא יצא לפועל.

העילוי המפור' מסוכטשוב ר' אברהם בורנשטיין נעשה אחרי זה חתנו של הרבי מקוצק* והגאון מצאנז מצא עבור בתו עילוי אחר הלא הוא ר' מרדכי דב מהורנוסטפול. השידוך נעשה מרחוק על ידי שליח מבלי שהרב מצאנז ראה את החתן. וכששאלו את הרב מצאנז כיצד עושה שידוך מבלי להכיר ולראות את החתן תחלה? השיב: „אין בכך כלום, גם אותי לקח חותני הגאון בעל „ברוך טעם“ מלייפניק לחתן מבלי ראות אותי תחלה. כך יהיה גם כאן. רואה אני מרחוק שחתני מאיר כשמש בשמים“.

* ראה האדמו"ר מסוכטשוב. מגדולי החסידות ספר ה.

ועוד מסופר: קדם נשואיה של בתו של הצדיק מצאנו, מרת רייצא, עם ר' מרדכי דב יצאה גזירה במדינת רוסיה על הנשים היהודיות שלא תגלחנה את שער ראשן אחרי נשואיהן ולא תעדינה, "פאה נכרית" לראשן. והיה לצדיק מצאנו צער מזה בידעו שבתו תגור במדינת רוסיה. אולם בתו לא שעתה לגזירה ולפני החופה נתנה לגלח את ראשה ועטרה לראשה "הארבאנד", כמנהג בנות הצדיקים, ובוה נכנסה אל אביה לקבל את ברכתו לפני החופה. בראותו את אשר עשתה קרא אליה: "מה עשית? איך תוכלי עתה לגור במדינה ההיא?" השיבה לו הבת: "בטוחתני, שאם אבא ירצה לבטל את הגזירה יוכל לעשות זאת". נרגע הצדיק מצאנו והשיב לעומת בתו הצדיקת: "אם את אומרת כך, מקוה אני להשי"ת שסופה של הגזירה להתבטל". ואמנם בטלה הגזירה.

החתונה נתקיימה בשנת תרט"ו בעירה הוסיאטין שעל גבול רוסיה-אוסטריה, כי אוסטריה לא התירה לאזרחי רוסיה להכנס בגבולותיה וכן לא התירה רוסיה לאזרחי אוסטריה, והמחותנים משתי מדינות אלו התאספו ובאו לעיר הגבול הוסיאטין. ויש אומרים כי קבלה היתה בידי הצדיק מטשרקאס מאביו המגיד מטשרנוביל שלא לעבור את גבולות רוסיה. וכך, איפוא מהורנוסטפול בא עם החתן סבו הצדיק ר' יעקב ישראל ומצאנו בא עם הכלה אביה הצדיק ר' חיים הלברשטם ובניו. ויש אומרים שגם סבו של החתן מצד אביו, הצדיק אף הוא בא לחתונת נכדו ר' מרדכי דב. ומסופר: על הגבול הועמד ספסל שבקצהו האחד ישב ר' מיכל'ה ובקצהו השני מעבר מזה ישב נכדו החתן והסב הישיש הראה לו את סימני הכבלים שברגליו.

מסופר כאשר נפגשו שני המחותנים בשעת קבלת הפנים הודיע אבי הכלה הרב מצאנו למחותנו: "כבוד מחותני

הקדוש מהורנוסטפול! הבאתי את בתי הכלה לחופה אבל אלף רובל כסף הנדוניה אשר הבטחתי והיה עמדי, חלקתי בדרכי לנצרכים שונים ולא נשארה בידי פרוטה. אם המחותן עומד על כך שאסלק את הכסף לפני החופה יהי צרך לדחות את החופה ואנכי אסע ואשיג את הכסף". הצדיק מהורנוסטפול שמע ולא השיב דבר. ניכר היה בו שאינו מרוצה מהענין ושהוא צריך לעיין בדבר ולהתיישב בדעתו. הגאון מצאנו הלך לו בינתיים לאכסניא שלו וישב ללמוד. פתאום דפקו על דלתו. שלית מהמחותן בא לקרא לו שיבא מיד לחופה עם בתו הכלה, וכאשר בא אמר אליו סבו של החתן: „מחותנו הקדוש! כאשר הלכת מכאן ונשארו כאן עם החתן לבדנו, נראה אלי אבי זצ"ל (הצדיק ר' מאטעלע מטשרנוביל) וציוה עלי שלא אצער את מחותני הרב מצאנו ואכניס מיד את נכדי לחופה. אם מחותני הביא אלי את אבי לחתונת נכדי מותר אני על הנדוניה ונלך לחופה".

לפני החופה הביע הרב מצאנו את רצונו לראות כיצד החתן מתנהג במקוה. הלכו שני המחותנים עם החתן. השנים נשארו למעלה והחתן ירד לטבול. כאשר היה במקוה מתחת למים אמר הרב מצאנו למחותנו: „שפיר, שפיר! טבילה כזאת עוד לא ראינו". וכאשר אחרי שנים רבות ספרו באזניו של ר' מרדכי דב מה שאמר חותנו בשעת טבילתו לפני החופה, העיר: „היתה אז באמת מקוה נאה..."

כתום שבעת ימי המשתה בקש הרב מצאנו שחתנו יבוא עמו ויהיה סמוך על שלחנו, אולם סבו של החתן לא גאות לדבר בטענו שאינו יכול להפרד מעל נכדו, אבל הסכים שנכדו יבוא לבקר את חותנו בצאנו לעתים מזומנות. ובוה נפרדו בשלום ובאהבה איש מעל פני רעהו. הרב מצאנו עם בניו ושאר בני לויתו חזרו לצאנו אשר בגליציה, תחת ממשלת

האדמו"ר ר' מרדכי דב טברסקי מהורנוסטייפל זצ"ל
חתן האדמו"ר בעל „דברי חיים” מצאנז זצ"ל

אוסטריה. ור' יעקב ישראל וכל הפמליא שלו עם נכדו החתן וכלתו הצעירה נסעו להורנוסטפול אשר ברוסיה. עברו כשלש שנים מנשואיו כאשר ר' מרדכי דב בא לראשונה לבקר את חותנו בצאנז.

אחרי החתונה שקד ר' מרדכי דב על לימודו ביתר חשק והתמדה. הוא עשה לילות כימים והיה לומד כשמונה עשרה וגם עשרים שעות במעט-לעת, כי לא היה גבול להתמדתו. עד גיל שמונה עשרה עבר על הש"ס כולו כמה פעמים והיה בקיא בו ובמפרשיו עד להפליא. באותו פרק זמן חיבר את ספרו הראשון „חיבור לטהרה" על מקואות, ועל ידי חבורו זה קנה לו מקום בין גאוני הדור. והתחילו להריץ אליו שאלות להלכה ולמעשה. אז נסע לראשונה לבקר את חותנו בצאנז. הדבר היה בתרי"ח בהיותו בן שמונה עשרה שנה. חותנו שמח מאד לקראתו, כבדו מאד על רוב תורתו וחסידותו והיה פונה אליו בלשון רבים „אתם", למרות זה שהיה רק בן שמונה עשרה. הספור הבא מראה לנו באיזו מדה העריך הגאון מצאנז את חתנו הצעיר. באותו זמן שר' מרדכי דב שהה בבית חותנו בא יהודי אחד אל חותנו לבקש ישועה. לקח חותנו את היהודי הביאו אל ר' מרדכי דב ואמר אליו: „הנני מבקש מכם, ר' מאטעלי (כך היה קורא לו בכנוי של חבה) שתתפללו בעד היהודי הזה. יודע אני שתפלותיכם בוקעות רקיעים". ר' מרדכי דב היסס בתחלה, אבל כשחותנו עמד על דעתו לקח את הפתקה מידי היהודי ועשה כמצות חותנו. ומסופר שאותו יהודי נושע.

ר' מרדכי דב לא נשאר זמן רב בצאנז כי סבו ציוה עליו לחזור בהקדם וגם הממשלה האוסטרית לא הרשתה לו להשאר למעלה מן הזמן שניתן לו לשהות שם וכך נפרד מעל חותנו לעגמת נפשו של חותנו אשר השתוקק מאד להשהות

את חתנו אצלו זמן ממושך יותר. אולם הם החליפו ביניהם שאלות ותשובות בכתב כפי שאפשר לראות את זאת בפרק שואל ומשיב.

באחת מן השו"ת ההן כותב הוא אל חותנו: „אולם ידעתי כי מגדל טרדת קדשו מעם בני ישראל העומדים צופים לבקש רווחים מלפני כבוד קדושתו לא נתנם הזמן לעיין היטב בדברי וכו'” וכשקבל הרב מצאנו מכתב זה אמר באזני העומדים עליו: „חתני ר' מאטעלי חושד בי שאין אני לומד כלל. אמנם ללמוד בהתמדה כמוהו אין אנו יכולים, אבל משהו לומדים גם אנו.”

וככל אשר כבד החותן את חתנו כן כבד החתן את חותנו. נוהג היה ר' מרדכי דב לאחר שנעשה „רבי” לספר ספורי צדיקים לפני חסידיו ביחוד בסעודת פורים וגם בליל פסח לאחר ה„סדר”, והרבה מהספורים היו על חותנו הצדיק והגאון מצאנו.

פעם ספר כך:

אצל חותני ז"ל מצאנו ראו מעשי נפלאות. אליו היו באים לא רק חסידים אלא גם „אשכנזים” (כנוי ליהודים לובשי קצרים) ודוקא ה„אשכנזים” המגושמים היו נושעים יותר מאשר החסידים האמתיים. והנה מה שאירע באחד מהם. בא אל חותני מן העיר וינה „אשכנזי” אחד ואין עליו סימן של צורה יהודית ומלה יהודית אין בפיו. רק אשכנזית הוא מדבר, ומספר לפני חותני שיש עליו משפט פלילי קשה ועל כן בא אל הצדיק לבקש ישועה והצלה. ברכו חותני שיושע. אולם האשכנזי הוסיף ואמר: „חשב חשבתי שכבוד הרבי יכתב בקשה אל כבוד האלקים ועל כן הייתי רוצה לראות את כתב הבקשה כדי להוכיח אם היא כתובה כראוי.” גחך הרב מצאנו ואמר: „הבקשה שעורכים אל כבוד האלקים צריכה להיות

סודית לחלוטין ואין איש רשאי לקראה". נחה דעתו של האשכנזי והסכים שאמנם דברים כאלה צריכים להשאר סודיים לחלוטין. ואז הוסיף ה"אשכנזי" ושאל כמה עליו לשלם לרב שכר טרחה.

"מאומה אף פרוטה לא" — השיב לו הרב מצאנז. אולם האשכנזי אינו זז ממקומו. אין הוא רוצה שהרב יטרח עבורו בלי שכר. הלא בודאי יפסיד כמה שעות על כתיבת הבקשה ועל כן רוצה הוא לשלם. ראה הרב מצאנז שאינו יכול להפטר ממנו אמר: "ניחא, כאשר תושע תשלח לי שלש מאות זהובים".

לא יצאו שלשה ימים ומהאשכנזי הגיעה המחאה טלגרפית על הסך שלש מאות זהובים. משמע שברכתו של הרב מצאנז פעלה, ואותו "אשכנזי" נושע. עומד לו בשעת מעשה אצל הרב מצאנז יהודי חסיד מרוד שמחכה לישועה זה כמה והרבי אינו עונה לו. פונה החסיד הזה אל הרבי ושואל: "היתכן, רבינו, אני יושב כאן ומצפה לישועה שבועות על ירחים והרבי אינו עונה לי דבר וחצי דבר וכאן בא לו "דייטשיל" ובין רגע נושע? האם מיוחס הוא יותר ממני או גרוע אני ממנו?" טען החסיד במר נפשו.

"כסבור הנך שאצלי נושרים, מופתים" מתוך השרוול? השיב לו הרבי בכעס עצור. על ידי "מופת" הנני מסכן את עצמי ואת ילדי. רק כדי ללמד לפושעים בינה, למען ידעו כי ישנו בורא עולם הנני מוסר את נפשי. אבל אתה מה תבקש ממני? האם גם לך צריך אני להראות שישנו אלקים בעולם?" ועוד כדומה ספורים היה מספר על חותנו בהזדמנויות שונות.

פרק ג

הסבא עובר לטשרקאסי

בשנת תר"ך נפל דבר בהורנוסטפול: הרבי ר' יעקב ישראל ציוה יום אחד לארוז ולצרור את כלי הבית, הזמין עגלות ופקד: עוברים לטשרקאסי! כל העירה כמרקחה. היתכן? אחרי שלשים שנה שהרבי ישב במקום פתאום קם ועוקר מכאן? הולכים פני העיר וממקורביו של הרבי לדבר על לבו לבל יעשה את הדבר ולבל יעזבם. וכשהדבורים אינם מועילים שוטחים לפניו את בקשתם ומתחננים שירחם עליהם ועל נשיהם ועל טפם, כי אם הרבי יוצא מן המקום לא רק שיוצא זיוה והדרה אלא יתקפת וייבש מקום פרנסתם של בני העירה כי זה שלושים שנה מתפרנסים הבעלי-בתים רובם ככולם בעיקר מן החסידים הבאים להראות פני הרבי, ומה יעשו עתה? אולם מי יבין מעשיו של הרבי ומי ירד לעומק כוונותיו? כל מעשה ומעשה שלו מכוון לתכלית הידועה רק לו לבדו. ואם הרבי החליט לעזוב את המקום—אין זאת אלא שחטאו אנשי המקום ולא זכו שישב הצדיק בקרבם, ועתה עליהם לשאת את ענשם זה וחרפתם. בבכי ויללות קורעות שחקים ליוו אנשי העיר את רבם. אחד מעדי הראיה מתאר את יום הפרידה מהרבי כך:

„אותו יום נחרת בזכרוני כיום של צרה ואסון אשר לא אשכחתי כל ימי חיי היה זה מראה מבהיל כיצד הרבי עם בני משפחתו יוצאים ועוזבים את העיר, ואנחנו כלנו אנשים נשים וטף, הולכים ללותם בבכי ויללות. קול הבכי הגיע למרחקים ועד לכפרים הסמוכים עד שגם האכרים הנכרים

יצאו מבתיהם ונצטרפו ללוות את ה"ראבין" הקדוש. וכך הלכנו אחרי מרכבת הרבי כמה פרסאות ובכינו עד שהגענו אל שפת הנהר ולא יכולנו עוד להמשיך. אז קם הרבי ועמד במרכבתו, פנה אל המלוים ואמר: "הנני מבטיח לכם שהורנוסטפול לא תבוש ולא תכלם". את דבריו אלה הבינונו רק כעבור שלש שנים כאשר בא לשבת בתוכנו נכדו רבינו הצדיק ר' מרדכי דב' גיו...". כה ספר עד הראיה.

אחרי שהרבי התישב בטשרקאס עברו גם רבים מחסידיו לשם. הורנוסטפול נשארה ריקה ומבושת, כל החסידים נסעו מעתה אל הרבי לטשרקאס ודרכי הורנוסטפול אבלות ושוממות. עברו שלש שנים. ר' מרדכי דב השקיע את עצמו גם בטשרקאס בעסק התורה. הוא לא ראה בעולמו אלא תורה. עתה נמצאו לו בין בני הבית חברים מתאימים ללימוד, כי רבים היו הנכדים של הסבא שהיו סמוכים על שלחנו. שלשה מהם התפרסמו כגאונים וגדולי-תורה: הרי הם ר' מרדכי זלמן שנעשה רב בז'טומיר (חותנו של אחד העם), ר' נפתלי בנו של הרב משינאווא בעל נכדתו של הרבי מטשרקאס, והצעיר שבהם ר' מרדכי דב. ר' מרדכי דב נתחבר ביותר אל האברך ר' נפתלי הרבדשטם בן גיסו ר' יחזקאל משינאווא. השנים היו חברים טובים עד שהמות הפריד ביניהם.

ר' נפתלי היה קשיש ממנו בשש שנים והיה מפורסם לגאון ואליו פנו כבר אז בשו"ת בהלכה למעשה. נשארו ממנו שו"ת וחידושי תורה אשר אביו ר' יחזקאל משינאווא אסף והוציאם בשנת תרנ"ה בשם "אילה שלוחה" ובהקדמה כותב על בנו כדברים האלה: "בני הנ"ל למד ביחד עם גיסי בעל אחותי הרב הגאון מו"ה מרדכי דב נ"י... ר' נפתלי מת בדמי ימיו, בן שלשים, בשנת תרכ"ד, ולא השאיר בנים אחריו. הסבא ר' יעקב ישראל המריץ את נכדיו לשקוד על

למודיהם. הוא רצה שיהיו מהם רבנים גדולים בישראל ושישבו על כס רבנות. ר' נפתלי הוזמן לכסא הרבנות בברטישוב אולם בטרם בואו לשם מת באופן פתאומי בשנת תרכ"ד. וגם ר' מרדכי זלמן, בן בתו של הרבי מטשרקאסי, שנתקבל לרב בז'טומיר, מת אף הוא בדמי ימיו, במגפה בשנת תרכ"ו * ר' מרדכי זלמן נזכר בשו"ת „עמק שאלה" יו"ד ס"ז, „המאור הגדול אב"ד דק' ז'טומיר".

את נכדו ר' מרדכי דב אשר היה גאון וחסיד הועיד הסבא להיות „רבי" וממלא מקומו בעיר הורנוסטפול. הדבר היה שלש שנים לאחר שיצא משם והמעשה כך היה. אותה שנה, שנת תרכ"ג, נחלש הסבא ונפל למשכב. הצעיר שבין נכדיו ר' מרדכי דב שמר ליד מטתו יומם ולילה ולא זו ממנו, כי אהבה רבה היתה בין הסב והנכד. פעם אחת לפנות בקר התרומם הסב על משכבו פנה אל נכדו ואמר: „אין אני חולה כלל וכלל, והרופאים שוא ידברו. יודע אני בנפשי יותר מהם. דע לך בני שמקור המחלות הוא כשם שישנם רמ"ח אברים גשמיים כן ישנם כנגדם כמספר הזה רוחניים, וכשפוגמים ברוחני נפגם כנגדו האבר הגשמי וזוהי מה שאנו קוראים מחלה. והנה התחלתי להתבונן שמא פגמתי חלילה באחד מהם. והודיעו לי מן השמים שפגמתי בתורה-שבעל-פה ולכן אני מקבל על עצמי ללמוד כל יום ח"י פרקים משניות בין מנחה למעריב". ובדברים אלה קם מן המטה.

„אולם בני — הוסיף הסבא לדבר אליו — עתה הנני מודיע לך שהגיעה שעתך להיות „רבי" ומקומך בהורנוסטפול. ועתל עליך להפרד מעלי ולצאת למקומך".

ר' מרדכי דב פרץ בבכי. „עודני צעיר ורך בשנים

* הוא חותנו של הסופר אחד-העם.

ואיך אוכל לקחת על עצמי עול כזה?" טען כנגד הסב.

"דע לך, בני, השיבו הסב — שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימה. באה שעת התגלותך להיות רבם של ישראל. אם רצונך שאאריך עוד ימים על האדמה עליך להפרד מיד מעלי ולצאת למקומך המיועד לך."

— "כמצות סבי כן אעשה. הנני ואסע מיד" השיב ר' מרדכי דב ברטט ובהכנעה.

כל ימיו היה קשור ר' מרדכי דב אל סבו האדמו"ר מטשרקאסי וגם האדמו"ר הישיש היה קשור מאד אל נכדו וסומך על דעתו בהרבה ענינים. ולא היה ענין אשר לא שאל בעצתו של נכדו הגאון והצדיק, וגם לאחר שנפרדו איש מעל אחיו ור' מרדכי דב נעשה אדמו"ר בהורנוסטפול לא משה ידו של זה מזה כל ימי חייו של הצדיק מטשרקאסי. מסופר: שנים אחדות קדם פטירתו שלח הצדיק מטשרקאסי את הגבאי שלו להורנוסטפול לקרא לנכדו שיבא אליו. ר' מרדכי דב קם מיד ונסע אל סבו לטשרקאסי. הדבר היה ביום חמישי בשבוע. בקשו סבו להשאר לשבות אצלו, אולם לא גילה לו לשם מה קראו לבוא אליו. עברה השבת ויום ראשון ושני ושלישי ור' מרדכי דב יושב בטשרקאסי אצל סבו מגלגל עמו בדברי תורה וחסידות ומביתו בהורנוסטפול מגיעים מברקים מבניו הקוראים לו לשוב לביתו כי מחכים לו אנשים רבים. אז נכנס ר' מרדכי דב אל סבו, הראה לו את המברקים ובקש להפרד על מנת לשוב לביתו, ובשעת הפרידה אמר לסבו: "כבוד סבי בקשני לבוא אליו, ודאי רוצה ממני דבר. מהו הדבר?" אמר לו: "בוא עמי אל הסבתא ושם נדבר". הרבנית הזקנה היתה אשה חלשה ושכבה על מטתה, אולם כאשר נכנסו אל חדרה בעלה האדמו"ר והנכד קמה לכבודם והעמידה בשבילים שני כסאות, ישבו הסב והנכד. פתח הצדיק

מטשרקאסי: "הנה יש לי דין תורה עם הסבתא שלך: מי מאתנו יפטר מן העולם תחלה. אני אומר שמוטב כי אני אפטר קדם, כי אם חלילה היא תקדימני, מה אעשה לבדי בלעדיה, ומי ינהל את הבית? אבל היא טוענת לעומתי שמוטב כי היא תפטר קדם, כי אם היא תשאר לבדה מי ישים לב אליה, החסידים יחדלו מלבוא והיא תהיה כשה אובד. על כן החלטנו לקרא לך ולשאול את פיד וכאשר תפסוק כן יהיה וכן יקום." אמר ר' מרדכי דב: "למה אפסוק דין כזה? הסבא והסבתא יאריכו ימים ושנים שניהם, ואין צרך בשום פסק דין".

ענה ואמר הסב: "אבל אין אדם חי לעולמים ויום זה מוכרח לבוא".

אמר ר' מרדכי דב: "לאמתו של דבר צדקה הסבתא שאם תשאר חלילה לבדה תהיה כשה אובד. אבל איך אפסוק נגד דעת סבא? על כן אני אומר ששניכם תסתלקו מן העולם בבוא יומכם באותה שנה". "כן דברת" — אמר הסב. ונפרדו. ואמנם כאשר דבר ר' מרדכי דב כן היה. סבתו הרבנית מרת דבורה-לאה נפטרה בראש-חדש אייר שנת תרל"ו. ר' מרדכי דב בא להלויתה ונשאר על יד סבו עד יומו האחרון, ולא זזה ידו מתוך ידו עד יום י"ג באלול של אותה השנה, היום בו נסתלק האדמו"ר ר' יעקב ישראל מטשרקאסי. עוד קדם לכך בכ"ח ניסן של אותה שנה נסתלק גם חותנו האדמו"ר ר' חיים מצאנז ואת שני צדיקי הדור האלה, את חותנו ואת סבו, הספיד ר' מרדכי דב ביחד. ההספד נדפס בספר "עמק החכמה" דף מ"ח ובין השאר כתוב שם: "... ומעתה כמה ראוי להתאונן לנו ולהספיד על מה שחסרתי ואוי לנפשי כמה טובה אבדתי! ושתים הנה קרה לי בשנה אחת אשר מקודם נלקח מאתנו הנשר הגדול שר התורה חותני הגאון הקדוש מסאנדז זכותו יגן עלינו

ועל כל ישראל. ואחרון הכביד זקני הקדוש והטהור המפורסם
איש אלקים קדוש ונורא הכ"מ אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים
אבי אבי רכב ישראל ופרשיו..."

פרק ד

ר' מרדכי דב נעשה "רבי"

ר' מרדכי דב הגיע להורנוסטפול לשבת "נחמו" שנת
תרכ"ג. בני העיר אשר כבר ידעו על בואו יצאו לקבל את
פניו ושמחו לקראת נכדו של רבם. עתה הבינו מה שרמו להם
רבם הזקן בשעת פרידתו מעליהם לפני שלש שנים כאשר
הבטיח להם שהורנוסטפול לא תבוש.

חסידים רבים התאספו לאותה שבת "נחמו" להכתיר
את רבם הצעיר. חזרה השמחה לעירה הקטנה אשר שלש שנים
היתה שוממה והתגעגעה לאותם הימים אשר בהם היו המוני
חסידים ממלאים את חוצותיה ובתי האכסניה. דומה כאילו
חזרה לימי נעוריה. "חצר" הרבי העזובה ובית המדרש לבשו
חג, לכבוד המאורע החשוב.

אולם במשך ששת השבועות הראשונים לבואו שמה לא
הגיד ר' מרדכי דב "תורה" ליד השלחן. בפעם הראשונה
התחיל להשמיע תורה בשבת פ' כי תבא שנת תרכ"ג ובפרשה
זו סיים בפעם האחרונה בחייו בשנת תרס"ג.

וספרו חסידים ישישים אשר זכרו את תורתו הראשונה
משנת תרכ"ג ואת האחרונה מתרס"ג ששתיהן השלימו אחת
את השניה כרישא וסיפא.

משנתישב בהורנוסטפול חיש מהר נתפרסם כצדיק
וגם בעל מופת. אלפים ורבבות חסידים נהרו אליו מכל קצוי

רוסיה. חסידיו דבקו בו בכל לבם ונפשם, כי היה ר' מרדכי דב עניו מאד בהליכותיו ותמים בצדקותו ובחסידותו. אחת המדות שהצטיין בה היתה טוב לבו, ואהבת הבריות. אהבתו לחסידיו היתה כאהבת אב לבניו. לא לשוא היו חסידי הורנסטייפול מתפארים ואומרים: „כך לאהוב כמו שאהבני הרבי לא אהב לשום איש מלבדי” כי היה כל אחד ואחד מהם בטוח שאותו אוהב הרבי יותר מכולם. ואמנם אהב את כל אחד ואחד בשלימות ובאופן מיוחד ובמסירות נפש כזאת נד שבצדק חשב כל אחד שרק אותו אוהב הרבי כך. וכשהיה נודע לרבי שאחד מחסידיו סובל ממחסור היה הדבר נוגע עד לבו כאילו היה זה אחד מבניו שלו. את כל הכסף שהיו מביאים לו היה מחלק לנצרכים עוד קודם שנתן לצרכי ביתו, כי היה אומר שהנצרכים האלה קודמים. בזה הלך בדרכי חותנו האדמו”ר מצאנז. וכשלא היה לו עוד מה לחלק היה נותן מכלי הבית. פעם חתך את כפתורי הכסף שבאפודתו ונתנם לאיש אחד נצרך. זוגתו הרבנית היתה מתרעמת על אשר נוהג בפזרנות בעניני צדקה בשעה שהבית סובל מדחקות ומחסור. על כך השיב לה בדברי כבושין: „זוגתי היקרה, כלום את באה בטענות עלי? הלא אנכי נוהג כאביך ואם אינך מסכימה עם הדרך של אביך מה עוד „יחוס” יש לך?

ובזה היו מסתתמות טענותיה של זוגתו הרבנית, אשר היתה בתו של הצדיק מצאנז הנודע בפזרנותו בעניני צדקה. וכמו אצל הצדיק מצאנז כן גם אצל חתנו מהורנוסטפול היה נכנס הון תועפות, אולם הוא לא רצה ליהנות מן הכסף הזה והיה מחלק את הכל מבלי להשאיר פרוטה בביתו. שלשה כיסים היו לו בבגדו: באחד מהם היה מחזיק כסף לחלק לנצרכים לצרכי שבת, בכיס אחר לכל מיני צדקה וכיס מיוחד היה להכנסת כלה.

פעם בא לפניו חסיד והתאונן לפניו שבתו הגיעה לפרקה ואין לו כסף להשיאה. יעץ לו הרבי שיפרוש מכספו מדי יום ביומו סכום מסוים לנדוניה לבתו. עשה החסיד כמצות רבו הגיע זמן הנישואין ועדיין לא היה לו הסכום הדרוש ובא שוב אל הרבי, וספר לו שאסף כך וכך אבל אין זה מספיק. הלך הרבי והוציא מתיבה כסף שהיה כסכום אשר אסף האיש, ונתן לו. הסתבר שגם הרבי הפריש מדי יום ביומו כסכום שיעץ לאיש להפריש וכך נאסף כל הכסף לנשואי הבת.

נביא כאן מה שכותב נכדו יצחק שניאורסון בזכרונותיו ב"טאג" הניו-יורקי משנת 1951. בין השאר הוא מספר שביום נשואיו באו אלפי חסידים של סבו להורנוסטייפול והביאו לו הרבה „מתנות דרשה" יקרות. בשעת הסעודה נשא סבו דרוש לכבוד החתן וכלה. בסוף פנה אליו, אל נכדו החתן, ואמר: בני, חז"ל אמרו חתן דומה למלך משמע שהכל חייבים בכבודו ומביאים לו תשורות ומתנות. אולם עליכם, חתן וכלה, לדעת שישנן עוד הרבה כלות וחתנים עניים ולי יש רשימה של כלות כאלו, אשר אין להם כסף ומן הראוי שתפרישו ממתנות הדרשה שקבלתם למצות הכנסת כלה. ועוד הוסיף ואמר: חייב אדם להפריש מעשר ממתנות דרשה ובכל לבו ולא בצמצום. שאל נכדו החתן כמה עליו להפריש, היתן מחצית מכל מה שקבל? שמח סבו שמחה גדולה ואמר: אם מוכן אתה להפריש המחצית — מה טוב, ותבא ברכה עליך".

אחרי ברכת המזון יצא הרבי בריקוד מצוה כשאוחז בידו האחת ביד החתן ובידו השניה ביד הכלה, וכל החסידים מחאו כף ושרו „הרבי הקדוש רוקד". אחרי הריקוד לקח את החתן והכלה הוליכם לחדרם ואמר להם במלים נרגשות: „דעו לכם שמותר האדם מן הבהמה אין", אלא שישראל קדושים עידנו גם כל דבר גשמי ועשהו לענין רוחני ומצוה. ילדי

היקרים! אתם ניגשים עתה להקים לכם בית, בית יהודי, אני מברך אתכם פרו ורבו ומלאו הארץ, השי"ת יעזור לכם שתזכו לבנות בית יהודי אמתי, שיהיה בית ועד לתלמידי חכמים, בית שיהיה ראוי לאבותינו הקדושים ושיהיה לתפארת בישראל ובעיקר, בשאפכם להקים לכם בית יפה ועשיר, אל תשכחו את אחיכם העניים ותעזרו להם בעת דחקם". ומסיים הנכד יצחק שניאורסון שדברים אלה של סבו הקדוש נחרתו עמוק עמוק בזכרונו.

בזכרונותיו הללו מתאר הסופר הנ"ל את דמות דיוקנו של סבו הרבי מהורנוסטפול באור נאצל מאד. הוא מספר: לחתונתו באו אלפי חסידים עד אשר המקום היה צר להכיל את כל הבאים. מרוב הדוחק לא יכלו החתן והכלה להגיע אל מתחת לחופה. אז פנה הרבי בעצמו אל ההמון בן האלפים בדברים אלה: „הנני מבקשכם, יהודים, תנו לחתן ולכלה לעבור אל החופה". להלן מתאר המחבר — הוא החתן — כיצד ברך הרבי את ברכות הקידושין. „היה לו בכלל נוסח משלו — כותב בעל הזכרונות — הוא היה שקוע בשעת מעשה בדבקות רבה במחשבותיו ומכונס בתוך עצמו. במבט עיניו הקסים את כל רואיו. עיניו היו עצומות למחצה בהבעת קודש..."

ועוד מספר יצחק שניאורסון: ימים אחדים לפני חתונתו לקתה אמו בדלקת הריאות. כאשר הגיע יום החופה של בנה אסר עליה הרופא לקום ממטתה, כי בנפשה הוא. שלחה לבקש מאת הרבי לדחות את החופה לשבוע ימים עד שתחלוף סכנת מחלתה. אולם הרבי לא הסכים לדחות את החופה ובא בעצמו בלויית משמשיו אל החולה ואמר אליה: „באתי לבקש מכבוד המחוננת לא להשבית את השמחה. תתלבש נא ותבא אל החופה של בנה". אמרה לו: „הלא הרבי רואה שאני חולה אנושה והרופא אסר עלי בכל החומרה לא לקום מן המטה עד

שתחלוף הסכנה, כי בנפשי הדבר, ואני אם לשבעה ילדים...
 אמר לה: „אני חוזר ואומר למחותנת שתקום ותתלבש ותבא
 לחופה. והשי"ת ישלח לה רפואה שלימה. אני מצוה עליה לבא
 לחופה". בשמעה דברים אלה אמרה: „אם הרבי מצוה עלי,
 הנני לעשות כדבריו". ובאה אל החופה.

גם את הסבתא הרבנית מרת רייצא, שהיתה בת הרב
 מצאנז, מביא יצחק שניאורסון בזכרונותיו. הוא מספר: כאשר
 ראתה אותו הרבנית מרת רייצא מלובש לא בקפוטה של משי,
 כדרך בני אדמו"רים, ספקה כפים וקראה: „אוי, לי
 במלבושים כאלה? לו ידעתי זאת, לא הייתי מסכימה לשידוך
 בעד כל הון שבעולם" והוסיפה: „אלהים יודע, אם לא נלכדנו
 ברשת עם חתן זה של נכדתנו כמו שנלכד ר' מרדכי זלמן
 שלנו, הרב מושיטומיר, עם חתנו אחד-העם..."

מצות הכנסת כלות עניות לחופה היתה ראש דאגותיו
 ולעתים היה ממשכן את כלי הכסף בכדי לעזור להורים עניים
 להשיא את בניהם ובנותיהם. קרה פעם שצד אחד לא היה
 בידו לסלק את הנדוניה שהבטיח והצד השני התעקש ולא רצה
 ללכת לחופה. באו אל הרבי. קבל עליו הרבי להיות ערב בעד
 הנדוניה. אולם הצד השני התעקש ואמר שרוצה לראות את
 הכסף בעיניו ואינו מאמין אפילו לרבי. נדהם הרבי למשמע
 תשובה כזאת אולם מיד ציוה למשמשו לקחת את מנורת
 החנוכה היקרה שקבלה במתנה, וללכת ולמשכן אותה, ואת
 הכסף נתן לסילוק הנדוניה. לימים כשנגשה הרבנית לארון
 ולא מצאה שם את המנורה היקרה התחילה לצעוק בקול: „אוי
 ואבוי, גנבו את המנורה. קמה מהומה ובהלה בבית. הרבי שמע
 את קול צעקותיה של הרבנית שלח אליה את אחד מנכדיו
 להרגיעה ולומר לה שהוא בעצמו הוציא את המנורה ומשכן
 אותה לצרכי צדקה.

התמונה שנשארה ממנו צולמה שלא בידיעתו. הוא לא הרגיש כאשר הצלם צילם אותו. כאשר נודע לו הדבר צוה על הצלם להשמיד את הצילום. התחנן לפניו הצלם: „רבינו, שתי בנות בוגרות לי אשר הגיעו לפרקן ואין לי כסף להשיאן. מהתמונות האלו אשר אמכור לחסידים יצטבר בידי סכום כסף לנדוניה, ותהא זו זכותו של רבינו שאוכל להשיא את בנותי.” „אם כך הדבר, בשביל להשיא בנות ישראל, מוחל אני לך” אמר לו הרבי ופטר את הצלם בשלום.

פעם הביא לו חסיד עשיר חמש מאות רובל. לקח הרבי והכניס את הכסף לתוך כיס אפודתו. לאחר שיצא האיש העשיר נכנסה הרבנית ובקשה לצרכי שבת. אמר לה: „האמיני לי, שאין לי כסף”. הלכה הרבנית עגומת נפש. כאשר יצאה אמר הרבי אל הגבאי: הלא אמת דברתי שאין לי, כי הכסף אשר נתן לי זה עתה החסיד ראית בעיניך ששמתי בתוך כיס אפודתי המיועד להכנסת כלה. והרי אין זה כסף שלי. קח את הכסף ולך אל פלוני ותן לו בשביל להשיא את בתו. הוציא מכיסו את חמש מאות הרובל ומסר לגבאי. וחזר ואמר: „ודע לך שכל כסף שאני מכניס לכיס זה אינו שייך לי”.

פעם נתארכה אצלו אחותו הרבנית שרה-באשע מלובעץ. ראתה את הדחקות שבבית נכנסה אל אחיה ואמרה: „אחי הקדוש, היתכן שבביתך יסבלו דחקות? הנשמע כדבר הזה באחת מחצרות הרבי'ים?”. — „ומה חשבת את, מיהו הרבי? — השיב כנגדה — אינו אלא גבאי צדקה, לוקח מזה ונותן לזה. ואם גם הוא עצמו נמנה על הנצרכים מותר גם לו להינות בל שהוא, אבל לקחת הכל בשבילו, גבאים כאלה אין לו להקב"ה צורך בהם”.

הוא לא עלה על משכבו בלילה עד שלא חילק את כל מכסת הצדקה. לילה אחד אחר מאד לשבת כי חיכה לאחד

שהיה צריך לבוא לקבל את חלקו והוא לא בא. הכל כבר ישנו והרבי עדיין ישב. עבר חסיד אחד וראה אור בחדרו של הרבי נכנס אליו. שמח לקראתו הרבי ואמר: היטבת לעשות שבאת. בוא אתי ונלך לפלוני זה וזה. הלכו ובאמת מצא את האיש חולה במטתו ומחמת זה לא בא.

כך היה מחיה נפשות בודדות ועזובות ולא חס כל עמל וטרחה כדי להביא ישועה ושמחה לכל אחד ואחד.

הזמנים ברוסיה היו אז קשים ויהודים רבים ירדו מנכסיהם. וכידוע אין ה"יורדים" רוצים בפרסום "ירידתם" ונמנעים משום כך מלקבל עזרה ממי שהוא אולם הרבי מהורנוסטפול ידע על כל אחד ואחד והרגיש בצרת נפשו של כל אחד ובקש תהבולות כיצד לעזור להם בסתר בלי שיודע הדבר. מעשה בעשיר אחד שהפסיד את כל הונו ועמד לפני פשיטת רגל. הדבר נודע לרבי. אולם הרבי ידע שהאיש לא ירצה לקבל ממנו עזרה בשום אופן. מה עשה? שלח מברק אל בנו ר' יהודה ליב אשר החזיקו חכם גדול ובקשו לבוא מיד. באותו זמן היתה חתונה של אחד מנכדיו של הרבי. למחרת היום לאחר "שבע הברכות" קרא הרבי את בנו אליו וספר לו את הענין באותו עשיר "יורד" ואמר לו כך: "בני, מכיר אני בדך שתדע לכלכל את הענין בחכמה על כן קראתיך לבא הנה. הרי לך שמונה מאות רובל וסע אל אותו האיש ותשפיע עליו שיקבל מידך את הכסף, כי משום אדם אחר לא ירצה לקבל." הבן נסע ואמנם הצליח להשפיע על האיש והוא לקבל את העזרה.

ומעשה שוב ב"יורד" שבא אל הרבי, והגיש לו פתקא. קרא הרבי את הפתקא נאנח עמוקות והוציא מכיסו הידוע סכום כסף ונתן לאיש. אחרי זה שוב קרא בפתקא ושוב הוציא סכום כסף ונתן. האיש עמד נבוך. "אבל — אמר האיש — אנכי לא

באתי אל הרבי על מנת כך". „ידעתי, ידעתי, שלא באת לשם כך — השיבו הרבי — אולם הידעת למה אמרה תורתנו הקדושה „נתון תתן ולא ירע לבבך בתתו לו" הכונה היא נתון תתן עד שלא יכאב עוד לבך עליו. ומה אעשה ולבי עדיין כואב עליך?" האיש נאלץ לקבל מידי הרבי את כל הכסף שנתן לו ורק אז נרגע הרבי.

נפשו סלדה מחיי מותרות. היה בעצמו רחוק מהם וגם הרגיל בכך את בני ביתו וחסידיו. את המאמר „קדש עצמך במותר לך" היה הוא קורא ומסביר, „במותר לך" היינו התרחק מן המותרות. והיה בקשר עם זה מספר את המעשה הבא: „הרב בעל התניא נודע לו שאחד מנכדיו אשר נשא לאשה בת עשירים וקבל נדוניה גדולה קנה לעצמו אבנט-משי בעד חמשה עשר רובל. הדבר הדהים אותו: היתכן? כיצד מרשה לעצמו יהודי להוציא כל כך הרבה כסף על עצמו? שלח לקרא אליו את נכדו ושאלו היכן הוא מחזיק את כסף נדוניה שקבל. השיב לו הנכד שנתן את הכסף לגביר העיר ברבית. אמר לו סבו בעל התניא: „ובמה הנך בטוח בכספך שאצל הגביר? הגביר היום יש לו ומחר אין. אם בקולי תשמע איעצך: קח את כספך וחלקהו לצדקה ואז בודאי לא תפסיד את הקרן. כי „צדקתו לעד עומדת" כתוב. והאמינה לי, בני, שגם הכסף שמוציאים על אבנט משי מוטב לתתו לצדקה...". שמע הנכד את דברי סבו אולם לא עשה כדבריו. לא יצאו שלשה חדשים ואותו הגביר ירד מנכסיו וכל הכסף של הנכד הלך לטמיון. אז קרא שוב את נכדו אליו ואמר: „אמונה, היינו אמונת צדיקים, יש ללמוד מיהודי אוקראינה. כאשר נסעתי בנעורי אל רבי ממזריטש עברתי דרך כפר ושם גר יהודי. שאלתיו מפני מה גר בכפר ולא בעירה הסמוכה בין יהודים אשר יוכל שם להתפלל ב„מנין" לשמוע „קדושה" ו„ברכו"

ולא להיות מגושם בכפר בין הערלים? השיב לי היהודי: מה יעשה ופרנסתו היא בכפר. אז עניתי לו שאם יהודי אינו מחפש חיי מותרות יוכל למצוא את פרנסתו בכל מקום. היהודי הזה לא ידע מי אני, הוא רק שמע מפי שאני נוסע אל הרבי הקדוש. והנה בצאתי לנסוע לדרכי ראיתי עגלות טעונות מטלטלין. שאלתי את היהודי מה הן העגלות הללו? השיב לי: „הלא צויתם עלי לצאת העירה והנני עושה כדבריכם.

„רואה אתה בני, — סיים בעל התניא — כאשר צויתך לחלק את כספך לצדקה לא שמעת לי. כלום לא טוב היה אילו היתה לך אמונה והיית שומע בקולי ולא היית מפסיד את כספך?”

פרק ה

עם חסידיו

חסידיו הורנוסטפול מספרים הרבה מופתים מרבים וכל ספור כזה מתובל בדבר תורה או במאמר חסידי של הרבי. אולם בחבה יתירה יספר חסיד הורנוסטפולי כיצד נעשה לחסידו של הרבי, היינו כיצד קבל הרבי ממנו את „כתב ההתקשרות“, ומה דבר עמו בשעת מעשה. כי יש לדעת שלא כל מי שבא אל הרבי נתקבל עליו והוכר כחסיד שלו. היו יהודים שנסעו אל הרבי אבל הרבי לא חשבם בתוך חסידיו. וזה לך האות: כשהרבי פנה אל האיש בלשון „אתם“ סימן הוא שאותו איש אינו מקובל על הרבי כחסיד שלו ואת כתב ההתקשרות שלו דחה מעל פניו ולא קבל.

ענין זה של כתב „התקשרות“, שעל ידו נכנס החסיד בברית עם רבו, מקורו אצל ראשוני החסידים. הראשון שהגיש

כתב התקשרות לבעש"ט הקדוש היה המגיד ממזריטש. וזה נוסחו של הכתב: „בזה הנני מקשר נר"ן (נפש רוח נשמה) שלי בנר"ן של אדמו"ר כדי שיאציל מהוד קדשו עלי". כי על פי תורת החסידות כל הנשמות הקטנות אשר בעולם הנשמות הן רק חלק מהנשמה הגדולה אשר בה הם דבוקים בשרשן וממנה שואבים את חיותן. הרבי הוא בעל הנשמה הגדולה וממילא צריכות כל הנשמות אשר מוצאן משרשו להתרכז מסביבו. ורק הרבי האמתי אשר מכיר שרש נשמתו של כל אחד, יודע מי ומי הוא הקשור אליו ורק אותו הוא מקבל תחת כנפי חסותו, כלומר כחסיד שלו, ועל פי תורה זו מובן גם נוסחו של כתב ההתקשרות, כי החסיד שנשמתו היא חלק מנשמת הרבי, צריך בעולם הזה להיות דבוק ברבו, כדי שיראה לו הרבי את הדרך הנכונה בה ילך ויאציל עליו מקדושתו.

וכך היה נוהג הרבי ר' מרדכי דב מהורנוסטפול. בשעה שקבל מהחסיד את כתב התקשרותו היינו משהכיר בו כחסיד היה מורה לו דרך בעבודת ה' ובהתנהגות בדרכי החסידות. ומענינים מאד הרעיונות החינוכיים והמוסריים שהיו טמונים בכל מאמר ודבור של הרבי אשר היה אומר אל כל אחד ואחד בשעת ההתקשרות עמו.

ראשית כל היה מלמד את חסידיו לאהוב איש את רעהו בלי הבדל מעמד ויחוס.

לחסיד אחד אמר: „כתוב „קדש לי כל בכור פטר כל יחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא" (שמות י"ג. ב.). כונת הכתוב היא כך: הקב"ה אומר לנו כשהנך בא להתקדש לפני, עליך להיות חדור ההכרה „כל בכור" היינו שכל אחד ואחד זולתך גדול יותר ממך, „פטר כל", פירושו קדם כל „רחם בבני ישראל" עליך להיות בעל רחמים על בני ישראל. „באדם ובבהמה" אם תרצה לעשות הבדלים בין איש לאיש

ותאמר זה „אדם" וזה „בהמה" — „לי הוא" ענין זה שייך רק לי, היינו להקב"ה, ולך אין רשות להבדיל בין איש לאיש, עליך לרחם על כולם בלי כל הבדל".

כמו כן היה מלמד את חסידיו מדת הבטחון. כשיהודי חסר פרנסה אין לו אלא להשליך את יהבו על ה' וכך היה אומר: כתוב „אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדיתך שאל ממני ואתנה" (תהלים ב, ז). „אספרה אל חק" כשיהודי בא לספר על קשי חייו ולבקש על פרנסה (לחם חקו) „ה' אמר אלי" אומר לו ה' „בני אתה" הרי בני הנך, ואבא חייב בפרנסת בניו. וכלום רק היום אני ילדיתך? הלא גם עד עתה פרנסתיך וכן גם להבא, „שאל ממני ואתנה" בקש ממני, התפלל, ואתנה.

מעשה בחסיד אחד שיצא פסק דינו לחובה ונתחייב לשלם לבעל דינו סכום גדול. כאשר שמע את פסק הדין נתעלף מרוב עגמת נפש, כי לא היה לו כל כך הרבה כסף לקיים את פסק הדין. אמר לו הרבי: „אל תירא! ה' יעזר לך שתתעשר ותוכל לקיים פסק דינך. הלא על הכתוב (שמות יח, כא) „אנשי אמת" אומר רש"י „אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כך יהיו דבריהם נשמעין". הריני מבטיחך שתתעשר בע"ה ועל ידי כך יהיו דברי נשמעים שתוכל לקיים את פסק הדין.

פעם נשאל הרבי מדוע פונים אליו האנשים רק בענינים גשמיים כמו פרנסה, בריאות וכדומה ולא בענינים רוחניים? על כך השיב: „הנשמה כל זמן שהיא נמצאת למעלה אינה חסרה דבר, אולם משורדת היא לעולם התחתון ומתלבשת בגוף הגשמי מיד מרגישה היא בחסרונה. ומה היא חסרה? תורה מצות ומעשים טובים. משמע שהגוף הכשיר אותה לשאוף

לענינים אלה. ממילא גם הגוף ראוי שגם חסרונו יתמלא ולכך חייב גם הרבי לדאוג..."

אולם היו לו חסידים שפנו אליו שלא בענינים גשמיים דוקא אלה שרצו להתבשם מתורתו וקדושתו. בין אלה ראוי לציון מיוחד חסידו המובהק והנאמן ר' דן.

ר' דן היה ממשפחה עשירה בעיר חרסון. אביו של ר' דן היה שאר בשרו ושותפו של התעשיין בעל בית החרשת לסוכר ר' יונה ויצב בקיוב (ידוע בקשר עם משפט עלילת הדם שהעלילו על בייליס, מעובדי בית החרשת שלו). כבר מנעוריו מאס ר' דן בעסקי המסחר והממון. הוא דבק בכל לבו ונפשו ברבי מהורנוסטפול וכל שאיפתו היתה להמצא בקרבתו של הרבי. הוא גילה את כל לבו במכתב לרבי בו תיאר לפניו עד כמה קצה נפשו בחברת הסוחרים אשר ביניהם היה נאלץ לבלות את ימיו ולשמוע את שיחותיהם הגשמיות והגסות לעתים קרובות ובקש את עזרתו של הרבי כיצד להחלץ ממצבו זה. על כך השיב לו הרבי שאין חסיד צריך למאוס באחיו היהודים וגם בשעה שהוא מקנא קנאת ה' צבאות ורואה את אחיו בקלקלתם אל לו לעורר עליהם את הדין אלא ילמד עליהם זכות, כי סבת קלקלתם היא מחמת אורך הגלות והסתרת הפנים. וזהו ביאורו של הכתוב — ממשיך הרבי במכתבו — בפנחס „בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי" שכל עיקרו הוא שאדם במחשבתו יקנא את קנאת ה' בהיותו מעורב „בתוכם" ולא ירצה להביא חלילה כליה על בני ישראל אלא העיקר לעורר רחמים על ניצוץ ה' ועל דבור הקדוש שנפלו בשבירה והוא נמשך מאורך הגלות והסתרת הפנים".

אולם ר' דן לא מצא מרגוע לנפשו. הוא המשיך לכתוב אל הרבי ולהתאונן לפניו שמחשבות רעות עולות על לבו

ומרה שחורה תוקפת אותו למראה הדברים הנעשים מסביבו ושאינו יכול עוד לסבלם, ועל כן הוא מבקש להתבודד עם נפשו. על כך השיב לו שוב הרבי והזהירו שלא יתבודד ויהיה תמיד מעורב בין אנשים וישתדל להתגבר על המחשבות הרעות. הוא מעודד אותו וככה כותב: „האדם צריך להתאמץ מה שביכולתו. על זה אמרו „שעת צלותא שעת קרבא“ כמו במלחמה פעם הוא מנצח ולפעמים הוא ח"ו מנוצח. אבל לא משום זה יפול לבבו שלא לעמוד בקשרי המלחמה כמי שמבקש שתהיה מחשבתו זכה ונקיה כמו קדושי עליונים אין זו אלא תאוה. העיקר שיתאמץ האדם כל מה שביכולתו לגרש המחשבות ואם ח"ו הן גוברות, על זה אמרו אך מה אעשה וכו'. והרבי מסיים בעצה: „והנני כופל ומשלש ומזהירו שלא להיות עולה במחשבתו שום מחשבה רעה ח"ו ומרה שחורה כלל וכלל ואין דעתי שישתה שום משקה משכר רק בעת אכילה מעט.“

אולם בסופו של דבר עזב ר' דן את העסקים. הכסף שקבל הוציא וכשנשאר בלא פרנסה קבלו הרבי להיות גבאי אצלו. וכך נתקימה שאיפתו של ר' דן ומבוקשו ניתן לו להיות בקרבתו של הרבי כל ימי חייו. ולא רק זאת בלבד אלא זכה גם להקבר על יד הרבי, דבר שרבים מן החסידים נשאו אליו את נפשם.

• להיות מעורב בין הבריות ולאהבם — זהו תריס נגד כל מיני מחשבות רעות, נגד עצבות ומרה שחורה. ואין לך מצוה גדולה מלהיות שמח תמיד. כי עצם היותך יהודי צריך לגרום לך שמחה עד אין קץ. כזאת היתה תורת השמחה של הרבי מהורנוסטפול. „העצבות — היה אומר בשם ר' אהרן הגדול מקרלין — לכאורה אינה עבירה. אבל לאיזה טמטום הלב יכולה העצבות להביא אין יכולה שום עבירה להביא.“ והטמטום — היה ממשיך לומר — זו רעה חולה אשר אין

גרוע ממנה. כי כל עוד הלב פועל, ויהא האדם חולה כאשר יהיה, ישנה עדיין התקוה שיתרפא מחליו. אבל אם הלב עומד מלפעול אזי אפסה כל תקוה. והוא הדין בחיים הרוחניים: כשמגיע אדם לטמטום הלב במובן הרוחני אזי נחשב הוא בבחינת מת ואינו מסוגל לקלוט את הניצוץ האלקי אשר יורד לשכון בתוך כל יהודי. ככתוב, „ושכנתי בתוכם“ וחז"ל מפרשים „בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך לבות בני ישראל“ ר"ל הקב"ה משכין את שכינתו בתוך לבותיהם של ישראל ובאופן זה כל יהודי ויהודי הוא בבחינת בית המקדש והשכינה שרויה בו. אבל אם היהודי שרוי בעצבות אזי נעשה לבו מטומטם ואין השכינה יכולה לשרות בתוכו. נמצא שעל ידי עצבותו הוא דוחק את רגלי השכינה. וזוהי גם כונת הגמרא שאמרה „אין השכינה שורה מתוך עצבות“...

ועוד היה אומר: „וזוהי כונת הברכה „שלא עשני גוי“. חייב אדם להודות על כך שאינו גוי, בזה בלבד שאינו גוי דיו כדי להיות שרוי בשמחה.

מתוך גישה זו היה גם נותן את תשובותיו ועצותיו לחסידיו בכל עניני החיים, והיה מגלה הבנה רבה בנפש האדם. מעשה בחסיד אחד שבא אל הרבי ושפך לפניו צרת לבו שבתו ממאנת בחתן אשר מצא עבורה, ועל כן בא לבקש מהרבי עצה מה לעשות. ציוה הרבי להכניס את הבת אליו ושאל אותה: „בתי, מפני מה אינך רוצה בחתן?“. השיבה הנערה: „יען כי מרגישה אני שיהיה משעמם לי ועצוב אתו“. קרא הרבי לאבי הנערה ואמר אליו: „בת ישראל צריכה להיות שמחה ואם היא מרגישה עצבות עמו צריך לנתק את השידוך“. וכן מענינת עמדתו ביחס לענין התעניות והסיגופים. אף על פי שהוא עצמו עסק הרבה בתורת הקבלה והיה מרבה בתעניות (שובבי"ם כל חדש אלול וכד'), אבל לחסידיו לימד

על פי תורת החסידות של הבעש"ט כי לעבוד את ה' יכולים לא רק ע"י תעניות וסיגופים והיה אומר שהתעניות מחלישות את הגוף מעבודת ה' ומוטב על כן לעבוד את ה' ע"י לימוד התורה ותפלה. וכך אנו מוצאים גם במכתביו אל בנו ר' יהודה ליב אשר בהם הוא מזהיר אותו לשמור על בריאות גופו למען יוכל לעבוד את ה' בשלימות. ואלה דבריו אל בנו: „האמת גם אנכי יש לי יסורים על מיעוט אכילתך כי גומל נפשו איש חסד כתיב ואדם מחויב להברות גופו כדי שיהיה לו כח ללמוד ולעשות אשר זה נקרא מעשיך לשם שמים..." וכן מזהירו לבל ילך למקוה לא חמה.

אולם עם כל יחסו החיובי לשמירת הגוף ובריאותו לימד להנזר מעניני מותרות, כי הם אינם משמשים לצורך עבודת השם.

בין חסידיו היו גם כאלה, אשר בהשפעתו נעשו „בעלי תשובה", היינו, שמתחלה היו פושעים ועבריינים ושונאי ישראל ובאחרונה נהפכו בהשפעתו לאנשים ישרים וטובים.

ומעשה שהיה באחד מהם. סמוך לעיר הגדולה קיוב היתה העירה הקטנה איגנאטובקה. העירה הזאת קנתה לה שם מחמת ששם נפטר ונטמן הצדיק ר' מרדכי מטשרנוביל כאשר הובילוהו בניו לקיוב בחליו. ובהיותם כבר סמוך לקיוב בעירה איגנאטובקה הוציא שם נשמתו ובניו קברוהו שם מפני ששמעו פעם מפיו באחת מנסיעותיו מה שאמר על עירה זו. ואלה היו דבריו: „עירה נאה, כאן אין „טומאה" וכאן אפשר לשכב במנוחה..." כונתו היתה שאין שומעים שם פעמוני כנסייה נוצרית, וטוב על כן להטמן שם. כי בימים ההם לא היתה כנסייה באיגנאטובקה וכמה פעמים שהתחילו לבנותה, לסיומה לא הגיעו כי הבנין היה מתפורר ומתמוטט עד היסוד. ועל פי רמז זה הבינו בניו שרצה להיות טמון באדמת העירה הזאת.

העירה היתה שייכת לפריץ אחד, אציל רוסי, אשר ישב לו בעיר הבירה ועל המקום היה ממנה מנהלים שהיה מחליפם מדי פעם בפעם. נודמן מנהל חדש, אמנם יהודי, אבל היה רשע גדול ולחץ מאד את היהודים אשר ישבו בעירה. מי שלא שילם בזמן הקבוע את מסיו, היה מעקל את מטלטליו, היה הורס בין לילה את ביתו, או מפקיע ממנו את בית מסחרו ומחכירו שלא לבן ברית ובכלל משל בעירה ביד רמה. כאשר קשתה ידו עד שלא יכלו עוד לשאת שלחו יהודי העירה הזאת שליח אל הרבי ר' מרדכי דב לבקש את עזרתו. הרבי השיב שיבוא בעצמו. ואמנם ביום ששי אחד בבקר הגיעה הבשורה שהרבי נוסע ובא. כל בני העירה מהרו לצאת לקראתו לקבל את פניו ולהביאו בהדרת כבוד אל העירה. כאשר נכנסו לתוך העירה ועברו על פני ביתו של המנהל ציוה הרבי לרכב לעצור. וכל „המלואים” והנלוים עצרו עמו. הכל ציפו בקוצר רוח למה שיקרה כאן, בידעם את עזות נפשו של המנהל וחוצפתו הגדולה. המנהל בראותו את הכבודה הרבה נעצרת ליד ביתו יצא ועמד בפתח ביתו. הרבי ירד ממרכבתו ובלי לדבר דבר הלך ישר אל ביתו של המנהל ואחריו המנהל וכל החסידים. הכל עומדים ברטט ויראה לדעת מה יקרה כאן. והרבי מחשה ואינו אומר דבר, הוא יושב ואינו גורע עינו מפניו של המנהל. כך עברה שעה ארוכה. הרבי קם ופנה לפתח היציאה בלי אומר ודברים הכל תמהים אולם מי יהרהר אחרי מעשיו של הרבי? ודאי יש לו כונה בכל אלה.

למחרתו בשבת קדש בשעת שלש סעודות כשהרבי יושב במסבת החסידים פתאום עבר קול בין המסובין: המנהל כאן. בדמדומי בין הערבים הכיר אותו אחד המסובין. לאחר הבדלה כשנכנס הרבי לחדרו המיוחד ציוה להכניס אליו את המנהל. שעה ארוכה שהה עמו ואיש לא ידע מה דברו ביניהם. אולם

למחרתו בבקר כבר נפוצה השמועה: המנהל הכשיר את כלי המטבח. הוא נעשה בעל תשובה. וכשבאותו יום לפני הפרידה מהרבי יצאו החסידים בריקוד היה ביניהם גם הבעל תשובה אשר רקד בהתלהבות יתירה, כאילו היה חסיד מעודו. ומאז נשמה העירה לרוחה. המנהל הבעל תשובה לא הכביד עוד את אכפו על היהודים והיה מחלק מכספו צדקה לנצרכים. כעבור שנה מת וכל העירה התאבלה עליו. באותו זמן שמעו כי הרבי נמצא בקיוב. מיד קמו החסידים ונסעו אליו. שאל אותם הרבי את כל אחד ואחד מהם מה אתה אומר, הוא היה בעל תשובה אמתי? — בודאי השיבו כולם. ורק אחד מהם השיב: מי? עוכר ישראל זה אשר כל כך הרבה עינויים גרם לנו? הרבי נשאר עומד שקוע רגע ברעיונותיו ופניו נעשו גונים גונים. אולם מיד קרא ואמר: „כולו זכאי אינו טוב. עתה רק זכה לתיקונו...”

ושוב מעשה בגזלן ושודד אשר הרבי החזירו למוטב. והמעשה כך היה: הרבי הוזמן פעם לבוא לבוברויסק על ידי חסידיו. הדבר נודע והמוסרים הלשינו אל עיר הפלך מינסק. באותם הימים אסרה הממשלה הרוסית על הצדיקים מבית טשרנוביל, משפחת טברסקי, לנסע ממקום למקום להפיץ את החסידות, וכל ה„רביים” נאלצו לחתום על התחיבות לא לצאת ממקום מושבם. על כן היתה כל נסיעה של הרבי כרוכה בסכנת מאסר וגירוש לסיביר. כאשר נודע דבר בואו של הרבי לבוברויסק לראש משטרת מינסק הוא בא בעצמו כדי לאסור את הרבי. באותו רגע שהזשנדרמים הקיפו את הבית הספיק הרבי לצאת דרך החלון וציוה על החסידים להשאר במקום. כאשר הרבי היה כבר בחוץ באה לקראתו עגלה רתומה לסוס והעגלון פנה אליו ואמר: ישב הרבי בעגלתי ואסיעהו. ונתן לו אדרת אכרים ללבוש למען לא יכירוהו הזשנדרמים. עלה

וישב בעגלה. יצאו מחוץ לעיר והגיעו ליער. כמה זמן נסעו
 ככה לא ידוע כי הרבי שקע במחשבותיו אך פתאום הרגיש
 שהעגלה עומדת. פנה אל העגלון ושאלו מפני מה עומד ואינו
 נוסע? השיב לו: ישמעני הרבי, אני הנני מאותם אשר עליהם
 נאמר „ועל חרבך תחיה“. מבין הרבי? ועתה אם יברכני —
 מוטב, ואם לאו...“ והראה בידו מה יעשה בו. לא נבהל הרבי
 ואמר לו בנחת: „אם ברכה אתה מבקש אספר לך תחלה מעשה
 באבי-אבי-זקני הצדיק ר' זושא מהאניפולי. רגיל היה זקני
 ר' זושא לנסע מדי פעם בפעם אל רבו המגיד ממזריטש והיה
 יושב שם לא שבוע אחד ולא שנים אלא הרבה שבועות,
 וחדשים. פעם בבואו לשם כאשר נכנס לקבל שלום אמר לו
 ה„מגיד“: „שלום עליך וסע לשלום“. תמה זקני ר' זושא בלבו:
 הרי רק זה עתה בא וכבר נפרד ממנו המגיד? אבל מצות
 המגיד היתה קדושה בעיניו ולא שאל שאלות, הלך מיד ושכר
 עגלה ויצא לדרך. היה חורף והיה זה בלילה. אך יצאו ממזריטש
 התחילה סופת שלג, ואין רואים סימן דרך. והם ביער ומסביב
 חשך אפלה. פתאום נראה להם אור מרחוק מבעד לעצים. נסעו
 למקום האור. והנה בקצה היער בית. ירד זקני ר' זושא מן
 העגלה ודפק על הדלת. אין עונים. ניסה לפתוח והנה נפתחה
 הדלת וראה בתוך הבית אשה לבדה. חזר על עקבותיו והנה
 העגלה נעלמה ואיננה. לא עגלה ולא סוסים ולא עגלון. ישב
 לו על גזע עץ כרות והתפלל מעומק לבו: רבונו של עולם
 למה הבאת את זושא לידי נסיון כזה? ופתאום הוא שומע קולות,
 ומיד הופיעה לנגד עיניו חבורת אנשים מזוינים מכף רגלם ועד
 ראשם. כשראוהו קראו בשמחה ואמרו: הו! הנה הרבי כאן,
 מדוע יושב בחוץ? יכנס הרבי. הכניסוהו לתוך הבית הושיבוהו
 בראש השלחן כבודוהו במאכל ובמשתה ולאחר שאכלו ושתו
 פנו אל זקני ר' זושא ואמרו: „יודע רבינו לידי מי נפל? מכיר

אותנו? ועתה אם יברכנו — נחיהו, ולא — יתכונן הרבי לאמר וידוי". עתה הבין זקני ר' זושא על שום מה שלחו המגיד ממזריטש. פתח ואמר: „שוטים שכמותכם. מה בצע כי תהרגוני וכי כסף וזהב אומרים אתם למצא באמתחתי? אלא אם תרצו ושמעתם לי: הנה אתם פונים מעלי ולקראתכם באה מרכבה ובה פריץ עשיר והוא איש חולה וגוסס, ולעיניכם יוציא את נשמתו. בכליו תמצאו אוצרות כסף וזהב. קחו לכם את כל אשר לו, אולם הנני מזהיר אתכם שמעתה והלאה תחדלו ממעשיכם הרעים, שובו לתוך ישוב יהודי ובכסף זה של הפריץ תשתמשו להתפרנס ממנו ביושר, ולא — תהא אחריתכם מרה, כי יתפסוכם ויכבלוכם בכבלי ברזל". ודברי זקני ר' זושא נתקיימו — המשיך ר' מרדכי דב לדבר אל הגזלן — אלה מהם אשר חדלו ממעשי גזל ורצח ושובו לחיות חיי יושר ולהתפרנס מיגיע כפיהם הצליחו במעשיהם, התעשרו וחיו בטוב. ואלה אשר לא שמעו בקולו של הצדיק ר' זושא, ולא כבשו את יצר הרצח שבהם, סופם היה שנתפסו והובלו לגרדום. כך היה המעשה אצל זקני מהאניפולי. אבל אני אין לי „פריצים" עשירים לתת לך. אולם אומר אני לך: אם תיטיב ותחזור בתשובה ולא תוסיף עוד לשלוח ידך בגזל ולא תשפוך דמים נקיים — אשריך וטוב לך, ולא — מרה תהי גם אחריתך. ועתה עשה בי כרצונך. הנני בידך אם להרגני אתה אומר". סיים ר' מרדכי דב. העגלון נשאר עומד על עמדו כתקוע במסמרים. כעבור רגע נפל העגלון ארצה לרגליו של הרבי והתיפח בבכי. הוא קבל על עצמו לא לשלוח עוד ידו בגזל ובשפיכות דמים ונעשה „בעל תשובה". ומאז היה לאחד מחסידיו הנלהבים של ר' מרדכי דב. ונודע אחר כך כאחד מבעלי הבתים החשובים והנכבדים בבוברויסק. את הרבי ר' מרדכי דב העריצו מאד והרבה ספורי מופתים ספרו ממנו. נביא אחדים מהם.

מעשה באשה עגונה אשר התירוה שני רבנים בתנאי שהרבי מהורנוסטפול יסכים גם הוא. הרבי לא הסכים להיתר ואמר לה לנסע לזשיטומיר. האשה אשר קיוותה להגאל מכבלי עיגונה פרצה בבכי והתחננה לפני הרבי שלא ישלחנה מעל פניו ריקם. אולם הרבי רק חזר על דבריו שתסע לזשיטומיר. כדרך אשה לא הניחה לרבי וטענה לפניו שרק ממנו תלוי עתה הדבר ובידו גורלה והתחננה שיחתום לה על ההיתר. כשראה הגבאי שאין להפטר ממנה קרא אליה: הלא אמרו לך לנסע לזשיטומיר. והוציא אותה מן החדר. בפרוודור עמדו וחנו עוד הרבה אנשים. הם הסבירו לאשה שאם הרבי אומר לנסע לזשיטומיר הרי דבר הוא ועליה לעשות כמצות הרבי ותושע. האשה עשתה כך ונסעה. בבואה לזשיטומיר אך יצאה מקרון הרכבת והנה לגודל תמהונה ראתה את בעלה מתהלך לו לפני הרכבת. האשה התחילה לצעוק התאספו אנשים מסביבה וכאשר נודע הדבר הביאו את הבעל לפני הרב ואחרי משא ומתן עמו הסכים לתת גט לאשתו. אבל עוד לא נגמרו צרותיה של האשה והנה התברר שנפלה טעות בגט. התחילו לחפש אחרי הבעל ולא מצאוהו כי נעלם ואיננו ואיש לא ידע אנה בא. הרב מזשיטומיר שלח את האשה חזרה אל הרבי מהורנוסטפול עם ה"שאלה" שבגט. כאשר באה האשה להורנוסטפול ונודע כל הענין נעשה המופת של הרבי לשיחת הכל. וכששמע הרבי מדברים על המופת העיר בנחת ואמר: "חלילה, כלום זה מופת שלי? הלא זה הגבאי שציוה עליה לנסוע לזשיטומיר". וכמדבר אל עצמו הוסיף: "אילו חתמתי אז על ההיתר הייתי כדן נפשות ולמה להמית יהודי כאשר יכולים להוציא ממנו גט?" את הגט מצא הרבי דרך להכשירו והאשה נגאלה מכבלי העיגון.

ועוד מספרים חסידים: מעשה ביהודי עשיר מעיר מוזיר, פלך מינסק, שהיה ספק לצבא והיה אדם נכבד. והנה הגיע

התור של בנו להתיצב לצבא והועדה המבקרת החליטה לשחרר אותו. אולם בועדה ישב רופא שהיה שונא ישראל ועוין את היהודי העשיר הזה והוא טען שהבחור בריא ושלם ואין כל סבה לשחררו מן השרות בצבא. באין ברירה נתנה לו הועדה דחיה לשנה ואחר כך שוב לשנה. בשנה השלישית ידע היהודי שלא תנתן עוד דחיה נוספת לבנו היה אובד עצות והחליט לנסע אל הרבי מהורנוסטפול. „רבי — קרא היהודי בבכי, — הרופא שם עינו לרעה על בני לעשותו לחייל“. השיב הרבי: „כלום הכרח הוא שתמיד ישב הרופא הזה בועדה? לא יהיה הרופא הזה בועדה שבנך יתיצב לפניה“. רק שמע היהודי את הדברים יוצאים מפי הרבי נתמלא שמחה: אם הרופא הזה לא ישב בועדה הרי שוב אין לו כל ספק שבנו יצא חפשי ולא רק בנו אלא גם בניהם של יהודים אחרים ינצלו. שמח וטוב לב חזר לעירו ובשר את הבשורה הטובה שהרופא לא ישב עוד בועדה. „וזה מנין לך“ שאלוהו מכל עבר. „הרבי אמר“ היתה תשובתו של האיש. אלה שלא האמינו ברבי צחקו ולעגו לאיש, כי לא ציפו ממנו לתשובה זאת. הם חשבו שהוא בתור ספק לצבא ומקורב לחוגים ההם יודע זאת ממקור מוסמך ובשמעם את תשובתו שמו אותו לצחוק וללעג. עוד יותר נעשה ללעג בפיהם כאשר הועדה התחילה בפעולתה והרופא ישב בועדה. אולם האיש לא התיאש מדברי הרבי. הוא האמין. כעבור ימים אחדים נקרא בנו להתיצב. וקדם שצריך היה להכנס קרה דבר: הגיע מברק מעיר הפלך לפטר את הרופא מן הועדה ולמנות אחר במקומו. אחרי הפסקה קטנה לאחר שהרופא עזב את הועדה ואחר בא במקומו נקרא בנו של היהודי להכנס ופה אחד החליטה הועדה לשחררו. עוד שלשה בחורים אחריו שוחררו באותו האופן. אולם פתאום הגיע מברק שני ובו הודעה שהמברק הראשון היה מיועד למקום אחר ונשלח על פי טעות

למוזיר והרופא הראשון הוחזר על כנו בועדה. עתה נסתם פיהם של המלעיגים: כבודו של הרבי הוחזר. המופת היה ברור לעיני כל.

למרות האיסור לנסוע ממקום למקום היה הרבי מהורנוסטפול כשאר הצדיקים מבית טשרנוביל מסכן את נפשו ומרבה בנסיעות. בנסיעותיו היה מתקן הרבה לקויים בחיי הקהלות ובעיקר עוזר לנצרכים, מחלק להם עזרה כספית וגם מעודדם ומנחמם בצרותיהם, צרות הפרט והכלל גם יחד. עם הופעתו בעירות הקטנות והנדחות היה מביא אור ושמחה בחייהם המרודים של היהודים הרדופים על צוארם הן מיד ה"פריץ", או מיד מנהלו העריץ או מוכי גורל ואומללים. הוא היה מרפא וחובש את פצעי הנשבר מרוב יסורים מעלבונות ונגישות. דברי עידודו והאהבה שרחש לכל אחד ואחד היו כסם מרפא על נפש עיפה ורצוצה ונתנו להם כח להמשיך את חייהם מתוך אמונה ובטחון בשם יתברך, ולא ליפול חלילה לידי יאוש. להרחיק את היהודים מן היאוש — זה היה תפקידו העיקרי בנסיעותיו.

מלבד זאת היה מתקן דברים הטעונים תיקון בכל מקום ומקום. בעיר פלונית יש לחדש את בית-העלמין, ולא היה דבר זה מסור אלא לרבי בעצמו. ל"הקיף" את ה"שדה" ובה בשעה לכוין את הכונות הרצויות על פי חסידות — לא היה מהדברים הפשוטים. וכן חנוכת בית מדרש במקום פלוני, ועוד ענינים כיוצא בהם.

פרקו

הסתלקותו

חמש שנים לפני הסתלקותו של הרבי קרה דבר זה: בקר אחד קרא הרבי אליו את כל בניו ואמר להם:

„שמעו, בני, אמש ראיתי בחלומי את הדוד מטאלנא (הצדיק ר' דוד מטאלנא נפטר תרמ"ב) הוא נראה אלי וכה אמר: דע לך שהכריו בשמים כי דרושים שם שני ר' מאטעלאך. אבל בעדך הפצרתי שיניחו לך עוד חמש שנים כי שם למטה בעולם התחתון עדיין זקוקים לך...”

דאגה וחרדה גדולה אחזה את הבנים בשמעם את הדברים הללו יוצאים מפי אביהם, והוא אז בן חמשים ושמונה שנים. ביתר שאת גדלה חרדתם כאשר הגיעה אליהם הידיעה על הסתלקותו של דודם, גיסו של אביהם, ר' מאטעלע מסאליחוב. אם כן היה זה חלום אמת ור' מאטעלע אחד כבר נקרא למעלה, והשני — אביהם — דודו מטאלנא הפציר בעדו שיניחו לו עוד חמש שנים כי העולם עוד צריך לו.

מענין יהיה כאן לעמוד על היחסים ששררו בין שני הצדיקים: הצדיק הישיש ר' דוד'ל מטאלנא ובין נכד אחיו ר' מרדכי דב מהורנוסטפול. שניהם אהבו זה את זה אהבת נפש והעריצו אחד את השני. מסופר כאשר פעם נסע ר' מרדכי דב בהיותו עוד אברך צעיר אל חותנו לצאנו ובחזרה משם נסע לטשרקאסי אל סבו עבר דרך טאלנא וסר אל דודו, הצדיק ר' דוד. דודו שמח מאד בו ובזמן הפרידה אמר לחסידי: „אל האברך הזה יכולים לנסוע לא רק חסידים אלא גם רביים,

צעירים וישישים. הישישים יתבישו בפניו והצעירים ילמדו ממנו.

וכאשר מצא האסון את דודו ובנו יחידו מת על פניה שלח ר' מרדכי דב מכתב תנחומים אל דודו בצירוף תשורה עבור נכדו, בנו של הנפטר, וכך כותב במכתבו זה: „...מה מאד רצתה נפשי לראות את פני קדשו אחרי ידעתי את צערם אשר מצא ד' את כבוד קדשו בעוון הדור ולקח מאתם מחמד לבכם בנם היחיד ז"ל...“ ולהלן: „הנה כי כן נקוה אשר משרוג הנחמד הנשאר להם מבנם המנוח ז"ל עיני קדשו יחזו בשובה ונחת את חפץ לבב קדשם בהתגדלו על ברכי קדשו בהדרכתו הקדושה ועוד יזכו לגדל ממנו דור ישרים מבורך, ומוסיף: „ומאתי נשלח תשורה לשרוג הנחמד מלבוש מכ"ק אאזמו"ר זלה"ה [האדמו"ר ר' יעקב ישראל מטשרקאסי] אשר לבושו וזכותו תגן עליו להגיע לאותן השנים אשר היו מבורכות למרן הק' זלה"ה ברוב טובה ותורה ויראה...“

על פטירתו של דודו זה בשנת תרמ"ב ישנו ההספד אשר הספידו ר' מרדכי דב בס' עמק החכמה ע' 76—78 ומכנהו „הנשר הגדול איש אלקים הרה"ק הר"ד מטאלנע זצ"ל אשר רבים הלכו לאור קדושתו ותפלתו עשה רושם בשמים לעשות מופתים בארץ...“

גם דודו הצדיק ר' אהרן מטשרנוביל, זקן האחים מבית טברסקי, העריך מאד את האברך הצעיר, ביחוד על גאונותו והיה שולח אליו את כל ה„שאלות“ ו„דיני-תורה“. ומעשה בשני אחים שהיו מתדיינים ביניהם. אחד מהם היה חסידו של ר' אהרן טשרנוביל והשני חסיד של הרבי מהורנוסטפול. דרש האח האחד להתדיין לפני רבו ר' אהרן. באו לפניו והנה ר' אהרן שלחם להורנוסטפול. שמע ר' מרדכי דב את שני הצדדים ואחר שפסק את דינם אמר: „הו, הו, היום באמת דנתי דין לאמתו...“

בדין זכה החסיד של הורנוסטפול. התקצף האח שהפסיד ונסע אל רבו לטשרנוביל להתאונן. הגבאי של ר' אהרן שמע את טענותיו של החסיד נכנס אל הרבי ואמר: איזה פלא שחסידי הורנוסטפול זוכים בדין אם רבינו שולח כל דין תורה להורנוסטפול? תמה ר' אהרן ואמר: ככה? אם כן אשאל אותו בעצמו כשיודמן לכאן בקרוב. ביום ההילולא של הרבי הזקן ר' נחום היו כל בני משפחת טשרנוביל מתאספים על קבר זקנם וגם ר' מרדכי דב היה בא לשם מדי שנה בשנה. כאשר בא שאלו מיד דודו ר' אהרן: „מה זאת היה לך על פלוני החסיד שלי שהרשעת אותו בדין?״ השיב ר' מרדכי דב בתמיהה: „כלום סבור מר דודי שאנכי הרשעתיו? התורה הרשיעתו.“ „אם כן — קרא ר' אהרן — הרי זה ענין שונה לגמרי. השמעת? — קרא אל הגבאי שלו — התורה הרשיעתו. כדין שהרבי מהורנוסטפול פוסק — פוסקת התורה.“ וכן שאר בני בית טשרנוביל התיחסו אל הרבי מהורנוסטפול ביראת כבוד מפני גאונותו.

בשנה האחרונה לחייו באו הבנים לידי החלטה להתחיל להדפיס את כתבי אביהם. הם נכנסו אליו לדבר בענין הזה. אמר להם:

„הצדק אתכם, בני! זקנכם, הרב מצאנו, גם הוא הדפיס את ספרו „דברי חיים“ בשנה שבה נסתלק.“

אם כן האמין הרבי שבשנה זו יסתלק לפי חשבון השנים שהוקצבו לו עוד על פי השתדלותו של דודו מטאלנא. ובשביל כך חדלו הבנים מדבר בענין הדפסת ספריו כדי להסיח את דעתו מן החלום ההוא.

אולם החלום רבץ כסיוט על כל בני הבית. הם לא מצאו מנוחה לנפשם.

ר' מרדכי דב היה נוסע מדי שנה בשנה על ציון קבר

סבו בטשרקאס. בשנה האחרונה לחייו קרה לו מקרה אשר ראה בו אות כי בא זמנו להסתלק מן העולם. בהיותו על הקבר חלץ את נעליו כדרכו תמיד, וכשחזר לנעול אותן לא מצאן. בראותו כי נעליו אינן נשתנו פניו. ובדרכו חזרה נפגש בספינה עם ר' ברוך-אשר, בנו של הצדיק ר' אהרן מטשרנוביל, והתיחד עמו בתאו שעה ארוכה. כשחזר ר' מרדכי דב לביתו להורנוסטפול דבר בשלחנו בליל ש"ק האחרון שבחייו דברי תורה ולבסוף אמר: מי מנכדי אשר ילך בדרך הישר וישב על התורה ועל העבודה הנני מבטיחו שאזכרהו „שם“.

באותה שנה היה בנו הצעיר ר' ברוך דוד אצל חותנו כל ימי הקיץ וחותנו רצה שישאר אצלו גם לימים הנוראים. אולם ר' ברוך דוד רצה לבלות את הימים הנוראים עם אביו וכיון שלא יכול היה לסרב לחותנו כתב אל אביו שהוא יבקש מחותנו לא לעכבו ולשלחו לביתו. ואביו כן עשה וכתב מכתב למחותנו שמבקש אותו בכל לשון של בקשה לתת לבנו לחזור הביתה לראש השנה. ר' ברוך דוד הגיע הביתה ביום ששי ערב שבת סליחות. באותו יום-חור גם אביו מקיוב אשר שהה שם בדרכו מטשרקאסי. במוצאי שבת השיב לשאלה. התשובה מובאה ב„עמק שאלה“ או"ח ז בענין עזרת נשים בבית הכנסת. כאשר גמר לכתוב את התשובה נתן לבנו ר' ברוך דוד להגיה והוא עצמו קבל את חסידיו. ואחרי גמרו את סעודת מלוה מלכה קרא שוב את התשובה ותיקן בה את התאריך שהיה כתוב „אור ליום א'“ והוא תיקן „מוצאי שבת“. ואחרי זה נכנס לחדרו ושכב על מטתו, ומיד התחיל גוסס. זוגתו אשר ישנה כבר התעוררה בשמעה את קול גסיסתו. היא שאלה אותו — בדרך שהרבניות בדורות ההם היו פונות אל בעליהן בלשון רבים: „מה לכם?“ וכשלא ענה לה מיד ירדה ממטתה ונגשה אליו. הוא גסס לעיניה. היא הרימה קול צעקה. מיד נתאספו

כל הבנים וכל בני הבית מסביב למטתו אולם הוא הוציא את נשמתו בטרם ראם בפעם האחרונה.

הוא נפטר במוצאי שבת סליחות, כ"ב אלול שנת תרס"ג. נטמן בהורנוסטפול, מקום שם נהל אדמו"רות ארבעים שנה. בנו ר' יהודה ליב מלא אחריו את מקומו בהורנוסטפול.

פרק ז

פוסק ומשיב

עוד בהיות ר' מרדכי דב אברך צעיר כבן עשרים התחיל להחליף שאלות ותשובות בהלכה עם גדולי הדור שבליטא, גליציה וארץ-ישראל. את תשובתו הראשונה כתב אל שאר בשרו האברך הגאון ר' נפתלי הלברשטם, בעל „אילה שלוחה", בן גיסו הרב ר' יחזקאל הלברשטם משינאווא.

בן גיסו זה נשא לאשה את נכדתו של הצדיק ר' יעקב ישראל והיה סמוך על שלחן חותנו בהורנוסטפול. שם התיידד עם דודו ר' מרדכי דב, למרות ההבדל בגיל ביניהם, כי היה ר' נפתלי גדול מר' מרדכי בשש שנים. שני האברכים לא זו בלבד שהיו קרובים ביניהם קרבת משפחה, אלא היתה ביניהם קרבת נפשות וקרבת רוח והיו קשורים זה לזה מתוך התעסקות בפלפולי דאורייתא בצוותא. שנים אחדות בילו ביחד בהיותם סמוכים על שלחן הסבא בהורנוסטפול ואחר כך בטשרקאסי. וכשהיה אחד מהם נוסע לזמן מה לבקור משפחתו, היו מרחוק מחליפים ביניהם מכתבים בעניני הלכה. אחד המכתבים האלה, רצוף אהבה וידידות נפש כתוב מר' נפתלי אל דודו הגאון ר' מרדכי דב, הצעיר ממנו בשנים, נושא את התאריך משנת תר"ך ובמלים אלו פותח: „שפעת ברכה וחכמה לכבוד דודי

ידיד נפשי רעי ואהובי הרב החריף ושנון המפורסם, רב תבונות, חסיד ועניו, מוכתר בנימוסין כקש"ת מ' מרדכי דב בער שליט"א וכו' וחותם: „בן גיסו ידידו דורש שלומו באהבה, אסור בזיקי אהבתו כאש יקוד, ידידו נפתלי הלברשטם" (אילה שלוחה סי' יג).

הרבה שו"ת החליף ר' מרדכי דב עם חותנו הגאון מצאנז. בין שו"ת „דברי חיים" ישנן תשובות אחדות שהגאון מצאנז כתב אל חתנו ר' מרדכי דב ולנכדו ר' נפתלי ביחד. אחת התשובות היא משנת תרכ"א, וזאת פתיחתה: „לנכדי הרב המאור הגדול החסיד המפורסם ירא ד' מו"ה נפתלי וחתני הרב ה"ה החריף החסיד המפורסם מו"ה מרדכי דוב נ"י בצערקאס וכו', וחותם: „אביכם הדורש שלומכם ומצפה להרמת קרניכם במהרה" (דברי חיים ח"ב אהע"ז קכח). כאן מקדים את נכדו ר' נפתלי לחתנו ר' מרדכי דב, ובתשובה אחרת מקדים את חתנו לנכדו, וכך פותח: „לחתני הרב המאור הגדול החריף ובקי חסיד ועניו, ירא ה' בנש"ק המפורסם מו"ה מרדכי דוב נ"י ונכדי הרב המאור הגדול החריף ובקי, חסיד ועניו, ירא ה' חכם ונבון מו"ה נפתלי נ"י. דבריכם הגיעוני ושמחתי בראותי מעשה ידיכם בפלפול ישר ונעים וכו' ומסיים: „ואתם, בני, עשו חיל בתורה ויראה וחכמה וישמח לבבי".

שני האברכים הללו, החתן ר' מרדכי דב והנכד ר' נפתלי היו ילדי שעשועיו של הגאון מצאנז, אולם ר' נפתלי נקטף בדמי ימיו בשנת תרכ"ד ואביו הרב ר' יחזקאל משינאווא, כותב בהקדמה לספר „אילה שלוחה" אשר הוציא לזכר בנו: „והנה בני הנ"ל למד ביחד עם גיסי בעל אחותי הרב הגאון מו"ה מרדכי דוב נ"י ולהלן מצטט את דברי גיסו ר' מרדכי דב שכתב על ר' נפתלי אחרי פטירתו: „כי היה מיראי הוראה מאד, כי ידעתי את הזמן אשר למדנו יחד לא רצה לשלוח

תשובה לשואל עד אשר גם אנכי אסכים על זה, אם כי לא היה צריך לדידי רק מחמת גודל יראתו בהוראה."

במשך חמש-עשרה שנים רצופות עד לשנת פטירתו של חותנו הגאון מצאנו (תרל"ו) עמד ר' מרדכי דב בקשרי שו"ת עמו. מהתשובות שחותנו הגאון מצאנו השיב לו נמצאות בס' "דברי חיים" (ח"א יו"ד מ; ח"ב יו"ד מט, עא, צו, קט; אהע"ז קלג, ובליקוטים סי' כח). חותנו הגאון מצאנו היה בשבילו כאורים ותומים ומביא את פסקיו פעמים רבות בשו"ת שלו "עמק שאלה", וזו לשונו: "אחרי כתבי מצאתי בתשובת חותני הגאון הקדוש זכותו יגן עלינו מבואר שם להדיא בשאלת דאין חשש בזה" (או"ח סי' ט) ובמקום אחר: "וכבוד קדושת חותני הגאון הקדוש ז"ל בתשובת דברי חיים ח"ב פסל מקוה כזו" (יו"ד סי' גט). ושוב בתשובה אחרת פוסק כדברי חותנו: "ומותר לו ליקח אשה אחרת עליה וכמו שפסק כבוד קדשו חותני הגאון מאורן של ישראל שליט"א ומיני לא תזיע" (אבן העזר סי' א). ושוב במקום אחר: "וכבר יש להם פסק דין ממרן הגאון הקדוש מורי וחמי ז"ל כי רשאי הוא" (חו"מ סי' יא). ושוב: "ואחריו החזיק מורי ורבי חותני הגאון זצ"ל בספרו תשו' דברי חיים שלא לסמוך על טעמא דערכאות" (שם, אה"ע סי' לג). ועוד הרבה פעמים בתשובותיו הוא מצטט את דברי חותנו הגאון מצאנו בהערצה וביראת כבוד. אולם יחד עם זאת יש גם שפסק לפעמים בניגוד לדעת חותנו הגאון ומתנצל על כך: "והנה מה שחידש מרן אדמו"ר בתשובת דברי חיים וכו' ואם כי אנו חייבין לקבל באימה דברי קדושים, אבל אם לדין, יש מקום לפי עניות דעתי לבאר בזה חילוק אחר" (יו"ד סי' ס). את גיסו הרב ר' יחזקאל מזכיר ביחוד בקשר עם שאלה אחת שר' יחזקאל פסק להיתר וקמו חולקים עליו ובקשו לאסור את אשר התיר. השאלה היתה בצאן שלקה באותה שנה במחלת

הכבד ורוב הצאן מתו. ואלה שהיו בריאים ונשחטו למאכל. נמצא כבדם לבן ומתולע ואחרי צלייתו נפלו תלחי תלחי ופנו בשאלה אל הגאון ר' יחזקאל הלברשטאם שהיה בזמן ההוא רב בסטרופקוב (הונגריה). ובעלי הצאן העידו לפניו שאף בשנה שאין המגפה הזאת בצאן „כולם טבעו בכבדם ליפול תילחי תילחי אחרי צלייתן וגם תולעים נמצאים בכל כבדי הצאן ואם לאסור יהיה צורך לאסור כמעט כל הצאן“. ור' יחזקאל מצא מקום להתיר, אף שזה בניגוד לדעת ה„פרי מגדים“. בפסק דינו זה עורר נגדו את כל גדולי הרבנים. ראשון לחולקים עליו היה הגאון בעל „בית שלמה“ מסקאלא ואף שר' יחזקאל דחה את השגותיו קמו והשיגו עליו ביתר שאת הגאון ה„ייטב לב“ מסיגט ובנו הרב מזבאראב ואסרו את בשר השאלה. וכן הצטרפו לאיסור הגאון מצאנו בעל „דברי חיים“ אביו של ר' יחזקאל ועוד גדולי דורו. את כל ההשגות של הגאונים האלה אסף הרב החריק ר' משה הלברשטם מברטפלא, בנו של ר' ברוך מגורליץ, ושלח את הקונטרס בתוספת פלפול משלו בענין השאלה אל דודו הגאון ר' מרדכי דב להורנוסטפול. וזה מה שהשיב ר' מרדכי דב לבן גיסו מברטפלא הנ"ל „הגיעני קונטרס תשובת כת"ר עם תכריך התשובה מכ"ק אא"ו הגאון הצדיק שיח' ודודו הרב המאור הגדול שיח' אשר כולם הקיפו כתנור של עכנאי על תשובת כבוד גיסי הרה"צ שיח' ועל כולם הנה כת"ר ירד לעומקה של הלכה וכו'“ ועם כל השבח שמשבח את הפלפול העמוק של בן-גיסו החריק, מכל מקום מצדד ר' מרדכי דב בהיתרו של גיסו הגאון ר' יחזקאל, אמנם מטעם שונה מזה של גיסו הנ"ל. ומן התארים שמכנה את גיסו אפשר לראות שהעריך אותו מאד כי מכנהו „הרב הצדיק המפורסם אב"ד סטראפקאוו“ (עמק שאלה, יו"ד סי' יד).

בין שאר שו"ת שלו השיב גם לבית-דין של ירושלים.

שבראשו עמד הגאון המפורסם ר' יהושע ליב דיסקין. השאלה שנשאל היתה בענין התרת נדר של בעל לגבי אשתו ואלה דבריו: „תשובת כבודם וכו' הגיעני קודם החג אשר היינו טרודים בטרדת מצוה ולא נתנני הזמן לעיין בדברי תורתם וגם לא ידעתי הנחיצות עלי שאשיב בזה, הלא התורה דילהון היא ואתם הגבורים אנשי השם ומה אוכל להכריע דעתי בזה. אך מחמת חביבותא דארץ הקדש וכבוד תורתם אשר ציוו עלי בשם הגאון רבם, יחי' בשיבה דשן ורענן, אמרתי לעיין בדבריהם ולהשיב מפני הכבוד". ולאחר שמשיב לשאלתם מסיים: „את כל זה ראיתי מה שיש להסתפק בדבריהם אבל לא באתי להורות הלכה. האחת, שהם בפנים ויודעים הנעשה בבירור, השנית כי אתם הגאונים הגדולים ובראשם רבם הגאון מבריסק, שיחי' נצח, וכאשר יכריעו הם כן הוא הלכה, ולכך לא הארכתני בזה בפלפול וראיות" (שם, יו"ד סי' סג).

וכן כותבים בניו של האדמו"ר מהורנוסטפול בהקדמתם לספר „עמק שאלה" שהוציאו בשנת תרס"ו, שלש שנים אחרי פטירתו: „...ומצודתו היתה פרושה גם על ירושלים עיר קדשנו כי בית דינו הגדול של הגאון הנודע והמפורסם הרי"ל דיסקין ז"ל תורה בקשו מפיהו בהסכם הגאון ז"ל".

הוא עמד בקשרים עם גאוני ליטא וכתב תשובות אליהם כמו אל הרב הגאון ר' חיים ברלין אשר היה אז אב"ד בעיר יעליסאוועטגראד באוקראינה (חו"מ סי' ד), ומזכיר את הגאון ר' רפאל שפירא מבאברויסק (אהע"ז סי' קט). בכמה מתשובותיו מיעץ לפנות אל גאוני ליטא כגון בענין התרת עגונה ואלה דבריו: „...ויותר טוב שאם יחקור מעלתו בכל זה, ישלח הגביות-עדות הללו לאיזה גדול וגאון מוסמך כמו לקאוונא או למינסק, כי אנכי איש מוטרד ואין לי פנאי כלל" (אהע"ז סי' לד). ומזכיר שם גם את הגאון מטשערנאוויטש.

ובמקום אחר: „וכן שמעתי מידידי הר' מיכל ששלח מעלתו השאלה להה"ג דק"ק קאוונא, נא להודיעני מה ישיב על זה.“
 וכן ישנן תשובות מגאוני ליטא אליו, כגון מהגאון ר' אליעזר מטלז והגאון הנ"ל כותב אליו בשנת תרנ"ט: „אל כבוד אריה דבי עילאי בוצינא קדישא, חסידא ופרישא כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה מרדכי דוב שליט"א“ (תשובות ר' אליעזר גורדון מטלז, סי' כב—כג).

וכן החליף שאלות ותשובות עם גיסו, בעל אחותו, הגאון מלובעץ (אהע"ז סי' קט). ובסוף ספר „עמק החכמה“ דפוס סאטמר תרפ"ח ישנן כמה תשובות לנכדו ר' חיים הלברשטם, בן חתנו הרבי ר' שלום אליעזר, בנו של ה„דברי חיים“ מצאנז, אשר כתבן בשנת תרנ"ט.

מבין גאוני גליציה אשר עמהם עמד בקשרי שו"ת יש להזכיר ביחוד את ר' יוסף שאול נתנזון ואת המהרי"א איטינגר מלבוב ועוד אחרים.

את הגאון ר' יוסף שאול נתנזון מלבוב בעל שו"ת „שואל ומשיב“ מזכיר בהערצה רבה בקשר עם שאלת עגונה שנידונה לפני ביה"ד בטשרקאסי ואשר הגאון מלבוב התיר וזו לשונו: „ושלחו כל הגביות עדות לפני הגאון מלבוב שליט"א ויצא הדבר בהיתר מלפניו וחזרו הב"ד מטשערקאס ושלחו כל הדברים לפני שאסכים גם אנכי להתיר לגמור את אשר התחלתי לעשות ואחרי אשר ידעתי כי לא בי תלוי הדבר אחרי אשר כבר יצאה בהיתר מפי הגאון מלבוב אשר בית ישראל נשען עליו, אין אנו צריכין לדקדק אחר בין דין הגדול, רק למלאות דבריו וכו'. וכיון שכבר יצאה בהיתר מאת הגאון אין מזיון אותה מהיתרה“ (אהע"ז, סי' מה).

וכשנפטר הגאון הנ"ל הספיד אותו ואת הגאון מטרנופול,

שנסתלק חצי שנה לפניו*. ההספד נדפס בספרו „עמק החכמה“ דף ל"ז וכך כותב שם: „ומעתה כמה יש להתאונן על הני תרי גברא רבא שנסתלקו מאתנו האחד הגאון הישיש הצדיק מו"ה ר' יוסף באב"ד (בעל מנחת חינוך) אב"ד דק"ק טרנופול כאשר נכר גדולת תורתו מספרו היקר על ספר החינוך ואחריו הכביד הגאון המובהק אשר כל בית ישראל היו בשענין עליו הוא הגאון מלבוש בעל המחבר תשובות שואל ומשיב אשר היה משיב לכל אחד הלכה למעשה וע"פ הוראתו נעשה ונשמע בכל מקומות בית ישראל“.

וכן עמד בקשרים עם הגאון בעל שו"ת „בית שלמה“ מסקאלא והיה ביניהם ויכוח כמו שרואים מן התשובה אהע"ז סי' ח: „הגיעני קונטרס מהרב הגאון אב"ד דק"ק סקאלא שפך סוללה ובנה מצודות על תשובתי שכתבתי להיתר“.

מבין גאוני פולין מזכיר כמה פעמים את שו"ת מהרי"ם מווארשא.

את ענות רוחו של הגאון ר' מרדכי דב רואים בכל תשובותיו. בתרכ"ה, כבר בהיותו „רבי“ והוא רק בן עשרים וחמש אז, פנו אליו שיכריע בענין התרת עגונה והוא משיב: „לא ידעתי למה מצא כבודו להשים עינו עלי שאנכי אסיים בהיתר העגונה הזאת. הלא יש לו מקום רבותיו כבוד קדשו ד"ז הגאון הקדוש שיחי' וכבוד בנו הרה"ג שיחי' אשר משם יוצא תורה לכל מבקש דבר ה' זו הלכה ומי כמוהם מורה. ועתה אודיע לכ' כי לא אוכל למלאות רצונו בזה מחמת כי עמוס הטרדות מאד אנכי ואם מפאת הימים האלה המעותדים להשיב חשבון הנפש בכל מצעדי איש ואם מפאת האנשים

* הבעל „מנחת חינוך“ נפטר בכ"ה אלול תרל"ד, ה"שואל

ומשיב“ בכ"ז אדר א' תרל"ה.

הבאים כל אחד דורש ומבקש ועוד שאר טרדות רבות עד אשר לא היה לי פנאי לעיין כלל בהגביות עדות ובספרי הש"ס והפוסקים וכו'". ומסיים: „ולענין הלכה יראה כבודו אשר הגאון בתשובות שו"צ לא רצה להתיר עד יצורף עוד חכם ומכל שכן אנכי הפעוט ובפרט בעת הזאת אשר אי אפשר לי להעמיק כלל להורות בדבר הלכה כזו. ולא כתבתי, רק שלא להשיבו ריקם וכאשר ירצה כבודו ישלח ללובאוויץ" (אה"ע סי' מט).

פעמים רבות בתשובותיו הוא חוזר ומדגיש שאיננו רוצה לסמוך על דעתו, אלא אם יסכימו עמו עוד מגדולי הדור כגון בתשובה אהע"ז סי' נ"א הוא מציע: „ואם יסכימו להתיר הרה"ג מו"ה יצחק אהרן איטינגר מלבוב והגאון מוה"ר לייבוש מזאסלאב כן אנכי אצטרף". והגאון ר' יצחק אהרן איטינגר הנ"ל פונה אל ר' מרדכי דב בשנת תרל"ז בתשובה שנדפסה בספרו „שו"ת מהרי"א הלוי" סי' קס"ז בלשון זו: „לכבוד ידיד נפשי הרב הגדול בתורה וביראת ה' טהורה המפורסם לתהלה. בנם של קדושים אראלים ותרשישים, החסיד והעניו כקש"ת מו"ה מאטיל נ"י מק' הורנוסטייפל יע"א. היום אשלמה נדרי לעיין בדברי חידושו אשר מסר לידי בהיותו פה עמדי".

אולם יש והיה תקיף בדעתו בהוראתו ובחלק יו"ד סי' ע"ה הוא כותב: „על כן אני על משמרתי אעמודה דבכהאי גוונא יש לדחות המילה בזמנה עד שיתגדל קצת ויתחזק כחו. ומה שכותב ומתמרמר על מה שכתבתי בלשוני דהוראת הרב בזה לאו דסמכא הוא שזה עלבון התורה, לא ידעתי אם זה מיקרי „עלבון תורה", איך אומר זה הלשון הטורי זהב כמה פעמים על הוראת רמ"א ז"ל".

הגאון ר' מרדכי דב היה כל ימיו אדם חלוש וידוע חולי, כפי שהוא מתנצל פעמים רבות בתשובותיו, וזו לשונו: „כי

אין רצוני לסמוך עלי כלל כי אני חלוש לא עליכם ועוסק
ברפואה ואי אפשר לי להעמיק בענין" (אהע"ז סי' צג)
ובתשובתו לר' חיים ברלין הוא מתנצל: „ואני לא עליכם אנוש
בחולי ראש וכאב עינים אשר הזהירו הפראפעסארים עלי הרבה
שלא לעיין בשום עיון עמוק בענין זה בלאו הכי אין אני רוצה
להגיד דעתי וצויתי לשלוח לגדולים שהמה יורו הדין עם מי
ולא באתי אלא כמו ראה מעשה ונזכר הלכה מה שיש אצלי
לדבר בענין חזקת שו"ב מאז הוא שמור בדעתי אבל לא אבוא
עתה באריכות רק בקצרה והגאון יבוא לשדד עמקים כדעתו
הרחבה" (חו"מ סי' ד). ולהלן סי' ז' הוא כותב אל רב אחד:
„הגיעני דברי כ"ת השאלה שהראה לי בקיוב אבל מנעני ה'
להשיב באריכות ובעיון, כי נתיסרתי בכאב רגלי ל"ע בבואי
לביתי עד שלא היה ביכלתי ליקח ספר לעיין בו. ואם כי ברוך
השם עתה הוקל לי, אך לא סר הכאב לגמרי, על כן יהיו דברי
מעטים להשיב מפני הכבוד ולקיים את דבר אשר הבטחתי".

ולמרות חולשתו ויסוריו, הרבה לכתוב תשובות לכל
שואליו שלא להשיב פניהם ריקם מפני הכבוד, או מפני חשיבות
הענין עצמו.

דרכו בתשובותיו היתה לברר את שיטות הראשונים
בשאלה הנידונה ולא נרתע מלסתור ראיות והוכחות האחרונים.
אבל בשעה שסותר דבריהם הוא משתמש בלשון רכה ועדינה
ובדרך ארץ לדברי קודמיו כמו בענין פתיחת החלונות בבית
הכנסת לעזרת הנשים שטרחו מאד הפוסקים למצא היתר כיון
שאסור לנתוץ אפילו אבן אחת מבית הכנסת משום „לא תעשון
כן" (דברים י"ב, ד') ור' מרדכי דב כותב בענין זה: „אך
בעיקר החקירה במה שצריך לפתוח חלונות בכותל מערבי לא
אבין גם כן למה חטטו בזה הגדולים למצא היתר הא זה לכולי
עלמא מותר לסתור על מנת לבנות במקומו והרי נוכל לעשות

דלתות במחיצות יפות או בזכוכית שיהיו בשני הצדדים של הכותל דלתות אלו וכשיצטרכו הנשים לשמוע אל התפלה יפתחו אותם ואחר כך יסגרו אותם וכו' לולא שהגדולים לא לא אמרו תקנה זו ובטלה דעתי בזה. ולענין הדין הנה כבר התיר מרן כבוד קדושת חותני זצ"ל ובתשובת הרי"ם וגם כת"ר הסכים להתיר ומי יבא אחריהם" (או"ח סי' ז).

וכן מענין כיצד פוסק השאלה שנשאל בדבר איש אחד אשר בימות החול מתפלל לא בבית כנסת שלה אלא בבית כנסת אחר משום שבית-כנסת זה סמוך לביתו, ועתה הוא אבל ודוחים אותו שאר האבלים בבית כנסת הזה בטענה שאין לו זכות בבית הכנסת לעבור לפני התיבה ובקדישים, כיון שהוא נחשב אצלם כאורח ולא כתושב. ור' מרדכי דב בתשובתו מביא מקורות שונים ומברר אם זכותו של האיש בבית הכנסת תלויה בזה שמתפלל שם, או בזה שהוא נושא בעול ההוצאות של אותו בית כנסת. וכן מבאר הוא שתפלה דומה לקרבן צבור וקיים חשש שאין משמר אחד יכול להכנס בגבול חברו, ומשמרתו הקבועה של האדם הנידון היא במקום שמתפלל בשבתות. ומה שמתפלל בבית הכנסת הסמוך אליו הרי זה כאנשי מעמד שהקרובים נכנסים בעזרה והרחוקים נכנסים לבתי כנסיות במקומם כמבואר ברמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ו ה"ב. ומסיים את תשובתו: „אך האחרונים הכנ"י והעבוה"ג סימן ס, ס"ג, תפסו כולם בסתמא דכל הדברים תלויים רק בזה שנותנים מסי בית הכנסת, ולהם שומעין" (או"ח סי' ח).

מענינת היא תשובתו בענין שני אחים בני אדמו"ר שאביהם לפני פטירתו ציוה עליהם לחלק ביניהם את ההכנסה מן האדמורו"ת שוה בשוה והבנים כעבור זמן לא רצו לקיים את השותפות ביניהם כפי הצוואה של אביהם ובקשו להפרד איש מעל אחיו, והשאלה היא אם רשאים להפר את צוואת

אביהם. ועל זה משיב באריכות: „...אך נראה דודאי הם בתחלת שותפותם לא היו רק על תנאי רק מי שיקבל מצד תורת מתנה דהא אמרינן „דאין אדם רשאי ליפול על פניו אלא אם בטוח הוא שיהיה נענה בתפלתו כיהושע בן נון“, הרי דבזמננו אין מי שיהיה בטוח שיהיה נענה בתפלתו, ואם כן נאמר דעל דרך כן נשתתפו מה שיקבלו מצד פעולות תפלתם שתהיה רצויה? ואם כן ודאי, מה שנשתתפו מתחלה, הוא על דרך כן, דכל מי שיקבל בתורת מתנה מהמקורבים של אביהם ז"ל יחלוקו בשוה וכו'. עתה נבוא לעיין מצד צואת אביהם המנוח ז"ל. הנה מדין מתנת שכיב מרע אין לדבר מזה כלל על ענין הכנסה, כיון דהוי דבר שלא בא לעולם, זולת מה שנתחייבו המקורבים במעמד דבר קצוב מדי שנה בשנה דזה יש לומר שישנו כדין ירושה וכמו דאמרו בגיטין (דף ל.) מהא מכירי כהונה וגם בזה יש לספק וכו' אבל שאר דברים שאינן קצובין שרגילין האנשים המקורבים ליתן כפי לבב איש, זה ודאי לא שייך בכלל צואה על זה, וכן לא שייך בזה מצוה לקיים דברי המת וכמו שכתב הנודע ביהודה תנינא באבן העזר סי' מ"ה דהוי כמצוה לאחר על אחר. כיון שהאנשים שהממון בידם אין עליהם מצוה לקיים דברי המת, כל שכן שלא שייך בזה על הבנים שאצלם הוי דבר שלא בא לעולם וכו' אבל כאן האנשים המקורבים אין עליהם שעבוד חס ושלום שיהיו מחוייבים, רק שנותנים זה מרצונם הטוב וכו', אבל כתר תורה אין ביד האב להוריש גדולתו לאחר, דהתורה זיכתה לבניו אחריו, אם ממלא מקום אבותיו ביראה על כל פנים. ואם אין ממלא, גם האב אינו יכול להוריש לו גדולתו (אם לא בהסכם העם). ואם כן מה זה דמיון לשאר ירושה שביד האב לעשות בנכסיו כרצונו. ומסיים: „ואם כן מצד הדין לכולא עלמא אין כאן חיוב לקיים הצואה (חו"מ סי' ו').

גם עובדות ופרטים אישיים ומשפחתיים אפשר למצא בשו"ת של ר' מרדכי דב, הגם שאינם מלווים תאריכים, מכל מקום עוזרים הם להבנת אישיותו המעניינת, אשר מלבד גאונותו בולטת בתשובותיו גם חסידותו והשתייכותו לגזע אדמורי"ם. הרבה פעמים מזכיר את קרוביו מבית טברסקי וביחוד את סבו הצדיק מטשרקאס, כמו, למשל (בתשובה או"ח סי' ג) הוא מתנצל לפני השואל על חוסר הפנאי לעיין כראוי בשאלתו וכותב: „והנני מודיע לכבודו כי לא הייתי בביתי עד שבת העבר ובבואי מצאתי שאלתו. וגם עתה אי"ה כיום מחר הנני מוכן לנסוע לטשרקאס לקבל פני ק' אאזמו"ר שליט"א ומוטרד אני בטרדת הדרך לכך דברי מועטים וגם אינם רק להלכה ולא למעשה" (או"ח סי' ג).

והנה שאלה אשר דודו זקנו האדמו"ר ר' יוחנן מרחמי"ל סטריבקה הפנה אליו וזו לשונה: „הנה במח"ק פה רוצים מנהיגי הקהלה וגבאי ביה"מ לצבוע כתלי ביהכ"נ הגדול במיני צבעים מהודרים לפאר ולרומם בית מקדש מעט. וענין מלאכה זאת אי אפשר לעשותה אם לא שיחליקו מתחלה הכתלים במעצד וגם בקצת מקומות יהיה נצרך לנקוב איזו נקבים בהכתלים ולחזור ולמלאותם במליאת שלמה ותמה ומהודרת. ושאלו פה קדוש ארי דבי עילאה מרנא ורבנא ח"ק מראחמי"ל סטריווקא והיתה תשובת קדשו לשאול אותי עפ"י דתוה"ק. וכאשר אחזה דעתי עפ"י דינא ככה יסכים דעתו הקדוש ונשאלתי כעת להורות דבר הלכה. ומוסיף: „אולם מיראי הוראה אנכי בזה ולא השיבותי דבר עדי אזכה לקבל תשובת פה דובר מישרים אשר זכו במתנת חלקם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולאשר מודעת טובם וענותנתן שם גדולתם, וחפצם ומאויים לטייל ארוכות וקצרות לכל שואל ומבקש דבר ה' וזו הלכה. זאת הרהבני עוז ותעצומות לגשת בדבר שאלתי

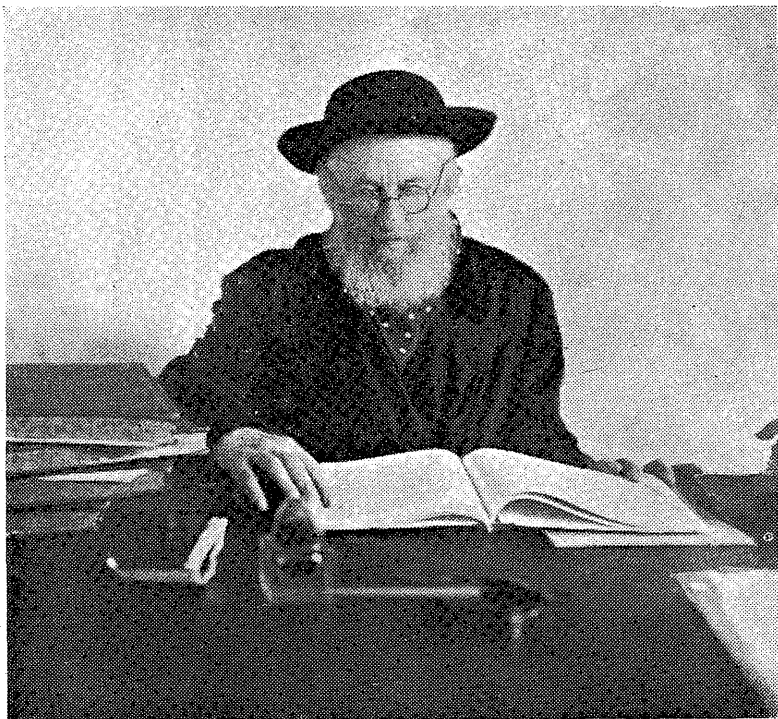
זאת לפני כ"ק וכו' ומסיים: „ואם יסכים מעלתו בצירוף ידידי הרב אב"ד מו"ה אלימלך הלוי, גם אני אצטרף עמהם" (או"ח סי' ה).

ביחוד נמנע מלהורות הלכה למעשה בדיני גיטין לאחר שנשרפו ספריו בשנת תרמ"ב וביניהם חבורו על השמות, ומאז חדל לפסוק דינין בשאלות אלו והנה מה שכותב בעצמו: „אמת אגיד כי אחרי אשר גזר הבורא יתברך ונשרפו חידושי שעל שמות, אמרתי בלבבי אולי זה הוראה אלי לבל אתערב בדינים הללו אשר הם כהררים התלויים בשערה, ומאז כמעט אשר נשכחו מלבי שרשי הכללים אשר היו לי בזה. אך למען אהבתו אכתב בקצרה לפי מעט העיון אשר היה לי בזה, כי מכתבו הגיעני בעת הכנסת כלה, שבת קדש העבר" (אה"ע סי' צד).

גם הד קול ממצב היהודים ברוסיה במשטר הצאר אלכסנדר השלישי ומהיחסים שבין היהודים למשטר הזה שומעים בשו"ת הללו. מעשה בשוחט וסופר-סתם בעירה אחת אשר יצאו לקבל בשם היהודים שבמקום את פני שר הפלך בבואו לעירה בלוית הבישוף, וביחד עם כל בני העדה הנוצרית כרעו גם השוחט והסופר על ברכיהם והשתחוו לשררה. ואז התעורר חשש אצל יהודי העירה לגבי השוחט והסופר על אשר קדו לפני הבישוף הנושא כרגיל צלב על חזהו ורצו לפסול את השוחט ולהעבירו, וכן את הסופר ואת ספר התורה שנכתב בידו, ואף שרפו יריעה אחת מספר התורה אשר כתב, כדין „יריעה שנכתבה ע"י מין שהוא אדוק לעכו"ם". ומענינת גישתו של הגאון מהורנוסטפול לשאלה זאת אשר פסק להכשיר את שניהם, את השוחט ואת הסופר, וכותב: „ומכל שכן בשו"ב וסופר דאין לפוסלן כלל בשבו אפילו עברו חס ושלום במזיד וכל שכן כאן שאינן אלא שוגגין לכולי עלמא דהן כשרין מתחלתן". ומוסיף ומסביר שהשוחט והסופר הנ"ל טעו במעשה

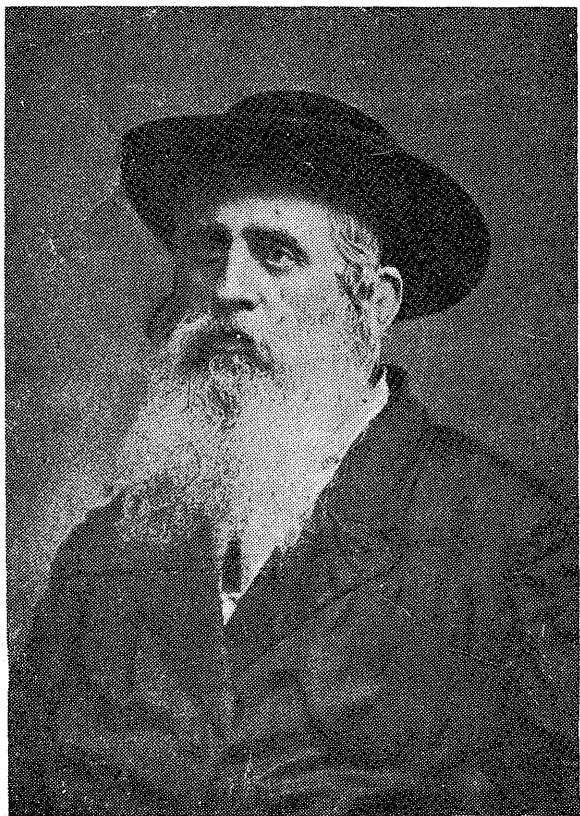
השגגה ששגגו וחשבו שזה מותר לעשות ואין לפסלן על כך, משום „דלאו כולי עלמא דינא גמירי לכולי עלמא מיקרי שוגג“. ועוד הוא מוסיף להמליץ עליהם: „דלמה לנו לדון אנשים כשרים שהשתחוו חס ושלום לצלמים? הרי נוכל לומר שעשו כן לכבוד שר הפלך שזה מותר לגמרי ורק שכאן היה אסור משום מראית עין וכהא דמעין (בעבודה זרה יב.) „דלא ישוח וישתה“ ואין זה אלא מדרבנן ובעבר על איסור דרבנן דעת הפרי חדש ותבואות שור סי' ב' דאינו נעשה בזה מומר וכשר הוא לשו"ב והוא הדין לסופר“ (יו"ד, סי' ב.).

ומענינת תשובתו לשאלה מי קודם לענין צדקה, קרוב שאינו נצרך כל כך, או זר שנצרך? והנה מה שכותב: „נשאלתי מירא ד' אחד שיש לו אחות אשר היתה מתענגת בבית אביה ברוב כל ועתה מטה ידה ואין לה, רק מחיתה בצמצום. אם יותר טוב לאחיה שיתן לה מעות מעשר וצדקה שלו שתתפרנס בריות, או מוטב שיתן לעני שאין לו ממה להתפרנס כלל“. ועל כך באה תשובתו של ר' מרדכי דב שמחוייב לתמוך באחותו לפני עניים אחרים וסומך דעתו על הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"י הט"ז: „הנותן מזונות לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות וכן הנותן מזונות לאביו ולאמו הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם“ והוא מוסיף ומסביר „לכאורה מה הוצרך כאן לסיים דקרוב קודם? הלא כבר הודיענו זה בפרק ז' דקרוב קודם, אלא דכונתו להודיענו דבני ביתו קודמין לכל צרכיהם וזהו רמז בלשונו „ולא יהיו מבוזות“, היינו, אף שיש להם מחייתם רק שאינו לפני כבודם הם בכלל זה „דקרוב קודם“ אפילו למי שאין לו מחייתו“. ומביא להלן ראיה גם מדברי הש"ס (קידושין לב.): „האב ובנו וכו' ומאכילין זה לזה מעשר עני וכו' לא

הרב הצדיק ר' יהודה ליב זצ"ל טברסקי
בן האדמו"ר ר' מרדכי-לב זצ"ל מהורנוסטפול

הרב הצדיק ר' אהרן אלימלך זצ"ל טברסקי
בן האדמו"ר ר' מרדכי-דב זצ"ל מהורנוסטפול

צריכא להעדפה" וברש"י שם, "ואם אביו צריך לסעודה יתירה יאכילנו מעשר עני" משמע מזה שאביו קודם לכל איש גם בהעדפה". ומסיים את תשובתו: "וא"כ בנידון דידן אם הוא רוצה ליתן לאחותו ודאי צדקה גדולה היא, וכמו שכתב הרמב"ם דקרוב קודם לכל הצטרפותו" (יו"ד סי' סט).

את השו"ת שלו קבץ הגאון מהורנוס טפול בספר שקרא לו "עמק שאלה" אולם לא הדפיסו בחייו, אלא השאירם לבניו אחריו והם הדפיסוה בשנת תרס"ו, שלש שנים לאחר פטירתו. מתוך ההקדמה לבראש הספר אשר הכין לפוי פטירתו רואים את נימוקיו מפני מה נמנע בעצמו להוציא את ספרו עוד בחייו. ההקדמה היא מאמר בפני עצמו הדן בשאלה האם ראוי בכלל מצד ההלכה לחבר ספרים ומהי התועלת והנזק שעלולים לצמוח מהם. תחלה הוא עומד על הנימוקים אשר הניעו חלק מגדולי התורה בכל הדורות להמנע מלהעלות על הכתב את הידושי תורתם וחלק אחר אשר צדדו בעד העלתם על הכתב, ומהם אשר חברו ספרים אולם נמנעו מלהדפיסם בעצמם בחייהם, אלא השאירם לבניהם ולתלמידיהם אחריהם למען ידפיסום הם. הוא מביא את שתי הדעות המנוגדות בענין זה אשר נחלקו בו בכל הדורות וכפי שנתבטא הדבר בפיהם של שני האמוראים רב הונא ורב חסדא ש"חד אומר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אומר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים" (כתובות נ). והוא מברר באריכות את השאלה: מה עדיף, לימוד התורה מפי המורה בעצמו, או מדבריו שבכתב. בין שאר נימוקים לצד חיוב הכתיבה הידועים, שמביא בשם גדולים אחרים, שומעים אנו מפיו גם את הנימוק אשר שרשו בטבע האדם להתענג על פרי רוחו, כפי שמסביר זאת הגאון מהורנוס טפול וזו לשונו: "טעם ב', נודע טבע המוטבע באדם כי אין אדם שליט ברוחו לכלוא את הרוח

ולעצור בלבו בלי לפרסם דבריו לאחרים. ובתר"י פ' א"ע פי' על הפסוק „שמחה לאיש במענה פיו“ (משלי טו, כג) גודל החשק באדם להביע אמריו ולהראות כזה ראה חדוש. ומאמר הפילוסוף בזה נודע. ואם באיזה חכמה וחידוש בעלמא אין אדם מתענג כי אם בהודיעו לרעיו את אשר ראה וידע, מכל שכן בתענוג עולם וחמדה גנוזה תורה הקדושה היקרה מפז ומפנינים אם עזרו ה' לחדש בהם איזה דבר ומוצא בהם טעם מתוק ומשתעשע בנועם מתיקות תורה הקדושה, ובמה יערב לנפשו? כי אם בהתגלות הטוב אשר הטיב ה' עמו לרבים“. ולעומת הנימוקים לחיוב הכתיבה מראה שגם הנימוקים שכנגד חזקים הם ואלה הם: דעת התורה מתלבנת ומתבררת במו"מ בע"פ בין המורה לתלמידיו ביתר שאת, וביחוד ע"י תלמידים המחכימים את רבם, ומקשים ובונים וסותרים, ועל ידם מתבררת האמת. מה שאין כן בשעה שאחד כותב את חידושיו לעצמו או משיב לשואלו את אשר נראה לדעתו, מי יודע אם כיון לאמת ורבים יכשלו בדבריו מאחר שיסמכו על הדברים הכתובים הללו? ואשר לטעם כי המחדש יש לו תענוג להודיע את חידושיו בכתב, כרוכה גם בזה סכנה גדולה, שמא אינו אלא דורש להרבות כבוד עצמו ולפרסם עצמו ברבים. וישנה רק עצה אחת כיצד להמלט מכל הסכנות הללו וביחוד מזו האחרונה, שבל יהא סומך עצמו על דעתו בלבד, ובכל חידוש הנוגע לדין הלכה אשר יחדש, אל יחליט עד אשר יסכימו עמו בעלי תרסין עמודי הוראה, ואל יהיה בתשובותיו אלא כתלמיד הדן לפני רבו. ואם הסכימו עמו, הלא זכה אל האמת. ועל כל פנים, אם בדרך זו ילך, לא יכשיל אחרים עמו, כי יראו מתוך דבריו הכתובים שהענין צריך עוד לבעלי התרסין. ולא בכדי תקנו חז"ל בקשה בענין זה כמבואר (ברכות כח:): בתפלת רבי נחוניא בן הקנה אשר התפלל „שלא אכשל בדברי הלכה וישמחו

בי חברי" ופירש רש"י "על כשלוני היינו שיתבייש מהם".
 ולהלן מוסיף הגאון מהורנוסטפול: "ומעתה נקל להבין גם
 טעמם של הגאונים אשר לא רצו להדפיס ספריהם בחייהם, רק
 ציוו לבניהם אחריהם, כי מחמת גודל יראת חטאם יראו לנפשם
 שמא יהיו בכלל הנהגה מדברי תורה ח"ו וכו'. ואלה אשר
 עמדו על נפשם להדפיס ספריהם בעודם בחיים עשו זאת מגודל
 טהרת לבבם אשר כל מעשיהם היו לשם שמים ולזכות את
 הרבים עמם וכו'. אבל אנכי — מתנצל הגאון מהורנוסטפול
 ברוב יראתו וענותנותו — ידעתי גם ידעתי מך ערכי ומיעוט
 דעתי וכל דבר אשר השבתי לא החלטתי להלכה למעשה עד
 אשר יסכימו עליו בעלי ההוראה וכו' ודברי לא יהיו אלא
 כדברי תלמיד הדן, ואם אולי באיזה מקום הראיתי לדעת הדין
 בלא אשר אצרף להסכם בעלי הוראה, ידעו כי משגה זה בידי
 ואנכי מזהיר ומשביע לכל מי שיביט בספרי, אל יורה מתוך
 זה הספר, עד אשר ידקדק בעצמו או בהצטרפות בעלי הוראה
 לראות אם כנים הדברים, ובזה הצלתי נפשי אחר אזהרתי
 מגודל הענש אשר אמרו חז"ל בתלמיד שלא הגיע להוראה
 ומורה, כי מלבד מיעוט דעתי, מוטרד אנכי עד אשר לא זכיתי
 ללון בבקיות ראשונים ואחרונים ומטעם זה גם בסדור
 הדברים בקשתי את ידידי הדיין המופלג הלא הוא ידידנו
 הרה"ג ר' מתתיה אב"ד דק"ק זאלטינוש אשר יביט על הדברים
 מראשיתן ועד סופן לראות אולי משגה בידי ותהי זאת עמק
 שאלתי שלא אכשל בעולם הזה ולא אבוש בעולם הבא אמן".
 ואמנם כן, נאמן היה הגאון מהורנוסטפול לשיטתו ובכל
 תשובותיו אשר השיב הטעים והדגיש שאינו מורה למעשה
 אלא להלכה בלבד, עד אשר יסכימו עמו גדולי ההוראה. וגדולה
 ורבה חשיבותן של תשובותיו הן במה שנוגע לבירור עצם
 ההלכה והן מה שנוגע לצד ההיסטורי של התקופה אשר משתקף

בקבץ שו"ת זה של הגאון אשר חי ופעל ברוסיה במשטר של הצארים אלכסנדר השלישי וניקולאי השני.

הספר „עמק שאלה“ אשר לפנינו מכיל רנ"ג תשובות, וכחצין בחלק אבן העזר בעניני גיטין ועגונות.

מלבד ספר שו"ת „עמק שאלה“ שהוציאו בניו אחרי פטירתו הוציא הרבי מהורנוסטפול עוד בחייו ספר בהלכה „חבור לטהרה“ על הלכות נטלית ידיים ומקואות. הספר מכיל תמצית דינים בתור „פנים“ ומסביבו ברור שיטות הראשונים לדינים הללו. חבור זה נתקבל בעולם התורני בתור ספר יסודי על הלכות מקואות. את הספר הדפיס בעילום שם בשנת תרנ"ח. עוד ספר בהלכה ממנו „תורי זהב“ הוצא בשנת תרצ"ו ע"י בנו האדמו"ר ר' יהודה ליב טברסקי בירושלים. הספר הוא על הלכות רבית. ה„פנים“ מכיל סי' קנט—קעב של השלחן ערוך חלק יורה דעה ומסביבו ברור שיטות הראשונים על הלכות הללו.

מלבד שלשת הספרים הנ"ל בהלכה (עמק שאלה, חבור לטהרה ותורי זהב) הדפיס עוד בחייו בשנת תרמ"ד את ספרו „עמק החכמה“, ספר דרוש בדרך הפלפול על פרשיות התורה, בסגנונו של הדרשן המפורסם בעל „פרשת דרכים“. את הספר הזה הוציא יחד עם ס' „עמק תפלה“ מאת סבו האדמו"ר מטשרקאס והכתיר את שני הספרים יחד, של סבו ושל, בשם „שושנת העמקים“, ואת החלק שלו הדפיס בעילום שם.

היה לו עוד ספר בכ"י על שמות בגטין שאותו מזכיר הרבה פעמים בשו"ת שלו. הספר הזה ועוד חבורים שלו — יחד עם שני כתבי-יד של הרב מברדיטשוב אשר היו אצלו מוכנים לדפוס וגם כ"י של סבו מטשרקאס — עלו באש בשרפה הגדולה שנפלה בחצרו בשנת תרמ"ב, שנת פטירת דודו הצדיק

מטאלנא ותוך ימי ה"שבעה" על פטירת אביו. בשרפה ההיא
 נשרף ביתו וגם ביהמ"ד החדש אשר חנכו עשר שנים קדם לכן
 בשנת תרל"ב. ובתוך ההספד אשר הספיד את דודו ואת אביו *
 הספיד גם את שרפת הכתבים ואחרון אחרון את ספרו הנ"ל.
 ואלה דברי ההספד : "...גם לרבות ספר שלם שהיה לי על
 שמות בגטין אשר טפחתי ורביתי בעמל דעה ובינה אשר חנני
 ד' / גם הוא ניתן ללהב". ספר זה היה חשוב מאד בעיניו ואת
 אברתו מזכיר בשו"ת שלו. אחרי שנשרף ספרו זה חדל לפסוק
 בדיני גיטין.

ועוד ספר אשר נשאר ממנו בכתובים, "כד הזהב" על
 חכמת הקבלה אבד בשנות המהפכה הבולשביסטית ברוסיה.
 תורותיו בחסידות אשר היה אומרן מדי שבת בשבת
 על שלחנו לא נשארו בכתב.

האדמו"ר ר' דוד הלברשטאם מקרשאנוב

ר' דוד הוא הבן השני, אחרי ר' יחזקאל, מבניו של הגאון מצאנז. הוא נולד ברודניק (שנת לידתו לא ידועה) ונקרא על שם אבי סבתו, אם אביו, הרב ר' דוד מטרניגרוד, מצאצאי ה"חכם צבי".

כבר בילדותו הצטיין ר' דוד בהתמדתו והיה לומד שמונה-עשרה שעות במעט-לעת. היה צנוע מאד ונחבא אל הכלים. אחיו הבכור, ר' יחזקאל, שהיה גאון מפורסם, העריכו מאד על צניעותו ועל בקיאותו העצומה והיה אומר על ר' דוד: אני מקיים באחי ר' דוד, "ועשה לך רב". וגם היה אומר עליו שהוא צדיק הדור.

גם אביו הגאון מצאנז העריכו מאד ועוד בחיי אביו נעשה ר' דוד רב בעיר קרשאנוב, ומשם החליף שו"ת עם אביו. וכך מכנהו אביו: "לבני המאור הגדול החריף ובקי, חסידא ופרישא, מו"ה דוד האלבערשטאם האבד"ק קרשאנוב" (דברי חיים ח"ב או"ח סי' מז, ועוד שם יו"ד סי' ע, ועוד חו"מ סי' מו). ובתשובה משנת תרכ"ב אל הרב ר' הירצלי בערנשטיין על השאלה אם מותר לטחון קמח לפסח ברחיים של קיטור, מתיר זאת הגאון מצאנז על סמך עדותו של בנו הרב ר' דוד מקרשאנוב, וכך הוא כותב שם: "הגיעני מקהלתכם מכתב מאיזה אנשים לא נודעו אלי, אך הזכירו במכתבם שגם כבוד הדר"ג נוטה לאיסור. לזה אמרתי להודיע לכבודו מה עמי בזה, כי מעולם אין דרכי לבא במכוסה ממני וזה הרחיים של קיטור לא ראיתי מעולם וכו' ולא נעשה דבר שלא קבלנו מאבותינו

ולא התרתי זה מעולם. אך זה איזה שנים אשר בני הרב הה"ג מהר"ד נ"י אבד"ק קרשאנוב לאשר היה דחוק לטחון בעירו ובסביבותיו, הוצרך ליסע סמוך לעירו לפרייסין אשר שם רחיים של קיטור ולראות היכשר בעיניו הרחיים הלזו, והוטב בעיניו למאוד וטחן שם עבור אנשי עירו וסיפר לי שעניני הרחיים הנ"ל וכו' אין חשש כלל ואדרבא יותר יוכשר מרחיים שלנו שיש בצק בצד האבנים ע"י חום הגדול וכו' אך ברחיים של קיטור רחוק ממצוא חמץ כאשר אמר לי בני הרב הנ"ל והוא תלמיד חכם גדול וראוי לסמוך עליו..."

גם עם גדולים אחרים עמד ר' דוד בשו"ת. הגאון ר' יצחק שמעלקיש כותב אליו בשנת תרל"ט: „לש"ב ה"ה הרב הה"ג החריף ובקי בכל חדרי תורה הצדיק בנש"ק המפורסם מ' דוד האלברשטאם האבד"ק קרשאנוב (בית יצחק אהע"ז ח"ב סי' ק"כ).

ר' דוד הצטיין בחסידות מופלגת ובאחת השו"ת פונה אליו אביו: „לכבוד בני ידידי חביבי הרב המאה"ג החריף ובקי החסיד המפורסם ירא ד' מו"ה דוד נ"י אבד"ק קרשאנוב" (דברי חיים ח"ב חו"מ סי' מו). ופעם שלחו אביו אל האדמו"ר ר' שלמה מרדומסק הבעל „תפארת שלמה" להיות אצלו בין שובתי שבת.

אחרי פטירת אביו (תרלו) התחיל ר' דוד לנהל גם הוא, כשאר אחיו, אדמו"רות ובאו אליו חסידים רבים ממעריציו. במחלקת של סיגט הביע גם ר' דוד את דעתו נגד ההתבדלות והנה מה שכתב בשנת תרמ"ח לאנשי סיגט: „...כן צללו אזני מקול השמועה לא טובה אשר קמו אנשים וידיחו את יושבי סיגוט וכו'. ולדאבוני, גם האנשים הנודעים לי מאז ומקדם ליראי ה' ולחושבי שמו, גם ידם במעל הזה!

וכו' רואה אנכי כי אך מעשה השטן הצליח להטעות לבב אחינו, מצאתי את עצמי מחוייב בדבר לקיים מילי דאבות. כתבתי להרב הג' מהר"י מודרן ולהגביר מו"ה קלמן כהנא * מכתב ארוך בקשתים והוכחתים על פניהם שלא יעמדו על דעתם לחלוק על רבניהם וגאוני המדינה אשר מאז ועד עתה ונגד רצון הגאון הצדיק מרא דאתרא ** ורצון היראים דמדינה, ואל ידמו בנפשם כי האמת נר לרגלם כי אהבת הניצוח בוער בקרבם ומסמא את עיניהם לתת את העקוב למישור ולא יראו עד כמה גדול חילול השם. וכתבתי להם מה שפירשתי על הפסוק „זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ד' אלקיך במדבר וגו'" (דברים ט, ז) וכי מה נפקא מיניה בזכירה זו אם אבותינו חטאו ואינם? אך התורה הקדושה להורותנו נתנה אם כי היו אז בני ישראל במדרגה היותר גבוהה כי ראתה שפחה על הים וכו' ואחרי זה זכו לקבלת התורה, ועם כל זה השיגה יד היצר להטעותם ולהטותם מדרך הישר. וזה שרמזה לנו התוה"ק זכור תזכור „בכל עת" את אשר הקצפת וכו', אם כי היותך במדבר דור דעה ובמדרגה גדולה וגבוהה עם כל זה אל תאמין בעצמך וכו'. אתם אהוביי ויקיריי שמעו אלי! קבלה בידי מרבותינו הקדושים אשר כל החולק על דבר הכללי הנגזר מפי הגאונים וצדיקים ובפרט נגד מרא דאתרא, אף כי הנהו ירא וחרד לדבר ה', סופו כי בניו יצאו לתרבות רעה. וידעתי בנסיון כי כמה פעמים כן הוא וכו'. כן כתבתי להם אשתקד. אמנם כעת למורת רוחי שמעתי כי גם אחרי הפסק בית דין אשר יצא מפי אחי הגאון הצדיק מרודניק שליט"א ובהסכמת אחי הגדול הקדוש משינאווע שליט"א, הביאו ממרחק לחמם כרוצה לשקר ירחיק

* שני אלה היו מחסידי צאנז.

** בעל „קדושת יו"ט", בנו של ה"ייטב לב" מסיגוט.

עדותה, והטעו לבב כמה רבני גדולי מדינתנו אשר לא ידעו היטב הענין או לאיזו סבה נעלמה הטה לבבם להתיר להספרדיים לקחת להם שו"ב ורב בפני עצמם ולהתפרד מקהל הארטהא-דאקסען ונלכד בשחיתותם גם רב גדול ליהודים... ושלח להם שו"ב בפקודתו וכו' אמרתי במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד וכו' ועת לדבר להרים קולי לכל היראים בעיר סיגוט והגליל והמדינה. לא תאבו ולא תשמעו לקול המסיתים אשר יהפכו דברי אלקים חיים ולהתיר האיסור וכו' והשם יגדור פרצותינו בבנין עיר קדשנו בב"א ויתרומם התורה וישראל." הק' דוד הלבפשטאם אבד"ק קרשאנוב והגליל יצ"ו. (מלחמת מצוה, פ"ו).

ר' דוד נפטר על פני כל אחיו ביום כ"ה אלול בשנת תרנ"ד, חמש שנים קדם פטירת אחיו הבכור. השאיר אחריו שני בנים תלמידי חכמים ושתי בנות נשואות לנכדי אדמו"רים ידועים.

האדמו"ר ר' אהרן הלבפשטם מצאנז

ר' אהרן הוא השלישי בין בניו של הרב מצאנז ואף הוא נולד ברודניק. בהגיעו לפרקו השיאו אביו אשה את בתי של החסיד ר' יעקב מדוקלא. בבית חותנו בדוקלא ישב ר' אהרן כמה שנים ושם נולד לו בנו בכורו ר' שמעלקע. גם הוא ככל הבנים של הרב מצאנז היה גדול בתורה ולו מסר אביו את כסא הרבנות במקומו בצאנז עוד בחייו. ובשנות חייו האחרונות של אביו ניהל ר' אהרן את הרבנות של העיר צאנז ושל הגליל כולו ונקרא "רב הגליל".

מלבד גדלותו בתורה הצטיין ר' אהרן במדותיו הטובות. אמרו עליו: „הכי קרא שמו אהרן? כי היה אוהב שלום ורודף שלום, ואנשי קהלתו, אשר הכירו את ערכו מילדותו, הוקירוהו וכבדוהו. וכך ניהל ר' אהרן את קהלתו על מעינות התורה והחסידות במשך יותר משלשים שנה.

רק בראשית רבנותו אירע לר' אהרן מעשה נורא: הוא נידון למאסר יחד עם שני דייני ביה"ד. הדבר אירע בשנת תרל"ה, בעוד אביו היה בחיים, שנה אחת קדם פטירתו.

וכך היה המעשה: בצאנו גר יהודי סוחר בשם יוסל זלצר (כנוי על עסקו בממכר המלח). הוא היה אדם עקש ופתלתול גם רוח ולא הוקיר רבנו. בגלל עשרו קנה לו שביתה בכתל המזרחי והיה תקיף בדעתו מבעלי הזרוע בקהלה והכל יראו מפניו. והנה קרה שהוא נתבע לדין תורה וסרב לבא. „אם פלוני יש לו עלי, יתבעני לערכאות“ — השיב לשמש ביה"ד אשר בא לקרא לו. הרב ר' אהרן, אשר מילא כבר אז את תפקיד של אב בית דין תחת אביו, ציוה על השמש ללכת אל יוסל ולומר לו ביתר תקיפות שעליו לבוא ע"פ מצות הרב לפני בית הדין. וגם בפעם השניה השיב יוסל שאינו מכיר בבית דין, ולא בא. שלח ר' אהרן את השמש בשלישית, והפעם עם הנזראה, שאם לא יבא לדין תורה יגדוהו ויחרימוהו מלבא בקהל. אולם גם ההתראה הזאת לא פעלה על יוסל והוא השיב ע"י השמש: „אם הם יטילו אותי בחרם, אטיל אני אותם בתפיסה“.

תשובתו הנועזת של האיש כלפי הבי"ד עם הרב ר' אהרן בראשו עוררה סערה ומחאה עזה בין אנשי הקהלה, אשר העריצו ואהבו את רבם, כי היה איש עניו וצדיק תמים ורק האמת והצדק היו נר לרגליו. כל העיר היתה כמרקחה ותבעו את עלבון רבם ועלבון התורה מידי האיש עז-הפנים והכל דרשו להחרימו ולגדותו. לא ידוע אם אמנם הטיל הבי"ד את הסרבן

לתוך „חרם“, אולם עוד בטרם יוכרז החרם בקהל ועדה הופיעו על כתלי בית המדרש הגדול כתבות באותיות גדולות בצבע שחור: „יוסל זלצר ימח שמו מוטל בחרם“.

ובבוא יוסל למחרת היום לבית המדרש להתפלל ובראיתו את הכתוב על הקיר נדלקה בו חמתו כאש ובו ביום הגיש לערכאות תלונה על הרב והבי"ד. ובאותו יום נלקח הרב ר' אהרן וחברי ביה"ד למאסר עד לבירור המשפט.

כל הימים אשר בהם התנהלה החקירה ודרישה המשיך יוסל לבא לבית הכנסת מדי יום ביומו על אף התנגדותם של המתפללים. לקריאות הבזו אשר ליווהו מדי יום ביומו — היה משיב בחירופים וגידופים וגם את נחת זרועו לא חסך מחורפיו. בכח הזרוע שלו ושל בניו היה מפלס לו את דרכו אל מקום מושבו בכתל המזרח. וכאשר ראה שידם של הרבים גברה עליו התחיל לבא לבית הכנסת בלויית ז'נדרמים. דבר זה עורר ביתר שאת את רוגזם וחרונם של אנשי הקהלה, וביחוד הרה להם ביוסל על אשר בשלו הוטל הרב עם הבי"ד למאסר ונתחייבו לעמוד לדין ערכאות, ועל כן לא השגיחו אף בז'נדרמים שליווהו ורצו בכל מחיר למנוע מיוסל מלדרוך על סף בית המדרש. כל מאמצייהם של זקני הקהל לשכך את המהומה ולעצור בעד חמומי המוח לא עלו בידם. השערוריה הגיעה לשיאה עם בואם של שופטי בית הערכאות לבית הכנסת לערוך חקירה ודרישה. אבנים נזרקו מכל עבר, ואבן פגעה מבלי משים באחד השופטים. בזה הגדישו את הסאה. עתה ציפו בחרדת לב ליום המשפט.

והנה יום הדין בא.

אותו יום הוכרז צום ותענית צבור. כל יהודי צאנז מגדול ועד קטן צמו ועמדו מהשכמת הבקר בבתי הכנסיות ואמרו

תהלים והתפללו על רבם ועל חברי הבי"ד למען יצאו זכאים בדין.

גם הצדיק והגאון הישיש מצאנו, אביו של ר' אהרן, ישב כל היום סגור בחדרו עטור תפלין ונאנח מעומק לבו. נכנסה אליו כלתו הרבנית, אשת ר' אהרן, התיפחה לפניו בבכי ובקשה שיתפלל על בעלה. הוא היה שקוע בדביקות עצומה ובשמעו את קול התיפחותה הקורע לב של כלתו, קם וקרא אליה: „אסור, אסור! בתי, כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד“, ולא הוסיף וחזר לדביקותו.

כל התפילות והתחינות והצום לא הועילו. הרב ר' אהרן וחבריו נידונו לחובה ונגזר עליהם לרצות את עוונם במאסר למשך ששה שבועות.

כרעם ביום בהיר נפל פסק הדין על ראשי כל בני העיר. הם לא ציפו לפסק דין חמור כזה. בכי ויללה פרצו מאלפי פיות, וביראת קדש ליוו את רבם ואת שני דייניו אשר הובלו כבולים באזיקים ברחובות העיר כדין פושעים לבית הכלא. אותו יום היה יום אבל ומספד. בצאנו כביום חרבן בית המקדש. רק יוסל לבדו חגג את נצחונו במחבואי ביתו, כי ירא להראות פניו מפני זעם אנשי הקהלה. אולם לא לארך ימים חוסן. מאותו יום ואילך התחילו עסקיו יורדים וכל הונו ורכושו אבדו. ומסופר שבאחרית ימיו נכנע לבו הקשה. הוא התחרט על מעשהו ובא אל ר' אהרן לבקש מחילתו ולהסיר ממנו הנדוי והחרם.

כל אותם הימים אשר ישב ר' אהרן בתפיסה לא נחו ולא שקטו אנשי הקהלה והשתדלו לפדות את רבם משביו.

ומה עשה אז הצדיק הישיש? מסופר כאשר נכנסו אליו אנשי שלומו המקורבים לטכס עצה כיצד לפדות את ר' אהרן ממאסרו ספר לפניהם:

„כאשר המהר"ם מרוטנברג הושם בתפיסה בקשו

היהודים העשירים לפדותו בכסף. אולם כאשר נודע להמהר"ם גודל הסכום אשר הקיסר דרש בעד פדיונו שלח לומר ליהודים ולהזהירם לבל יעשו את הדבר ולבל יפדותו כי דבר זה יגרה את הגויים להתאוות ביתר שאת לממונם של ישראל ויאסרו יהודים על מנת שאחיהם יפדום בכסף רב. וכידוע שמעו בקולו ולא פדוהו. ומה עשה המהר"ם הקדוש כל ימי שבתו במאסר שבע שנים רצופות? הוא יסד לעצמו, בין כתלי כלאו, ישיבה קטנה ולמד שם ועבד לבורא כל העולמים בכל לבו ונפשו. רואים אתם — סיים הצדיק הישיש, שגם במקום כמו תפיסה יכולים לעבוד לשמו יתברך".

כל מאמציהם והשתדלויותיהם של אנשי צאנז לפדות את רבם עלו בתוהו. ר' אהרן ודייניו מלאו את ימי מאסרם ששה שבועות תמימים. וכאשר יצאו מן התפיסה נערכה לכבוד המאורע סעודת הודיה גדולה.

עוד בנעוריו היה ר' אהרן נוסע עם אביו אל כל צדיקי גליציה. בשבתו אצל חותנו בדוקלא היה מחסידי הרבי ר' הירש מרומנוב. ואצל הרבי ר' הירש, שהיה כהן, פדה ר' אהרן את בנו בכורו. אחרי פטירת הרבי ר' הירש (תר"ז) נסע ר' אהרן אל אדמו"רים אחרים. ואחרי פטירת אביו בשנת תרל"ו הוכתר ר' אהרן גם כאדמו"ר ורבים מחסידי אביו נעשו עתה חסידיו. הוא היה אומר תורות על שלחנו ואף היה רושם אותן, אולם לפני פטירתו העלה את כל כתביו באש. גם שו"ת לא נשארו ממנו, כי כל ימיו ישב בצאנז עם אביו והיה מחליף עמו את השו"ת בעל-פה. ורק לאחר פטירת אביו אנו מוצאים תשובה אליו מאת הגאון ר' יצחק שמעלקיש משנת תרנ"א. שכותב אליו: „להרב הגאון הצדיק בנש"ק המפורסם מוה"ר אהרן הלברשטאם אבד"ק סאנדז" (שו"ת „בית יצחק" ח"ב אה"ע סי' עג).

נשארו ממנו קצת דברים שבעל פה: שיחות, אמרות ותורות אשר חסידים ישישים מספרים ואותן נביא כאן. שוחט אחד אשר בגלילו התפאר לפניו שבימים הנוראים הוא ממלא תפקיד של בעל-תפלה בקהלה. אמר אליו ר' אהרן: „הרבי מזדיטשוב היה אוסר על שוחט להיות ש"ץ בימים נוראים, מטעם, שהשוחט נולד במזל מאדים ועל כן אין מן הראוי שיהיה שליחם של צבור".

ומעשה בשוחט שבא להיות משובתי שבת אצל ר' אהרן. כבדו ר' אהרן ובקשו לומר זמירות ליד השלחן. התנצל השוחט ואמר ששכח את הניגון. „אם שכחת את הניגון — אמר לו ר' אהרן — חושש אני שמא שכחת גם את ה„תבואות שור“? * ואמנם כאשר בחן אותו ר' אהרן כעבור השבת בפני השוחטים לא ידע את הלכות שחיטה על בורין והוכרח להשאר בצאנו לחזור עוד הפעם על דיני השחיטה עד שידע אותם על בוריים. והנה אחדות מתורותיו של ר' אהרן:

על הכתוב „ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים הוא זה“ (שמות ב, ו) יש לשאול: מנין הכירה שהוא מילדי העברים? אלא ידוע הוא שבני ישראל הם רחמנים וגומלי חסדים. לא כן אומות העולם שרגזנים הם מטבעם ואכזורים. וידוע מספרים הקדושים כי מי שרואה פני צדיק הדור נמשכת קדושה ממנו גם על הרואה, ולכן כאשר ראתה את פני משה ורחמה עליו הבינה ש„מילדי העברים הוא זה“, כי ממנו נאצל עליה רגש הרחמנות.

בסעודת פורים אמר פעם על הכתוב במגלה „כי אם החרש תחרישי בעת הזאת ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום

* ספר הלכות שחיטה, אשר כל שוחט חייב לדעת אותו.

אחר". ואיזהו המקום האחר אשר ממנו תבא ההצלה? מעקידת יצחק, שנאמר שם, "אחר הדברים האלה" היינו, מרדכי אמר לה לאסתר, אם את החרש תחרישי בעת הזאת, אזי העזרה תבא לנו מקב"ה בעצמו בזכות פרשת עקידת יצחק אשר מתחילה במלים, "אחר הדברים האלה".

מדוע אנו אומרים בכל יום בתפלה "ותן חלקנו בתורתך"? איזה חלק יש לנו בה? אלא על ידי חידושי תורה שכל אחד ואחד מחדש, יש לכל אחד חלק בה. וזהו גם מה שאנו אומרים בסוף, "אקדמות מלין" לשבועות, "ומסר לן אורייתא", היינו, ה' נתן לנו את התורה למען נחדש בה ויהיה חלקנו בה. בדברנו מענין המדות הטובות והיפוכן אמר: כתוב (בראשית לז, כה) והבור ריק אין בו מים, אומרת הגמרא (שבת כ"ב ע"א), "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו". והוא משל: מים הם תורה, ומי שאין בו תורה נמשל לבור ריק ויש בו מדות מגונות כמו נחשים ועקרבים.

ובהטיפו לחיזוק לימוד התורה אמר: "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה פ"א מ"א) אם מחזקים את התלמוד תורה אזי היא סגולה כנגד כולם ובכל צרה, שרוצים להרע ליהודים, היא מצילה.

בענין הטפת מוסר לרשעים הביא את הכתוב בתהלים (קלט, כב), "תכלית שנאה שונאים לאויבים היו לי" ואמר: כאשר אני מטיף מוסר לרשעים, איני שונא אותם ואינני אויב להם ורק את מעשיהם הרעים בלבד אני שונא תכלית שנאה ולא את העושים, אבל הם שונאים אותי תכלית שנאה, "לאויבים היו לי", וזאת היתה כונתו של דוד המלך.

בענין תאות ממון אמר: יש לשאול מדוע קובעת הגמרא (ב"ק צז ע"א), "ואיזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקנה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר"? אלא יפה כיונו חז"ל שכל

תאוותיו של אדם מכשמוזקין בטלות ועוברות. חוץ מתאוות ממון שנשארת אצלו כל ימיו. לכן אמרו שחרות היה על המטבע של אברהם מצד אחד בחור ובתולה ומצד השני זקנן וזקנה. לומר לך שלא רק בעת שהוא בחור וצעיר, אלא גם לעת זקנה תאב האדם למטבע.

ומסופר: בחתונת נכדו היה ר' אהרן שמח מאד והחסידים שמחו עמו. אמר אליהם ר' אהרן: על הפסוק „וירעו לנו מצרים ולאבותינו“ (במדבר כ, טו) אומר רש"י „מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל“. ואם כן בחתונה ודאי האבות שמחים, כי מדה טובה מרובה, ולכן הבה ונשמח ביחד עם האבות שלנו“. ויצא בריקוד שמחה לפני החתן והכלה.

במחלקת הידועה בקהלת סיגט פנו גם אל הרב ר' אהרן מצאנז ובקשו את חות-דעתו ובספר „מלחמת מצוה“ שכבר הזכרנוהו מובא גם מכתבו של ר' אהרן אשר בו הוא מוכיח את חסידי צאנז בסיגט, ובראשם החסיד המופלג והגדול בתורה הרב ר' יודל, על אשר נפרדו מעל האורטודוקסים והתחברו אל המתחדשים וכך הוא כותב שם:

„נדרשתי מאת נכבדי גדולי וחורי ארץ הגר להיות גם אנכי מגודרי גדר להחזיק חיל וחומה אשר רוצים המתחדשים להרוס בנין עולם ויסוד התורה אשר גבלו ויסדו צדיקי גאוני ארץ הגר ז"ל בשנת תרכ"ט, הנה מי שיודע ושמע מהמעשה שנעשה אז נגד המתפרצים הנקראים „פארשריטספארטיי“ (מתקדמים) יראה בעליל שמן השמים נלחמו נגדם ולא ידינו אזרו חיל, וזכות אבותינו וזכות קרן התורה עמדה בעדינו להפיל אותם ארצה ואנחנו קמנו ונתעודדנו. ועתה קמו אנשים אשר לבשו אדרת החסידות ורוצים להרוס הבנין שנבנה ונתיסד זה מאז עפ"י התורה. עליהם נאמר „ובגד בוגדים בגדו“ (ישעיה

כד, טז) כי לבוש החסידות הוא להם לבגוד בהתורה ולומדיה. מה אומר ומה אדבר, אוי לדור שעלתה בימיהם כך, אנשים שהמה מכונים בשם ת"ח וחסידים יתחברו לאנשי לצון להיות להם לאגודה אחת להפיל חומת התורה וכו' ומה שנדרשתי לחוות דעתי עפ"י התורה אם יוכלו לשנות מכפי שנעשה בשנת תרכ"ט, מי גבר יחיה ולא יראה שחת אם ישנה דבר וחצי דבר מכל הנעשה אז עפ"י גאוני הזמן. כי כל החולק על התקנות והגזירות שנעשות עפ"י הסכמת חכמי גאוני הדור כחולק על תורת משה..."

ולהלך מוסיף ומשוה את מעשה המתבדלים בהונגריה למעשה בני גד וראובן אשר הקימו לעצמם מזבח בעבר הירדן ועוררו בזה את זעמם של שאר השבטים אשר שלחו להזהירם ולומר להם: "מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי ה' בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה' הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף" (יהושע כ"ב, טז"ה, כ) ובני ראובן וגד השיבו להם: "חלילה לנו ממנו למרד בה' ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו וגו'", ולכאורה — כותב ר' אהרן — יש להקשות שתי קושיות בפרק זה. הקושיה האחת: למה חשדו ישראל באחיהם בני גד וראובן שבנו מזבח לשם עבודה זרה למרוד בד' חלילה, הלא אפשר שבנו המזבח לזבוח לה', ורק היה להם להוכיחם שאין לזבוח חוץ למקדש? והקושיה השניה: למה הזכירו דוקא את שני החטאים האלה, עון פעור ועון עכן? וכי זו בלבד חטאו? ואיזה יחס וקשר יש בין החטאים האלה לבין המעשה אשר עשו בני ראובן וגד? והתשובה על קושיה א' היא: אמנם ידעו שאר השבטים שבני ראובן וגד לא התכוונו לבנות מזבח לעבודה זרה חלילה, אלא מנו אותם בעון ההתפרדות מעל שאר אחיהם בני ישראל, שעל ידי הפירוד

סוללים דרך לפני יצר הרע ללכדם ברשתו חס ושלום. ועל ידי כך מתורצת גם הקושיא השניה הזכרת עוון פעור והמעל של עכן, שבשני החטאים הללו היה השטן מרקד ומפתה את בני באמרו להם שאין אלו עבירות, אלא מצוות גרידא. כי כך דרכו של השטן בבואו אל האיש הישראלי, לא יאמר אליו: חטא ועשה להכעיס הבורא חלילה, כי האיש אשר מזרע אברהם יצחק ויעקב הנהו, בודאי לא יציית לו על דרך זו. אלא כן יאמר אליו השטן להרגו בערמה ובחלקלקות פיו ייפה העבירה לחשבה למצוה ויפתהו לחלוק על מנהיגי הדור ועל תקנותיהם כי לא ישרו וכדומה, ומפתה על ידי כך אפילו הכשרים, כמבואר בספרי מוסר, שהיצר מסמא את העינים לחשוב העבירה למצוה. והנה בעון פעור באו המדינים אל בני ישראל ואמרו להם „הסך רגליך על פניו“ וחשבו בני ישראל שזוהי מצוה שמבזים כך את העבודה זרה, אבל טעו, כי באמת זוהי עבודת פעור. וכן במעל של עכן. עכן נתפתה לחשוב שבמעלו בחרם הוא מקיים מצוה הכתובה בתורה (דברים כ. יד), „ואכלת שלל אויביך“, כאשר מבאר רש"י כן את הכתוב ביהושע ז. כא: „וארא בשלל“, היינו, כאשר ראה עכן בשלל, נזכר במצוה הכתובה בתורה, ולקח מן השלל. הרי שהשטן מרקד לפתות את האיש הישראלי לחשוב את העבירה למצוה. ועל כן הזכירו השבטים לבני ראובן וגד את שני החטאים הללו, למען הזהירם מלהתפתות לשטן, ומלזרוע פירוד. ועל כך השיבו בני גד וראובן חלילה לנו להפרד מעל אחינו בני ישראל וכו'.

„והנה — מסיים ר' אהרן — כזה אירע לנו בעת הזאת, היצר סוכן בנו ומיפה לפנינו עבירות חמורות לעבדות ה' והאנשים אשר בגדר תלמידי חכמים המה, משחיתים כרם ה' ומהרסים הדת...“

כתבים לא נשארו מר' אהרן, כי יום קדם פטירתו שרף

אותם בעצם ידיו. מסופר שביום האחרון לחייו, זה היה ערש"ק, וערב ר"ה אב, השכים לקום על מנת ללכת לטבול במקוה כדרכו תמיד. בקשו בני ביתו לעכבו מללכת כי היה חלש מאד. אולם הוא לא שמע להם והלך בלוית שמשו. כאשר עלה מן הטבילה אחז השמש בידו להחזיקו כי ירא פן יפול מרוב חולשתו. אולם ר' אהרן דחהו מעליו, ומאחר שהשמש נגע בו בידו, ירד אל המקוה וטבל שנית. אחרי זה הלך אל הבית אשר בו היה גר אביו הגאון בעל „דברי חיים" עוד לפני שלשים שנה, העיר את אחותו אשר גרה בבית ההוא, עבר בכל החדרים. נפרד מאחותו ואמר לה: „תני עמדי דרישת שלום לאבא זצ"ל", ויצא. הוא חזר לביתו והניח תפילין. אחרי זה הוציא את כל כתביו אשר היו עמו והעלים באש. עם ערב היום התפלל. תפלת מנחה וקבלת שבת. קידש על היין, אבל לא אכל. קרא „קריאת שמע" והלך ושכב על מטתו. הוא היה עיף. ובאותו ליל שבת החזיר את נשמתו אל על.

ר' אהרן נפטר זקן ושבע ימים בראש חדש אב, תרס"ו. את מקומו בצאנז ירש בנו ר' לייבוש ואחריו בנו ר' מרדכי זאב אשר נהרג בידי הנאצים בשואה ההיטלרית, הי"ד.

האדמו"ר ר' ברוך הלברשטם מגורליץ

(תקפ"ו—תרס"ו)

ר' ברוך נולד לאחר פטירת סבו, אבי-אמו, הגאון ר' ברוך מלייפניק, ונקרא על שמו. נולד ברודניק בשנת תקפ"ו. הוא היה הבן הרביעי וילד השעשועים של אביו, ואביו אהבו על פני שאר בניו הגדולים. בהיותו ילד צעיר נתיתם מאמו הרבנית מרת פייגע-רחל. אביו נשא אז לאשה את גיסתו,

אחות אשתו המנוחה מאב אחד, וכאשר מתה גם היא מבלי
 להשאיר בנים אחריה, נשא אביו אשה בשלישית. את אם
 חורגתו זו לא אהב ר' ברוך והיה מקניט אותה בדברים. פעם
 אמר אליה: „אל תדמי בנפשך שאת הנך אשתו האחרונה של
 אבי. דעי לך, שאבי הוא בבחינת יעקב אבינו ולו היו ארבע
 נשים“. ואמנם אף היא לא האריכה ימים ומתה. אולם כאשר
 שמע ר' ברוך שאביו עומד לשאת אשה ברביעית בקש למנוע
 אותו מזה, בא ואמר אליו: „אבא, מספרים שכאשר נתאלמן
 הרב הצדיק ר' הירש מזדיטשוב לעת זקנותו מאשתו ובאו
 להציע לו שישא אשה אחרת השיב שאינו יכול להתחתן עוד
 כי התחתן עם התורה“. „ואם כן — השיב לו אביו — לא
 אוכל אני להתחתן עם התורה, כי התורה כבר אשת איש“.
 וכך לא עלה הדבר בידו להשפיע על אביו. אולם בשאר ענינים
 היה שומע לו אביו ונענה לו. מסופר שפעם בשעת אמירת
 תורה התחיל אביו משתעל מגרוננו ולא יכול היה להמשיך לדבר.
 ציוה בנו ר' ברוך על השמש להביא לאביו כוס תה כדי לרכך
 את השיעול. כאשר הגישו לו את התה דחה את הכוס ואמר:
 „אין שותים תה בעולם האצילות“. „אבל, אבא, — אמר אליו
 ר' ברוך — בעולם האצילות אין משתעלים“. שמע הגאון מצאנז
 את דברי ר' ברוך ואמר: „נצחתני, בני!“ ושתה את התה.
 בהיותו ילד, וכן גם בשנים הבאות כאשר גדל והיה
 לאיש, היה אביו לוקחו עמו לכל אשר נסע. וכך בקר עם אביו
 אצל כל גדולי הדור. מסופר כאשר הביא עמו הרב מצאנז בפעם
 הראשונה את בנו ר' ברוך אל הרבי ר' שלום מבעלז, דבר
 הרבי מבעלז עם אביו הרב מצאנז בלשון „אתה“ ואל ר' ברוך
 פנה בלשון „אתם“. כאשר יצאו מאת הרבי שאל הנער על
 כך את אביו. השיב לו אביו: „כך דרכו של הרבי מבעלז;
 אל אנשים שאין בהם פגם של חטא הוא פונה בלשון „אתה“.

עליך, בני, להשתדל, איפוא, לתקן מעשיך ותזכה שגם אליך ידבר הרבי בלשון „אתה..." הדברים האלה נכנסו עמוק בלבו של הנער הצעיר. הוא התאמץ ללמוד ביתר התמדה והוסיף יראה על יראתו בעבודת ה'. וכאשר בא כעבור שנים בפעם השניה עם אביו לבעלו והיה אז כבר נשוי פנה אליו הרבי: „אברך, מה שלומך?" אז ידע כי תקן מעשיו וכי ראוי הוא להמצא במחיצת הרבי מבעלו.

ימי ילדותו של ר' ברוך עברו עליו ברודניק מקום רבנותו הראשונה של אביו. וכאשר עבר אביו לצאנז היה ר' ברוך כבר חתן. בן חמש עשרה היה כאשר השיאו אביו אשה. אשתו היתה בתו של הגאון והצדיק ה„ייטב לב" מסיגט ור' ברוך היה סמוך על שלחן חותנו בסיגט כמה שנים לאחר נשואיו.

ככל אחיו הגדולים ממנו אף ר' ברוך נעשה רב בחיי אביו. בתחלה היה רב ברודניק באותה עיר שבה נולד וגדל ואשר שם החל אביו את כהונת הרבנות שלו. רוב שנותיו כהן ברודניק, כשלשים שנה. משם עבר ר' ברוך לגורליץ ושם נשאר שארית ימיו. באיזו שנה בא לרודניק ומתי עבר לגורליץ לא ידוע. אבל ניכר שבשנת תרמ"ח היה עדיין ברודניק כפי שרואים מן הספר „מלחמת מצוה" בדבר המחלקת בין האורטודוקסים והמתבדלים בסיגט והרב ר' ברוך מרודניק היה הבורר במחלקת ההיא והוציא את פסק הדין בשנת תרמ"ח. ובשנת תרנ"ב כבר היה בגורליץ.

כשהיה ר' ברוך עדיין צעיר לימים אהב אביו להשתעשע עמו בדברי תורה ולנסותו בדברי חכמה. פעם אמר אליו: „ברוך, בני! בכל דור ודור ישנו משיח והוא צדיק הדור. עשה תשובה ואתה תהיה משיח". הבן הפקח השיב מניה וביה: „אין אני רוצה להיות משיח, כי חסידיהם של שאר האדמורי"ם

ירדפוני ויאמרו שדוקא רבם הוא משיח.

הוא התפרסם באמרותיו השנונות ובעשותו לצחוק וללעג את החסידים האומרים שרק רבם הוא „רבי“, לא חסך את לעגו גם מאדמו"ריהם. איש לא יצא נקי מלפניו. פעם שאל אותו אחד ממקורביו: „הרב מגורליץ, מדוע כבודו מרבה כל כך להג בצדיקים? הלא צריכים גם כח המעצר?“ — „מה שאני מדבר עליהם — השיב לו הרב מגורליץ — זהו כבר אחרי כח המעצר“.

ביחוד לא סבל ר' ברוך חסידים שמדמים בנפשם שהם בעלי מדרגה וכלה בהם את כל להגו. מסופר: אחד מחסידיו היה מספר תמיד באזני חבריו בבית המדרש שיש לו „גילוי אליהו“ בחלומו. כאשר הגיעו דבריו אלה אל ר' ברוך קרא אליו אברך אחד מחסידיו, בחור בן-חיל, וציוה עליו להשחיר את פניו ולהתחפש בבגדי מנקה ארובות-העשן ולבא באמצע הלילה אל אותו חסיד שמתפאר ב„גילוי אליהו“. הבחור עשה כן. למחרת הבקר בא אותו החסיד לבית המדרש וספר לחבריו שכבר עלה במדרגה, כי הפעם נראה אליו אליהו לא בחלום, אלא בהקיץ ממש. וכאשר נתגלה לו דבר המהתלה אשר התל בו, חדל לספר על גילוי-אליהו.

ופעם עמד ר' ברוך ליד חלונו בפנים הבית בשבת וראה יהודי הולך לו ברחוב ושעון קשור לו בשרשרת אל אפודת בגדו, ועירוב לא היה בעיר זו. „כלום אין יהודי חושש לאיסור טלטול בשבת באין עירוב, שאתה נושא את שעונך עמך?“ — קרא ר' ברוך אל היהודי מבעד לחלון. „הלא השעון הולך“ השיב לו הלה. „וכלום אתה אינך הולך, ומדוע אין נושאים אותך?“ — אמר לעומתו ר' ברוך.

פעם, בשעה שישב עסוק בלימוד סוגיה, נכנס אליו חסיד אחד והפסיקו מלימודו. „הנני מזמין אותך לאכילה“ — השיב

לו ר' ברוך. ולא ידע אותו חסיד למה ירמזון מליו של הרבי. עד שר' ברוך הוסיף ובאר לו: „הגמרא אומרת (חגיגה י"ב:): „כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילים אותו גחלי רתמים". ואם כן הריני מזמינך לאכילת גחלים אלו..." את מאמר חז"ל: „אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירים אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ" (קידושין מ.). פירש ר' ברוך בדרך חידוד ואמר: מדוע דוקא ילבש שחורים ולא לבנים? אלא שאם ילבש לבנים הרי יהיה „רבי" (שכן דרך ה„רביים" ללבוש בגדי לבן) ואז יאמר בלבו שאינו צריך עוד ללכת למקום שאין מכירים אותו. אלא בביתו יעשה הכל מה שלבו חפץ. ר' ברוך היה בעל טביעת עין מנעוריו והכיר בפניו של כל אדם ואדם אם תוכו כברו.

כאשר היה ר' ברוך סמוך על שלחן חותנו ה„ייטב לב" בסיגט בא פעם אורח אל חותנו וגלגל עמו בדברי תורה. ה„ייטב לב" קרבו מאד כי חשבו לתלמיד חכם גדול. אולם ר' ברוך הכיר בפני האיש שאין תוכו כברו ולא רצה לשבת עמו יחד בשלחנו של חותנו, וגם הזהיר את האנשים מלקבץ כסף בשביל האיש. ואכן נודע אחר כך כי האיש הוא משומד ולכוד ברשתו נפשות לנצרות (מיסיונר). הכל הודו שיש לר' ברוך טביעת עין.

מסופר: פעם כתב הרב מצאנז מכתב לאחד שקורא לעצמו „רבי" וחתם בסופו „דברי עבדו". ר' ברוך שהיה מצוי תמיד אצל אביו ראה את המכתב ושאל למה חותם „עבדו" לפני מי שאינו נחשב כל כך ל„רבי"? השיבו אביו בגערה: „מה עלה על דעתך? „עבדו" של אותו „רבי"? לא, כונתי עבדו של בורא העולם יתברך".

גם אביו הגאון מצאנז לא ראה בעין יפה את מעשה

התוליו של בנו שהיה מהתל בחסידים ורבותיהם. ועל כן היה ר' ברוך נזהר בלשונו בפני אביו. ומעשה שהיה: כידוע היו חסידי גליציה מתיחסים בזלזול לחסידי קוצק ומלגלגים עליהם, ור' ברוך לא חסך אף הוא את התוליו מהם. פעם נודמן אל ביתו של ר' חיים מצאנז החסיד הידוע ר' יודל קמינר, חותנו הראשון של ה"שפת אמת" מגור. ר' יודל היה מחסידי קוצק המובהקים והיה לפעמים בא לבקר את דודו האדמו"ר מצאנז. באחד מבקוריו שם התחיל ר' ברוך ללגלג על חסידי קוצק בפניו של ר' יודל קמינר. האדמו"ר הזקן לא היה נוכח אותה שעה. ר' יודל לא יכול היה לשמוע את דברי הלהג של ר' ברוך נגד רבו מקוצק ויצא מן החדר. כשנכנס האדמו"ר הזקן וראה שר' יודל איננו ליד השלחן שאל: איפה יודל? ספרו לו שר' יודל נעלב מדבריו של ר' ברוך, אשר לעג לרבי מקוצק, ועל כן עזב את השלחן. אמר אז האדמו"ר הזקן בהצביעו על בנו ר' ברוך: „ענשו יהיה עוד שיקח חסיד קוצקי לחתן לבתו“. יאמנם נתקיימו דבריו של האדמו"ר הזקן מצאנז ור' ברוך השיא את בתו לחסיד קוצקי, הוא ה"שפת אמת". היא היתה אלמנה ונעשתה אשתו השניה של ה"שפת אמת" מגור.

מרודניק, מקום רבנותו, עמד ר' ברוך בקשרי שו"ת עם אביו. בשו"ת „דברי חיים“ ח"ב או"ח סי' מ"ג משיב אליו אביו בלשון זו: „לבני הרב המאור הגדול החריף החסיד מו"ה ברוך האבד"ק רודניק“ וכן ח"ב יו"ד סי' קכד, אה"ע סי' קלח, חו"מ סי' סב. התשובה היחידה שיש בה תאריך, משנת תרכ"ה, ופתיחתה: „לבני הרב המאור הגדול החריף ובקי החסיד המפוי ירא ה' חסידא ופרישא מו"ה ברוך נ"י האבד"ק רודניק“.

ולא רק עם אביו אלא גם עם גדולי תורה אחרים עמד בקשרי שו"ת. בשו"ת „בית יצחק“ לר' יצחק שמעלקיש ישנן תשובות אל ר' ברוך (יו"ד סי' קמ"ד משנת תרל"ט, אה"ע

ח"ב סי' סו משנת תרנ"ד). וכן החליף שו"ת עם חותנו הגאון מסיגט (אבני צדק או"ח סי' ג). בשו"ת מהר"ש להגאון המפור' ר' שמואל ענגל מרדומישל שהיה גם מחסידיו של ר' ברוך נמצאת תשובה אליו (ח"א סי' ט), ועוד. אולם מכל גדולי הדור היה אביו בעיניו הגדול שבהם והיה „מורו רבו" כל ימי חייו. וגם אביו היה קשור אל ר' ברוך יותר מאשר לכל שאר בניו ולא זזה ידו מתוך ידו כל הימים. והרבה ספורים נשארו בפיהם של חסידים על הרב מצאנז ובנו הרב מגורליץ.

אחרי פטירת אביו בשנת תרל"ו נעשה ר' ברוך „רבי" והתחיל לקבל חסידים. על חסידיו נמנו גדולי תורה כמו הגאון ר' שמואל ענגל מרדומישל הנ"ל, המו"ץ מקוסוב בעל „פרחי זוטי" על יו"ד, הגאון ר' נתן דוד הכהן הולנדר מאמסינא בעל שו"ת „שב הכהן", ועוד. ר' ברוך עצמו גם הוא היה נוסע לצדיקי הדור. הוא היה כמה פעמים אצל המגיד מטריסק. מסופר כאשר בא בפעם הראשונה לטריסק בקשו ממנו בניו של המגיד שישפיע על אביהם שלא יצום משבת לשבת כאשר היה נוהג. ר' ברוך הבטיח להם. אולם כאשר יצא מלפני המגיד לאחר שישב עמו שעות אחדות הושפע ממנו שצריכים להרבות בצום ותענית.

גם עם אחיו הגדול הרב ר' יחזקאל משינאווא עמד בקשרים והיה מזדמן עמו לעתים קרובות. מסופר כאשר החלה לפני כשמונים שנה ההגירה הגדולה לאמריקה ראה ר' ברוך בחכמתו שיש צורך שיחד עם המוני המהגרים יסעו גם תלמידי חכמים כדי לארגן את החיים הדתיים בארץ החדשה שמעבר לים. הוא בא אל אחיו הגדול ר' יחזקאל הרב משינאווא עם הצעה ששניהם יסעו לאמריקה לחזק שם את היהדות. אולם אחיו השיב לו: „הן ידעת, אחי, שאני הנני מחסידי בעלז, ואצלנו בבעלו נוהגים לומר כך: „הדבר שלא עלה על דעתך

אתה, אל תעשהו. ועתה, אחי, מאחר שאתה העלית את הדבר על דעתך תחלה, קום ועשהו!" אולם לבדו בלי אחיו הגדול לא רצה ר' ברוך להרחיק נדוד ונשאר אף הוא במקומו.

על חילופי דברים בינו לבין אחיו ר' יחזקאל יש הרבה ספורים. ועם כל הערצתו לאחיו הגדול היה גם בו שולח את חצי לעגו, כדרכו. מסופר: פעם נסעו שניהם יחד למקום המרפא קריניצא. אשה אחת, מרת נפש, בשמעה שהרב הצדיק משינאווא נמצא שם באה אליו לבקש שיאציל לה ברכה והניחה לפניו על השלחן סכום ניכר, "פדיון נפש". הרב משינאווא כידוע לא היה מקבל, "פדיון נפש" אלא מאנשים יחידי סגולה. כאשר ראה את הכסף שהניחה האשה לפניו הכה בידו על השלחן וקרא בכעס: "כל זה בא לי מפני חטאי!". ר' ברוך אשר שמע דברי אחיו אלה המתין עד אשר יצאה האשה, נגש אל אחיו. ואמר: "אחי הקדוש! "פדיון הנפש" שייך לי, כי זה עתה שמעתי אותך אומר שכל זה בא לך מפני חטאך, ואל יהא חוטא נשכר".

ומענין ביחוד המעשה הבא: פעם בא חסיד אל הרבי מגורליץ בשאלה, היות והוא רוצה לבנות בית במקום שגדלים שם עצי פרי, ואי אפשר לבנות הבית אלא אם יעקרו את העצים מן המקום. ושואל מהרבי אם מותר לו לעקור את העצים. השיב לו ר' ברוך: "אתיר לך לעקור את העצים אם תתן לי חמש מאות זהובים". זה היה סכום עצום אז, והחסיד החליט לפנות בשאלתו אל "רבי" אחר. הוא נסע לבובוב אל הרבי ר' שלמה, בן אחיו של ר' ברוך. כאשר הציע החסיד לפני הרבי מבובוב את שאלתו, השיב לו הרבי שלא יתיר לו דבר זה בעד כל הון שבעולם. "והלא דודו הרב מגורליץ הסכים להתיר לי ובלבד שאתן לו חמש מאות זהובים" — טען החסיד. "אם כן סע מהר אליו ותן לו את הסך שנקב!" — אמר הרב מבובוב.

חזר החסיד לגורליץ. אולם ר' ברוך לא הסכים להתיר לו גם אם יתן לו את סך הכסף שנקב בתחלה. „לפני בואך אלי בפעם הראשונה — אמר לו ר' ברוך — היה אצלי יהודי עשיר והתאונן לפני שהוא במצב דחוק מאד ועומד לפני פשיטת רגל. רק אם ישיג תמיכה של חמש מאות זהוב יוכל לצאת מן המיצר. ואחרי זה באת אתה עם שאלתך. אמרתי בלבי „האדם עץ השדה“ וכדאי לעקור אף עצי פרי כדי להוציא יהודי מצרה. אבל כעת כבר לאחר המעשה, אותו היהודי פשט את הרגל, ולכן אסור בהחלט לעקור את עצי הפרי“.

כל בניו של הצדיק מצאנו היו אנשי אמת כמו שהעיד עליהם אביהם ושאר גדולי הדור. אולם היה הבדל במזג של כל אחד מהם. ביחוד היו שונים במזגם האח הבכור והצעיר. ר' ברוך היה בעל מזג חם וחריף וקצר רוח. לעומתו היה אחיו הבכור רחב לב יותר וסבלן. אולם שניהם לקחו להם לקנה מדה את מדת האמת. ומענין כיצד ר' ברוך בעצמו הגדיר את ההבדל שבינו לבין אחיו ביחס לאמת. „ההבדל שבין אחי הרב משינאווא וביני — אמר ר' ברוך פעם — הוא, שאצלו אם רואה אדם שרובו שקר ורק קורטוב אחד של אמת מוצא בו, הריהו מקרבו ומכבדו. ואני, אם אני פוגש אדם שרובו אמת ורק קורטוב אחד של שקר בו, איני יכול לעמוד בד' אמותיו“.

ר' ברוך היה מפורסם ומקובל כאיש אמת וחכם ובו בחרו להיות המכריע בדין תורה אשר הרעיש בשעתו את יהדות הונגריה וגליציה בין האורטודוקסים והמתבדלים שקראו לעצמם „ספרדים עצמאיים“. בתחלה לא רצה ר' ברוך לקבל עליו את תפקיד הבוררות, מטעם, כמו שכותב, „כאשר כן דרכי מעולם שלא להתערב בשום דבר חוץ מהנוגע לעירי ולבני קהלתי“. אולם כאשר בא על ההילולא של חותנו ה„ייטב לב“ בעיר סיגוט בחדש אלול שנת תרמ"ו ניסה להשפיע על הצדדים

להתפשר ולהשלים ביניהם למען לא יהיה חילול השם. ומאחר שלא שמעו לו לא רצה עוד להתערב. ואז הגיעו אליו מכתבים משני הצדדים אשר בקשוהו להיות החמישי המכריע בין ארבעת הבוררים משני הצדדים, בדין תורה. הרב ר' יהושע מבעלז ואחיו הרב משינאווא, שניהם זרזוהו לקבל עליו להיות המכריע והפוסק. ולאחר שהוציא את פסק דינו ואחיו אישר אותו הפיצו אחדים מהצד שכנגד כתבי פלסתר נגד ר' ברוך ואחיו כדי להבאיש ריחם ולפסול את פסק דינם. ר' ברוך פנה אז במכתב אל אלופי הקהל בסיגט ובו דוחה את כל השקרים אשר טפל עליו ועל אחיו הרב משינאווא ועל גיסו הרב בעל „קדושת יום טוב“, אבד"ק סיגט, אחד הרבנים הבוררים מהצד שכנגד אשר לא היה מרוצה מהפסק דין של ר' ברוך, והדפיס כתב פלסתר בשם „אוהב בצע ושונא משפט אמת“ ובו השמיץ את הרב של סיגט הבעל „קדושת יום טוב“ ושאר רבני הונגריה אשר היו על צד האורטודוקסים וכן הבאיש את ריחו של ר' ברוך בהוציאו עליו דבה רעה שהטה הדין מאהבת ממון ומנגיעה בדבר, כי היה ר' ברוך מגורליץ גיסו של הרב מסיגט בעל „קדושת יום טוב“, ובשקרים הללו משך בעל כתב הפלסתר לרשתו גם אחדים מגדולי הרבנים בגליציה להיות על צדו, כיון שהאמינו בתומם לכל דבריו. משום כך מצא ר' ברוך לנחוץ להשיב על דברי הפלסתר כדי שלא יכשלו בהם אנשים תמימים.

ואשר לדבת אהבת ממון כותב ר' ברוך: „ומה שהדפיס המכתב להבאיש ריחי כי ח"ו בהצטרפי עמו (עם הרב הבורר) למדתי להיות נוטה בדין מאהבת ממון. חס לו לזרעא דאבא משמץ מזה כידוע לכל כי בעהי"ת כל חללי דעלמא לא יטו אותי ח"ו מדרך האמת לאמתו וכו' ונתן אותי ואת אחי הה"ג הצדק שליט"א האבד"ק שינאווא לשמצה ח"ו.“ (המכתב הזה

מתאריך „ד' לסדר ויפוצו אויביך“ נדפס בס' „מלחמת מצוה“ דף ס', תרמ"ח).

ר' ברוך לא היה נוהג לומר „תורה“ על שלחנו, רק לפעמים היה משמיע את דבריו. פעם חל ראש השנה להיות בשבת וציוה ר' ברוך לשיר בשלחנו את הזמר „שבת היום לה““. כאשר גמרו לשיר את הבית השני, והוא: „מעבור דרך וגבולים / מעשות היום פעלים / לאכול ולשתות בהילולים / זה היום עשה ה' / שבת היום לה““. הפסיק ר' ברוך את הזמרה ואמר: „מבואר בגמרא כי בר"ה שחל בשבת אין תוקעין משום שמא יעבירונו ד"א בר"ה. ויש שסוברים כי הטעם משום שמא יתקן כלי שיר (מגן אברהם תקפ"ח סק"ד). והסביר ר' ברוך שכל התיקונים שנעשים בכל ר"ה ע"י התקיעות אפשר לתקנם בר"ה שחל בשבת ע"י זמירות, שירות ותשבחות להשי"ת שאומרים בסעודה, וזה מרומז בחרוז הנ"ל: „מעבור דרך וגבולים / מעשות היום פעלים“, היינו אין תוקעין שופר משום שמא יעבירונו וכן גם מטעם שמא יתקן כלי שיר ויעשה מלאכה, ומה יהא על התקונים שצריכים להעשות ע"י תקיעות שופר? העצה לזה היא „לאכול ולשתות בהילולים“ וזה יחשב כתקיעת שופר. אימתי הוא זה? „זה היום עשה ה' / שבת היום לה““, היינו כשחל ראש השנה להיות בשבת אזי יכולים לתקן את התקיעות שופר ע"י זמירות ותשבחות.

על הכתוב (דברים ט, כד) „ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם“ אמר פעם: לכאורה, משה רבינו שהיה עניו מכל אדם, היתכן שידבר כל כך קשות על ישראל? אלא הוא הדבר שהכתוב מדגיש „מיום דעתי אתכם“: ברוב ענותנותו תלה את מריים של ישראל בחסרון שבו גופו, שאינו מנהיג טוב. וזהו פירושו של „ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם“ דוקא, היינו מיום שאני מנהיגכם, אבל הם מצדם אינם אשמים

בכך כלל.

„לו ישמעאל יחיה לפניך“ (בראשית יז, יח) ורש"י שם מפרש „יחיה ביראתך“. ומה השיבו הקב"ה לאברהם על דבריו אלה: „ולישמעאל אותו במאד מאד וגו'“ (שם, כ). לכאורה לא השיבו הקב"ה על שאלתו, כי אברהם בקש שיהיה לישמעאל בנו יראת שמים והקב"ה השיב שיהיה לו עולם הזה. ובאמת קשה: מה בקש אברהם אבינו מהקב"ה שיהיה לישמעאל יראת שמים? הלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים? אלא שאברהם אבינו בקש שלא תהיינה לישמעאל שום מניעות מעולם הזה ושלא יבטלוהו מלהיות ירא שמים. ועל כך השיבו הקב"ה „ולישמעאל שמעתיך וגו'“ היינו שיהיה לו כל טוב של עולם הזה ויחד עם זאת לא תהיינה לו כל מניעות מצד עולם הזה להפריעו מלהיות ירא שמים, לכשירצה.

עוד בחייו מסר לו אביו את כתב־יד הספר שלו „דברי חיים“ ח"א על דיני גיטין ושמות אנשים ונשים וח"ב על הלכות מקואות, על מנת שיוציאו לאור בעילום שם מחברו, ור' ברוך הדפיסו בזאלקווא תרכ"ד עוד בחיי אביו. וכעבור שש עשרה שנה לאחר פטירת הגאון מצאנו חזר ר' ברוך והדפיסו על שם אביו המחבר, במונקאטש תרנ"ב. ובהקדמה כותב:

„אל שער בת עמי לידע ולהודיע, שזה החיבור הקדוש נתן לי כ"ק אאמו"ר הכתב יד במתנה בחיים חיותו ופקודתו חזקה עלי להפיצו על פני תבל ושמו יהיה פלאי לבל יודע מחברו מי הוא. ואזרתי חיל לקיים דבריו הקדושים בק"ק זאלקווא בשנת „ספר דברי חיים“ לפ"ק (תרכ"ד) ואידי דחביבא אזדא להו לעלמא ורבים צמאה נפשם לשתות מבאר מים חיים ולא נמצא. ורבים גדולים בני תורה בקשנו להדפיסו שנית ונזכרתי אשר שמעתי בחבורת כמה אנשים מפי כ"ק אדמו"ר

קודם פטירתו בעת חליו אמר בזה הלשון „אני נותן שבח והודיה להשי"ת שיגעתי ומצאתי וכוונתי ההלכה לאמיתה בהלכות גיטין ומקוואות בחיבורי זה. לדעתי כל המורה מתוך ספרי זה יפסוק כדת וכהלכה". נעתרתי למבוקשם להדפיסו שנית, ואשר הרהבתי בנפשי עוז עתה לפרש שם אאמו"ר המחברו, יען כי הקול נשמע ממילא מי המחברו וכו'" וחותם הק' ברוך האלבערשטאם אבד"ק גארליץ והגליל.

ר' ברוך נפטר בשיבה טובה, בשנת תרס"ו, א' אדר. בן שמונים היה בפטירתו, והשאר אחריו בנים ובנות. מבין בניו המפורסם ביותר היה ר' משה הלברשטם אבד"ק ברדיוב (ברדטפלד). הוא היה גאון חריף ולו, יחד עם בן דודו ר' שלמה, מסר סבם הגאון מצאנז את כ"י השו"ת שלו „דברי חיים" על ד' חלקי שלחן ערוך לסדרם לדפוס. ושני הנכדים הגאונים הנ"ל הוציאו את השו"ת לאור בלבוב בשנת תרל"ה עוד בחיי סבם, שנה אחת קדם פטירתו. ויש שם גם אל ר' משה שו"ת מסבו. וכן החליף שו"ת עם דודו הגאון ר' מרדכי דב מהורנוסטפול, ועם עוד גדולים.

האדמו"ר ר' שלמה הלברשטם מבובוב

(תר"ז—תרס"ה)

האדמו"ר ר' שלמה מבובוב הוא הנכד המפורסם ביותר בין כל נכדיו של הרב הזקן מצאנז ובין אדמו"רי גליציה שבדורו הוא קובע לעצמו פרק מיוחד.

ר' שלמה הוא בנו של ר' מאיר נתן, אחד מבניו של הגאון מצאנז, ואמו מרת ביילע היא בתו של האדמו"ר ר' אליעזר מדזיקוב ונכדתו של האדמו"ר הזקן ר' נפתלי מרופשיץ.

על אביו ר' מאיר נתן מסופר שהצטיין מנעוריו בגאונותו ובחסידותו והאדמו"ר ר' אליעזר מדזיקוב, לקחו לחתן לבתו הצדקנית.

ידידות נפש שררה מאז ומתמיד בין שני האדמו"רים : ר' חיים מצאנז ור' אליעזר מדזיקוב. ר' אליעזר היה האיש אשר הביא את האברך הצעיר, שהיה אז רב ברודניק, בפעם הראשונה אל אביו ר' נפתלי האדמו"ר המפורסם. ומאז נעשה הרב מרודניק, האדמו"ר מצאנז בעתיד, לאחד מחסידי רופשיץ הנלהבים ביותר. ושני האברכים, הרב מרודניק ור' אליעזר בנו של האדמו"ר מרופשיץ, חיו מאז בידידות רבה ועתה באו בקשרי חיתון ביניהם : בנו של האדמו"ר הגאון מצאנז נשא את בתו של האדמו"ר ר' אליעזר מדזיקוב. ומסופר : כאשר נפגשו שני המחזותנים בשעת החתונה פנה הגאון מצאנז אל ידידו מאז, ועתה מחזותנו, במלים אלו : „מחזותן יקר, הבט נא וראה שהלבינו כבר שערות ראשי וזקני, ועדיין לא עשיתי תשובה“. השיב לעומתו הרבי מדזיקוב : „מחזותני חושב תמיד אך ורק על עצמו. מוטב שישכח את עצמו ויתן את דעתו על העולם“.

אחרי הנשואין נשאר ר' מאיר נתן סמוך על שלחן חותנו האדמו"ר מדזיקוב, ושם נולד לו בנו ר' שלמה. כעבור הזמן של מזונותיו על שלחן חותנו חזר אל אביו לצאנז.

ר' מאיר נתן לא האריך ימים ונסתלק מן העולם בדמי ימיו, בהיותו בן עשרים. הוא מת במגפה אשר פרצה בצאנז. והמעשה כך היה : כאשר פרצה המגפה בעיר, יצא משם הרב עם כל בני ביתו. לפני צאתו שאל אותו בנו ר' מאיר נתן : „אבא, על מי אתה עוזב את העיר?“ — „אתה, בני, — השיב לו אביו — תשאר בעיר ותגן עליה“. ר' מאיר נתן שלח את אשתו, עם בנם הקטן, אל אביה לדזיקוב והוא עצמו נשאר לבדו

האדמו"ר ר' שלום אליעזר הלברשטם מרצפערט.
הי"ד בן האדמו"ר בעל „דברי חיים מצאנז" זצ"ל.

האדמו"ר ר' ישעיה הלברשטם מטשחויב, הי"ד בן
האדמו"ר בעל „דברי חיים" מצאנז, זצ"ל.

מכל אנשי בית אביו בצאנו. הוא חלה ומת. זה היה בט"ו באב, ואז נפסקה המגפה. כאשר חזר אביו לביתו לצאנו ונודע לו דבר האסון התאבל עליו מאד ואמר: „אילו נשאר בחיים היה גדול כאחד מתלמידי הבעש"ט". וכלתו, אשת ר' מאיר נתן, באה בטענות על חמיה ואמרה: „האם יודע חמי איזה בן היה לו? הוא היה מלאך ממש. אילו הייתי עמו פה לא היה מת". השיב לה הצדיק מצאנו בדברי נחומים וברך אותה: „השי"ת יעזור ויזמין לך זיווג הגון כראוי לך". וכאשר נפרדה ממנו הלך ללוותה בשמחה כאילו לא קרה האסון. היא חזרה אל בית אביה האדמו"ר מדזיקוב. שאל אותה אביה איך היתה הפרידה מחמיה הצדיק מצאנו? ספרה לו. אמר הרבי מדזיקוב: „כל כך לעבוד לבורא העולם ברציחה?" ומסופר שהיא נשארה באלמנותה כל ימי חייה ולא נישאה עוד לאיש. היא גידלה וטפחה את בנה, ר' שלמה, היתום מאביו, וסבו האדמו"ר מדזיקוב חנכו, לימדו והדריכו, ויצא לו שם ב„עילויים". וכשמלאו לר' שלמה שלש עשרה שנה כבר דברו בו נכבדות עם בת רבי ר' יהושע מקאמינקא, בנו של ר' שלום מקאמינקא. בשנת תרכ"א נסתלק הסב האדמו"ר ר' אליעזר מדזיקוב, ר' שלמה היה בן ארבע עשרה במות עליו סבו מדזיקוב. אז נלקח אל סבו מצאנו ושם היה עד נשואיו. בן חמש עשרה היה כאשר נלקח לחתן לבית הרבי מקאמינקא. וישב בקאמינקא אצל חותנו כשנתיים אחרי הנשואין.

חותנו, הרב ר' יהושע מקאמינקא, היה מחסידיו של ר' יצחק אייזיק מזדיטשוב. כאשר הביא את חתנו, ר' שלמה הלבשרטם, בפעם הראשונה לזדיטשוב אמר אליו הרבי ר' יצחק אייזיק: „תמה אני על הרב מקאמינקא, שלא היתה לנו הזכיה עד עתה לראות את חתנו". בשעת התפלה בבית המדרש הפנה הצדיק מזדיטשוב כמה פעמים את פניו אל עבר האברך

הצעיר, ולא גרע את עינו ממנו. „ראיתי שהרבי מזדיטשוב עושה מעשים לתפסני להיות מחסידיו — היה רגיל ר' שלמה לספר אחר כך — אולם אני השתדלתי כל הזמן שלא לשכח שיש לי סבא הרב מצאנז ואני חסידו“.

ומסיפר כאשר בקר ר' שלמה פעם אצל הגאון ר' בנימין וואלש בזמיגר'ד, כבדו הגאון מאד, ברכו ואמר אליו: „נכדו של הרב מצאנז וגם של הרב מדזיקוב, ודאי שיהיה אדם השלם“.

כעבור שנתים ימים ירד ר' שלמה מעל שלחן חותנו. בשנת תרכ"ד נתקבל לרב בעיר בוקובסק והוא אז בן שבע עשרה. מבוקובסק היה בא מדי פעם בפעם לבקר את סבו בצאנז. האדמו"ר הזקן היה מאד מחבב את נכדו והיה מפלפל עמו בעניני הלכה ומדריך אותו בעצה טובה. פעם התאונן הסב מצאנז באזני נכדו ר' שלמה על הרבנים בימיו שאינם ראויים לאיצטלא. „סבא — שאל ר' שלמה, שהיה כבר רב אז — למדני איך רב צריך להתנהג?“ השיב לו: „רב צריך להתנהג כמוד“.

כל הימים אשר חי סבו מצאנז עמד עמו בקשרי שו"ת והיה מבקש ממנו הוראה והדרכה, והנה מה שמשיב לו סבו בשנת תרל"א: „שוי"ר לנכדי הרב החר"ף המפורסם שלשלת היוחסן החסיד גדול בתורה כקש"ת מוה' שלמה נ"י וכו'. מכתבו הגיעני, והנה לפי דבריך אשר ידעת, כי כעת לעת זקנתי אינני פוסק הלכה למעשה. אך להדריךך בדרך אמת אודיע לך בקצרה וכו' צויתי להעתיק לך מה שהשבתי לגאונים קדושים מפולין הרב מפיאסק וכו' ועמו הרב הגאון המפורסם בקדושה ובטהרה הר' מיוזאפף והמה שאלו ממני והשבתי להם, ולדעתי ישרו דברי בעיניהם ועשו כפסקי. ולכן אתה, ידידי, תשלח דברי להגאון מסאניק אם יסכים כן תעשה“. ומסיים: „יותר אין

בכחי לכתב והתפלל נא בעדי כי חלוש אני מאד. יעזר לי ד' באריכות ימים ושנים, והיה שלום כדברי אבי־אביך דוש"ת ומצפה לראותך בשלום. ג' לסדר „אשר תפרה" תרל"א (שו"ת דברי חיים ח"ב, יו"ד סי' לב).

בשנת תרל"ה, בהיות ר' שלמה כבר רב באושפיצין, הוציא, יחד עם בן דודו הרב ר' משה הלברשטם מברדיוב, בנו של ר' ברוך מגורליץ, את השו"ת „דברי חיים" של סבו הגאון מצאנז.

מלבד סבו, עמד ר' שלמה בקשרי שו"ת עם שאר גדולי הדור. הגאון ר' יצחק אהרן איטינגא מלבוב כותב אליו בשנת תרמ"ה: „דברי שלום ואמת לכבוד ש"ב וידיד נפשי הרב הגאון, החריף ובקי, חסיד ועניו, חכמתו תאיר פניו, שושילתא דיחוסא, רם וגבה ונשא, כקש"ת מו"ה שלמה הלברשטאם נ"י האבד"ק ווישניצא יע"א" (שו"ת מהרי"א הלוי, סי' קכה). והגאון ר' יצחק שמעלקיש מלבוב משיב לו בלשון זו בשנת תרמ"ו: „שלום וברכה לכבוד אהובי ש"ב הרב הגאון הגדול החריף ובקי הצדיק המפור' כש"ת מו"ה שלמה האלבערשטאם נ"י אבד"ק ווישניצא" (בית יצחק ח"א יו"ד בסוף תשובה להלכות פסח). וכן ישנה תשובה אליו מהגאון ר' שמואל ענגל מרדומישל משנת תרמ"ו (שו"ת מהר"ש יו"ד סי' ב'). וגם מהגאון ר' אלעזר דויטש מבאניהאד (שו"ת „יענו בקול" סי' כט), ועוד.

ר' שלמה כהן ברבנות בארבע קהלות בזו אחר זו. תחלה בבוקובסק (תרכ"ד). מכאן עבר לאושפיצין (אושוויץ, אוש" וויענטשי) וכבר שם התחיל לנהל מלחמה עם המשכילים. בשנת תרל"ח הוזמן על כסא הרבנות בווישניצא, ובמשך ישיבתו שם פעל רבות לחיזוק הדת. ר' שלמה נהל את הרבנות שלו במסירות נפש, ולא רק בקהלתו נלחם בעד חיזוק הדת, אלא

מכאן ניהל גם את מלחמתו נגד בתי-הספר מיסודו של הברון הירש בגליציה. מלבד טורח הציבור שנשא באהבה הקדיש את רוב עתותיו להרבצת תורה ברבים. כאן בווישניצא יסד ישיבה גדולה ומאות בחורים ואברכים באו ממקומות שונים להסתופף בבית-מדרשו. הוא היה לא רק מנהלה של הישיבה ומדריכה הרוחני, אלא גם בעצמו היה מלמד את הבחורים. בכל יום חמישי בשבוע היה נוהג להיות עד כל הלילה, ועמו כל התלמידים, ולמדם עד אור הבקר. בהתמדתו היה סמל ודוגמא לתלמידים, ומבית מדרשו יצאו תלמידי חכמים גדולים ובעלי יראה.

מסופר: פעם נפל, בשעת קריאת התורה, „הספר“ והיו בחורי-הישיבה עצובים וחפויי-ראש. אמר להם הרב ר' שלמה: „בני! אילו ידעתם כמה מזיק הדבר אם שוכחים לרגע אחד את בורא-העולם! זה יותר גרוע מנפילת ספר-תורה...“

עמדתו התקיפה של ר' שלמה לחיזוק הדת עוררה נגדו את חמת המשכילים אשר התחילו למרר את חייו עד אשר אלצוהו לעזב את העיר.

בווישניצא ישבו מאז ומתמיד על כסא הרבנות גאונים ידועים אנשי שם. אולם העיר הזאת היתה מפורסמת כעיר מעוררת מדנים ומתחרת ריב עם רבניה ושום רב לא החזיק מעמד שם עד הסוף. גם ר' שלמה סבל שם כקודמיו מרדיפות. וכך אמר כאשר גמר בדעתו לעזב את המקום: „הגאון והצדיק וכך אמר כאשר גמר בדעתו לעזב את המקום: „הגאון והצדיק בעל „אריה דבי עילאי“ כשנתקבל לווישניצא אמר: „לכאורה לא רציתי מלכתחילה להיות רב כאן, כי העיר אינה מסוגלת לחיות בשלום עם הרבנים. כי היה שם מלפנים חתנו של הגאון הצדיק ר' שמעלקע מניקלשבורג, הוא הרב מקאטלבורג, אף שהיה „רבי“ אבל לא היה מפורסם לגדול בתורה. ואחר כך היה ה„ברוך טעם“. הוא היה מפורסם לגדול בתורה ולא

רבי. אבל עלי אומרים הרבה אנשים שאני רבי והרבה אומרים שאני גדול, אהא בשלום אני והם". אולם לבסוף לא הועילו לו ל"אריה דבי עילאי" לא גדלותו בתורה ולא צדקותו והוכרח לעזוב מקומו*. „ואני הוסיף ר' שלמה — הלכתי הנה יען ראיתי כי אין קיום לא לרבי ולא לגדול ולא לשניהם גם יחד, אך אני שאינני לא רבי ולא גדול אהיה טוב בעיניהם. וכעת אני רואה שהעיר הזאת היא בריה חדשה לא הכריעו בה חכמים..."

וכך עזב ר' שלמה את העיר אחרי ארבע-עשרה שנות ישיבתו שם. מווישניצא עבר לבובוב וכאן ישב עד סוף ימיו (תרנ"ב—תרס"ה). על שם העיר הזאת נשאר שמו „האדמו"ר מבובוב".

גם ר' שלמה הלבפשטאם בהיותו עוד בווישניצא נתבקש לחוות את דעתו בענין המחלקת בסיגט. וכך הוא כותב: „הגיעני המכתבים הנדפסים מק"ק סיגוט יצ"ו משני הצדדים. ואם כי מכיר אנכי מיעוט ערכי אשר מי אנכי להכניס ראשי במקום שנתערבו גדולי ישראל והגידו חוות דעתם הרמה, ומה אני להכריע, ומה אדע אשר לא ידעו הם, אך לאשר שרואה אנכי שהדבר נוגע ח"ו לחילול השם גדול באם יקחו להם הספרדים שו"ב ורב מיוחד, ויוכל לצמוח מזה הירוס לכל מדינת אונגארין אשר מסרו נפשם הצדיקים הגאונים שבמדינה לחזק הדת ולעשות קשר אמיץ לחברה שומרי הדת, למען יהיו כל היראים שבמדינה לאגודה אחת, לבל יעלה הפורץ להרוס כרם ה' צבאות חלילה, ולמען שלא תהא שתיקתי נראית כהודאה לצד המתפרדים או על כל פנים כמסתפק בדבר, על כן מוכרח גם

* כידוע גורש הרב בעל „אריה דבי עילאי" מווישניצא בשנת תקצ"ח (ראה מגדולי החסידות ספר ח' עמ' קע).

אנכי הצעיר והדל להודיע דעתי בענין זה". ולאחר שמחזה את דעתו נגד ההתבדלות מוסיף ואומר: „באזני שמעתי מאת כ"ק אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג מצאנו זצלה"ה שהיה בק"ק קראקא בערך ג' או ד' שנים אחר התיסדות החברה שוה"ד (= שומרי הדת) ודבר עם גביר אחד מופלג וירא ה' מעניני התנהגות מדינתנו ואמר בזו הלשון: „משבח אני את מדינת אונגאריין, זה איזה שנים אשר נתיסדה החברה שוה"ד עלו הרבה מעלות במעלות היראה, והוטב מאד מעמד היהדות האמתית ומי יתן והיה במדינתנו כך". עד כאן לשונו הקדוש. ואיזה בית דין בדורנו בכחם להרוס זאת ולבטל זאת, ולומר אנחנו נסדר לכם סדרים אשר יהיו יותר טובים ומועילים. הלא כל מי שיש לו מוח בקדקדו, כאשר ישים זאת אל לבו היטב, רואה בחוש איך אהבת הניצוח בקרבכם ומסמא את עיניכם, אם כונתכם בעבור איזו נגיעה שלכם או כבוד עצמכם, היתכן שתבעירו אש המחלקת ותרעישו עולם ומלואו בעבור נגיעה כל דהוא, או כבוד המדומה, ואם כונתכם לשמים, מי בקש זאת מידכם שתהיו אתם צדיקים ויראים יותר מכל הצדיקים והיראים שבמדינה. לכן אתם אנשי ספרדים שבעיר סיגוט, באשר שמכיר אנכי איזה מאתכם מאז לאנשים יראי ה' וחרדים על דבריו, תנו כבוד לאלקי ישראל ולתורתו, חוסו על כבוד כלל ישראל, הסירו המשטמה מלבבכם, בטלו דעתכם נגד דעת הרוב שבמדינה, אל תהיו עומדים על דעתכם להצית אש במדינה, אל תחלקו את בית ישראל עוד, הלא תתמלא כל המדינה קרעים, על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים וכו' ומסיים בתחנונים: „בחרו את הרע (לפי דעתכם) במיעוטו, קיימו וקבלו את הטוב האחדות בין אחינו בני ישראל והקדישו שם שמים, שמעו אלי וישמע אליכם ה' וכו' והקולות יחדלו ושלום על ישראל. דברי המדבר למען כבוד התורה הקדושה

וכבוד אחינו בני ישראל ומחכה לישועת ה' במהרה. הק' שלמה האלבערשטאם האבדפק"ק ווישניצא יצ"ו והגליל" מלחמת מצוה, עמ' כו—כט).

בווישניצא ניהל, מלבד הרבנות, גם אדמו"רות ואלפי חסידים נהרו אליו והשכימו לפתחו. הוא היה אומר „תורות" על שלחנו. „תורותיו" לא נאספו בספר, אולם הן מתהלכות בין חסידי בובוב ונמסרות מפה לפה. בתורות אלו נשמע הד מלחמתו ב„משכילים" שקראם בלשון המדרש „ליצני הדור". וכך אמר: על הכתוב (בראשית כה, יט) „אברהם הוליד את יצחק" ורש"י שם „לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו. מה עשה הקב"ה? צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל „אברהם הוליד את יצחק". לכאורה קשה — אמר הרבי מבובוב — מפני מה קראם המדרש „ליצני הדור" ולא קראם „רשעי הדור"? על שום שהיו מוציאים שם רע על אשת איש שהיתה צדיקת ואשת נביא ואמרו עליה שנתעברה מאבימלך, מכאן שלץ גרוע מרשע.

הוא היה לוחם את מלחמתה של תורה בכל כחו ומרצו ודבקו ויהיה מוכיח בשער. בזה היה דומה לסבו הגאון מצאנז. אולם ידע גם לכבוש את תוכחתו כאשר ראה שדבריו נופלים על אזן לא קשבת. וראיה הביא משמעון העמסוני שעליו מספרת הגמרא (בבא קמא מ"א ע"ב) ש„היה דורש כל את'ין שבתורה כיון שהגיע ל„את ה' אלקיך תירא" פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל את'ין שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה וכו'". ולכאורה קשה — אמר הרבי מבובוב — בכל התורה ידע לדרוש ורק כאן לא ידע? אלא רצה לומר מוסר ותוכחה וראה שלא ישמעו לו, לכן „פירש", היינו חדל מלדרוש. מכאן —

סיים הרבי מבובוב — כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע.

היתה לו מלחמה לא רק במשכילים החפשיים אלא גם ב"מתנגדים". מעשה שהיה עם הגאון הצדיק ר' עקיבא קארניצר הרב מקראקא, אשר קם לו בעיר "צד" מתנגדים ולקחו להם רב אחר את ר' אריה ליבוש הורביץ. החסידים שבעיר, שברובם היו מחסידי בובוב, תמכו בר' עקיבא קארניצר ובערב פסח אפו את המצות בהשגחתו. וה"צד" שכנגד אסר בשם "הקהל" את המצות של החסידים. אזי הוציא הרב מבובוב קול קורא לאנשי קראקא ובו פסק שהחסידים שבעיר הם "הקהל" והמצות שלהם כשרות לכל.

ולא רק במלחמתו לשם שמים היה דומה לסבו מצאנו. אלא גם שאר תכונות ומדות טובות ירש ממנו. לרגל הדפסת השו"ת של סבו היה ר' שלמה מזדמן לעתים קרובות לעיר לבוב והיה יוצא ונכנס שם אצל הגאון ר' יוסף שאול נתנוזן. יחד עם בן דודו הרב ר' משה מברדיוב והיו מגלגלים עמו בדברי תורה. פעם אחת לאחר שנפרדו חזר ר' שלמה ואמר לגאון מלבוב שיש לו דבר סתר אליו ורוצה לומר לו זאת ביחידות. "מהו הדבר?" שאלו הגאון מלבוב בתמיהה לאחר שיצאו מעל פניו כל הנוכחים. "רציתי לומר לכבודו שנשכח ממנו התוספות ביומא" — השיב בענוה ר' שלמה. "ומפני מה לא אמר לי מר את זאת בשעת השקלא וטריא למען ישמעו כולם?" שאלו הגאון מלבוב. — "יען כי קבלה בידי מסבי הגאון מצאנו שלא לבייש גדול בתורה". — אמר לו ר' יוסף שאול: "באמת אין לי להתידד אלא עם סבו הרב מצאנו, כי הוא הגדול שבדור" ונכנס בשיחה עמו על אדות חסידות ושאלו: "למה עשה הבעש"ט מתלמידיו הגדולים, כמו התולדות יעקב יוסף ואחרים, בטלנים?" השיב ר' שלמה תוך כדי דבור:

„אלמלא עשאם בטלנים, לא היה לכבודו עם מי להתידד“.
 כאשר עבר ר' שלמה מווישניצא לבובוב העביר עמו גם את הישיבה למקומו החדש. כאן ישב לבטח וניהל את בני הישיבה על מבועי התורה והחסידות. בשנותיו האחרונות התמסר כליל לחינוך הדור הצעיר. בראיתו הבהירה ובחושו הבריא ראה והרגיש בסכנת ההתפרקות וההתבוללות הנשקפת ליהדות מן ה„השכלה“ ומבתי הספר החפשיים שהלכו ונוסדו בכל ערי גליציה. הוא בקש להקדים רפואה למכה על ידי יסוד ישיבות ומשיכת בני הנוער לתוכן. על ידי חיזוק לימוד התורה בקש ליצור תריס נגד ההתפרקות וההתבוללות שכבר התחילו להראות את אותותיהן בקרב יהדות גליציה. על כן הקדיש הרב מבובוב את שנות חייו האחרונות למטרה זו, לקרב אליו בעיקר את בני הנוער ולהחדיר לתוכם תורה ויראה, למען יהיו הם החלוץ העובר לפני המחנה. ואמנם משך אליו מטובי בני הנוער בחן האישי שלו ובכשרונותיו החינוכיים, ובחורים ואברכים צעירים למאות ולא לפים התרכזו מסביבו והיו תלמידיו וחסידי הנאמנים, ומביניהם יצאו עשרות בעלי-הוראה חסידיים, אשר תפסו מקום נכבד בעולם הרבני בגליציה בדור האחרון.

ר' שלמה מבובוב היה רבם ואדמו"רם של בני הנוער. כל חסידיו היו אנשים צעירים, ובזה היה שונה מאדמו"רים אחרים בני זמנו אשר רוב חסידיהם היו אנשים באים בימים. בחצר בובוב תססו חיים צעירים, מלאי התלהבות ומסירות נפש בעד תורה ויראה, תחת הדרכתו והשראת רוחו של רבם הצעיר ר' שלמה.

הוא נפטר בשנת תרס"ה, בטרם יגיע לשנות זקנה. בן חמשים ושמונה היה בפטירתו. אחריו המשיך את השושלת בבובוב בנו ר' בן-ציון. הוא נהרג על קידוש השם ע"י הנאצים בשואה האחרונה, הי"ד.

מכתבים

של האדמו"ר מהורנוסטפול

מכתב א

אל הגאון ר' שניאור זלמן בעל „תורת חסד" מלובלין,
אשר בסוף ימיו ישב בירושלים. מבקש ממנו להשגיח
על חלוקת הכסף לאנשי הכולל בא"י.

בע"ה.

אורח ימים ושנות חיים למרא דארעא ישראל הגאון
החסיד המפורסם ראש גולת אריאל פאר עדתו ועמו תורת חסד
על לשונו ואהבת האמת בקרבו כבוד שמו מפארים הרב ר'
זלמן מלובלין ד' עליהם יהי'.

אחדשה"ט. בקשה אחת לי לכה"ג. הנה זה כמה שנים
אחרי פטירת כ"ק זקני הקדוש מצערקאס זי"ע ועכ"י נתמנתי
בהורמנא מהתם להיות הממונה שיתאסף הצדקה בכל המקומות
אשר הי' שם עמד כ"ק אאזמו"ר זצ"ל עליהם. ועתה מביאים
הם הברכה אלי ומידי ישולח להתם ובה"ש השגחתי על זה
בעין פקחא, לחזק הבדק בכל עיר ועיר אשר היה מלפנים
ומאז תחת יד כ"ק אאזמו"ר זצ"ל. וזה איזה שנים אשר בחרתי
בשאר-בשרי הרב החסיד בש"ק ר' נחום פינחס מצפת שיהיה
המשגיח מצדי בשם שנתחלק הברכה לפי החו"ק בהג' ארצות
[ירושלים, צפת, טבריה] ולשלוח לידי הקבלות מכל אחד
ובקיום בית-הדין וחותמת הכולל. אך נודע לכה"ג את קנאת
איש מרעהו אשר השטן עדיין מרקד בינינו, וביותר בערי
הקודש, והוציאו דברים במכתבים מהתם על הממונים מידי
שם, בדיבות שקרים וכזבים, אשר מחמת זה המה מרפים ידי
העם במדינתנו. ע"כ אבקש מכה"ג אשר בבוא משולחי היינו
ש"ב החסיד לרנ"פ העומד תחת ידי לחלק הברכה בעיר הקודש

ירושלים תובב"י, יהיה נא עין כה"ג בעת החלוקה אשר כה"ג יוכל לבא בחתימת שמו לראיה כי נאמנים הם בשליחותם, וגם זה כי המעות מאתי המה נשלחים מדי שנה בשנה. ימחול נא כה"ג אשר אני מטריח אותם בכולל אשר אין כה"ג שייכות עמה, אך כאשר ידעתי משם כהד"ג אשר דורשים טובת הארץ בכלל ובפרט, גם לברר הצדק והאמת להיות נקיים מד' וישראל, אשר זה מוטל על מי שיש זה בידו לעשות זכר. כי ידעתי ברור כי אחרי קיום כה"ג את האמת אשר נעשה בשם יסכרו פי דוברי שקר ומחריבי הארץ, כי שם כה"ג נודע למשגב במדינתנו כי גדול ביהודים הוא ודורש טוב לעמו הוא.

ואחתום בחותמי ברכות לכה"ג אשר עוד ינובון בשיבה טובה על הארץ ונזכה לראות בציון אור חדש אנכי ידידם מלונ"ח המברכם.

מרדכי דוב באאמו"ר הרמ"ז זצ"ל.

מכתב ב

אל דודו־זקנו האדמו"ר ר' דוד טברסקי מטאלנא. בסוף המכתב על כספי א"י.

בע"ה.

החיוה"ש לכ"ק דו"ז הרב הק' והטהור המפורסם פאר הדור נזר הקודש בוצינא קדישא עילאה רבא ויקירא חו"פ נ"י ע"ה אשר בית ישראל נשענים עליו בתפילותיו ה"ק בש"ת מו"ר הרב ר' דוד שליט"א רוכב שמים בעזרתו.

אחדשה"ט. הנה מה מאד רצתה נפשי לראות פני ק' אחרי ידעתי את צערם אשר מצא ד' את כ"ק בעון הדור, ולקח מאתם מחמד לבבם בנם היחיד ז"ל. ידענו גם ידענו כי בשלנו היתה הרעה הזאת לכ"ק כאשר הוא בסוד קדושים על מאמר שהתקינה מוך לנידתה. והן הנה יסורים של אהבה כמאמר

חז"ל. אולם גם זאת נודע מאמר התנא הק' ר"ע ז"ל על פטירת בנו שתבע בעל הפקדון את פקדונו ממנו. ובוה לדעתי תתנחם לבב ק'. אשר הושיבו את פקדונם כראוי, לפי זכות מעשים של בנם המנוח ז"ל. ועוד זאת יותר אשר מי שהניח בן אחריו נאמר בו שכיבה. ובו יוסיף לקום בקימה שיש בו הידור. הנה כי כן נקוה אשר משרוג הנחמד הנשאר להם מבנם המנוח ז"ל עיני ק' יחזו בשובה ונחת את חפץ לבב קדשם, בהתגדלו על ברכי ק' בהדרכתו הקדושה. ועוד יזכו לגדל ממנו דור ישרים מבורך. ומאתי נשלח תשורה לשרוג הנחמד מלבוש מכ"ק אאזמו"ר הכ"מ זלל"ה אשר לבושו וזכותו תגן עליו להגיעו לאותן השנים אשר הי' מבורכות למרן ה"ק זלל"ה ברוב טובה ותורה ויראה תכה"י.

אם אמרתי אספרה לכ"ק את כל התלאה אשר מצאתני אחרי אשר נלקח מאתנו עט"ר ואבד מאתנו גבור העומד בפרץ עלינו ובתפילתו הזכה היינו חוסים, הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. ועוד זאת אשר נשאר חובות ונחוצים המה לתשלומין. ורבו הוצאות וטרחה אשר עלו לי, לקבץ היורשים דודתי שי', לעשות בזה גמר ואופן בהעזבון שיהיה מקום מוצא לכסף, ומה שאנכי בונה המה סותרים, וזה מכאוב בלבי אשר לא אוכל לקיים מילי דאבות ורצון ק' בדבר החובות. ומחמת זה הושתנתי מעט זמן יציאת המשולחים בדבר קיבוץ הצדקה אשר מאז טרח כ"ק אאזמו"ר זי"ע בזה להקים הצדקה על שמו לזכר עולם, כאשר ידוע לכ"ק. ומהתם דורשים ומבקשים להם חלקם. יעזרנו ד' שאוכל למלאות רצון ק' בזה. להגדיל הצדקה בשם ק' כפי כונתו הטהורה. וזכותו תגן על כל המסתופפים בצל צדקתו לעד. (חסר הסוף).

מכתב ג

אל ר' דן, אחד מחסידיו המובהקים

בע"ה.

ידידי המופלא הר"ר דן.

אפרש לך הפסוק „אהללה ד' בחיי אזמרה לאלקי בעודי“ (תהלים קמו. ב.). הנה האמת שצריך כל איש ישראל למסור נפשו לד' בכל תיבה מהתפילה, כמבואר בספרים קדושים. וזה בחינת „אהללה ד' בחיי“. אבל עוד צריך לבחינת „אזמרה לאלקי בעודי“ שצריך כל אדם לשמוח עצמו ולזמר לד' ברינה אשר כל מה שהוא ובאיזה מדריגא שהוא אפילו חס ושלום בשפל המדרגות אבל על כל פנים בשם בר ישראל יכונה ויש בו חלק ד' בחינת יעקב חבל נחלתו. וזה נרמז בזה הקדוש ברעיא מהימנא בכונת שמע שעשוה שם צירוף מתיבת „שמע אחד“ שיש בהם אותיות „אשמח“ ונשאר תיבת „עד“ שצריך לשמוח בבחינת „עד“ שהוא בחינת העדי ותכשיט בנקודה שבלב שיש בכל אחד מישראל. ויחפש בתוך ספרי ספר „תפלה למשה“ ויעיין שם אריכת הדברים כמדומה לי שהוא בפרשת ויצא או באיזה פרשה אחרת. ובוה יוכל כל אחד לשמוח עצמו, כי אפילו בחינת תשובה צריך להיות בשמחה. ואדרבה יותר מה שהמחשבות גוברים צריך להיות באמת בעיני עצמו הגרוע שבגרועים אבל בזה תגדל השמחה שבשפל כמוני חסד ד' ואהבתו להיות נשרש חלק אלקי בקרבי.

וידידי! מחשבה זו שאתה מחשב הוא באמת עצת היצר שאין כמוהו להפיל בעבירה הגדולה שבגדולות שאין כמוהו. ויראה נא ברד"ק מה שפי' על פסוק „וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם“ (תהלים קלט, כז). ופי' הרד"ק שהוא מיתה שדרך כל אדם לבית עולמו. הרי אדונינו דוד המלך ע"ה שהוא

מקור התשובה ביקש מד' שיקחנו מזה העולם וזה בחינת „טוב מות מחי” אבל לא ח”ו בדרך אחר, אשר ח”ו להעלות מזה על המחשבה. ועיקר לחפש לעצמו בחינת שמחה ואפילו מעניני גשמיות ועניני העולם וכמו שאמרו בגמרא (שבת ל:) על רבא שפתח במילי דבדיחותא וזכור נא הגמרא (תענית כ”ב.) שאמר אליהו הנביא ז”ל על הני תרי בדחי שהם בני עוה”ב ואם כי יש בזה ענינים גבוהים אבל גם הנגלה הוא בדרך פשוט הוא אמת לחפש שמחה אפילו במלתא דבדיחותא (אך לא למלא פיו שחוק) והנני מזהירו שיהיה מעורב עם אנשים ולא להיות בדד שלא יפל חס ושלום למרה שחורה. ואם כי גוברים ח”ו המחשבות אל יפול לבו. האדם צריך להתאמץ מה שביכולתו. ע”ז אמרו „שעת צלותא שעת קרבא” כמו במלחמה פעם הוא מנצח ולפעמים הוא ח”ו מנוצח, אבל לא משום זה יפול לבבו שלא לעמוד בקשרי המלחמה. וכבר הודיעני האר”י הקדוש זי”ע שהשי”ת מצרף תיבת התפלה מכל השנה ועי”ז יש עליה לכל התפילות הפסולות. והעיקר שהאדם יתאמץ כל מה שביכולתו ויסגיל עצמו לומר בפה תמיד: „אני ממשיך אותך על כל אברי ורצוני לעשות רצונך ואני נותן לך יתב’ הודאה על שזכיתי להיות בחלקך ה”ק ולהיות בשם ישראל יכונה. ואם לפעמים ח”ו הרי כבר אמרו בגמרא (ברכות י”ז.) „גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב השאור שבעיסה”, הרי הודיעו לנו חז”ל שאין לפול לב האדם מזה. ומי שמבקש שיהיה מחשבתו זכה ונקיה כמו קדושי עליונים אין זה אלא תאוה. העיקר שיתאמץ האדם כל מה שביכולתו לגרש המחשבות ואם חס ושלום הם גוברים על זה אמרו „ומי מעכב”. גם קודם השינה כשהמחשבות רודפים אין לומר רק הפסוק (תהלים ל”א.) „בידך אפקיד” הרבה פעמים ולחשוב במחשבתו פי’ המילות והנני כופל ומשלש ומזהירו שלא להיות עולה במחשבתו שום

מחשבה רעה ח"ו ומרה שחורה כלל וכלל ואין דעתי שישתה
 שום משקה משכר רק בעת אכילה מעט.
 אנכי הדובר ומעתיר בעדו תכה"י.

מרדכי דוב באאמו"ר הרמ"ז זצ"ל.

מכתב ד

אל בנו ר' יהודה ליב, אשר היה אחרינו האדמו"ר
 בהורנוסטפול.

בע"ה ד' והיה ברכה תרו"ם קרנינו לפ"ג.

החיות"ש ורב טוב לבני יקירי מחמד לבבי הרה"ח
 הנעלה יפה נוף כ"ש מו"ה יהודא ליב, שליט"א. ע"ש כלתי
 תחי' כה"ט להם סלה.

הודות לד' אתנו החיות"ש.

הנני מבשר ואומר. ראשית אברכו בברכת מז"ט עבור
 הב"מ של גיסו הר"ר שלום שיח', אשר נקרא שם בישראל
 לבנו הנולד לו חיים. יה"ר שאביו ואמו יזכו לגדלו לתוע
 ומע"ט. שנית אבשרו מאשר ריחם ד' עלינו עם כלתי מרת
 מרגולא בת ציון (הוא שם הנוסף) תחי' מראחמאסטריוקע אשר
 היתה מסוכנת מאד אחר הלידה. ובה"ש אשר אתמול קבלתי
 מכתב מבני שיחי' כי בעז"ה יצאה מחולשתה. הנני היום בקיוב
 אשר באתי אתמל לפה לשאול פי הרופאים על נפיחת הרגלים
 אשר נעשה לי לפעמים כנודע לך. והיום או מחר אסע אי"ה
 לביתי. הנני שולח מכאן את הר' יוסף לחבר עמך. ילמדו
 הלכות גידה בטור וב"י ויו"ד גם הס"ט יהיה פתוח לפניהם
 ויחזור היטיב בש"ע הרב ז"ל. כן יקבעו לימוד בספרי צדיקים
 והנכון ללמוד ס' תניא מהחל ועד כלה, ושאר ספרי צדיקים
 מאור עינים, אור המאור, באמ"ח, עמק תפלה. מסתמא ראית
 הפ"ש מגיסך הרה"צ אלי אשר מקבלים המה מאתך יסורים

עבור מעוט אכילתך. האמת גם אנכי יש לי יסורים מזה. כי גומל נפשו איש חסד וכו' כתיב. ואדם מחויב להברות גופו כדי שיהיה לו כח ללמוד ולעשות. אשר זה נקרא מעשיך לש"ש. ע"כ נא מבני שיחי' לשמור בריאות גופו מאד מאד. כן אנכי מזהירך לשמור מאד ממקוה לא חמה. ואתן לך ע"ז עשרה ר"כ שתתן להבלן שיחום בשבילך ג' פעמים בשבוע. או אם אי אפשר בעירך תסע לוואזניסענסק. נא להודיעני במכתב שמקבל אתה עליך אזהרתי בזה. אמך תחי' ואחותך שיחי' ובני הצעיר ברוך דוד שיחי' בחיו"ש.

הנני המברכם בחיו"ש וכה"ט כרצון אביך וחותנה הדו"ש מלונ"ח.

מרדכי דוב באאמו"ר הרמ"ז זצ"ל.

בשולהי המכתב:

ושבתי בשלום וכו'.

יש לרמוז בזה כל סדר היום. ושבתי בשלום קאי על הלילה דצריך להחזיר פקדונו ולמסור נפשו להתקשר בצרורא דחיי ובזה נק' גם שמו שלום. עיין בזהר ויקהל ד"ר ע"ב. והיה ד' לי לאלקים הוא בחינת ק"ש בבוקר שמתחלה יקבל עליו עמ"ש. והאבן וכו' הוא בחינת תפלה שזה כל כוונת התפלה לבנות בנין המלכות מבחינת נקודה בלי פרצוף. לעשות בחינת בית אלקים. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו זהו כוונת אכילה וכמו שתיקן האר"י הקדוש ז"ל למבצע על רפתא וכו' תריין יודין נקטא. ד' יעזרינו לעשות כל מעשינו לש"ש א"ס.